

שבט רב

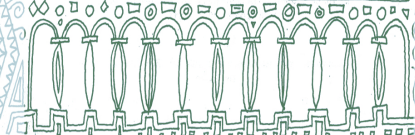
גיליון חודשי מתורתו

של הרב עדין

אבן-ישראל שטיינזלץ

* *

גיליון שבט תשכ"ד

הקדמה

הגיליון שלפניכם הוא גיליון קיצוני. הוא קיצוני לא רק בניסוחים שלו אלא בעיקר בתביעות שיש בו ובחידוד הדברים שבהם הוא עוסק עד לנקודת הקיצון שלהם.

במובנים רבים נקודת הבסיס שמתוכה דיבר הרב עדן היתה נקודת הקיצוניות, הנקודה שלא מוכנה להתפשר, שלא מוכנה להסתפק בחיים עמומים ושואפת להעמדת הדברים על הנקודה המוחלטת והקיצונית שלהם. החיים שלנו בתקופה זו הם חיים קיצוניים, אנחנו מטולטלים בעל כרחינו מן החיים הנורמטיביים ונתבעים להעמיד דברים על נקודת האמת שלהם. הקיצוניות אינה תוכן מסויים אלא וקטור, מערכת הפעלה שמעמידה את התכנים שלה על המסקנות שעולות בהכרח מהנחות היסוד.

חלקו הראשון של הגיליון עוסק ב'אהבת ישראל', מעמיד אותה על נקודת היסוד שלה ומשרטט את המסקנות הקיצוניות העולות ממנה כאן ועכשיו. חלקו האחרון של הגיליון מוקדש לדמותו של הרבי מקוצק שהקיצוניות היא נקודת היסוד של תורתו. ההליכה אל הקצה יש בה לא פעם מימד של שבירה והתנתקות מהעולם הישן, התנועה של חיפוש האמת מניחה לא פעם את המסורת כמשהו שיש להתגבר עליה. בשיחה לט"ו בשבט עוסק הרב עדן ביחס של האדם אל שורשיו ובהכרח שיהא לאדם בכלל וליהודי בפרט מקום שממנו הוא צומח. אצל הרב עדן - החדש והנועז היה לא פעם, בעת ועונה אחת, חזרה עמוקה וקיצונית אל השורש, אל המקום שבו הכול מתחיל וצומח.

יהי רצון שמתוך הסערה שאנו שרויים בה נזכה בקרוב לראות בהצמחת צמח דוד, בגאולת הפרט והכלל בקרוב ממש.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי

להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

**הגיליון מוקדש להצלחת החיילים
ולרפואת הפצועים בתוך שאר חולי עמו ישראל**

תוכן עניינים

י' שבט - אהבת ישראל

- 7.....אהבת ישראל - התוועדות י' שבט.
- 23.....מסירות נפש על כל יהודי.
- 30.....להיות עָרֵב.

ט"ו בשבט

- 32.....שיחה לט"ו בשבט.

כ"ב שבט - יום ההסתלקות של הרבי מקוצק זיע"א

- 50.....התוועדות: הרבי מקוצק - נקודת האמת.
- 64.....תהייה עצמית.

י' שבט - אהבת ישראל

לכבוד י' שבט - יום ההילולה של רבי יוסף יצחק מליובאוויטש - האדמו"ר השישי בשושלת חב"ד - אנו מביאים כאן לקט דברים הקשורים ברבי הריי"ץ בכלל ובאהבת ישראל בפרט. דמותו של הרבי הריי"ץ רבת פנים וגוונים והרב עדין שוחח עליהם בהזדמנויות רבות. אחד הצדדים שהרב הדגיש בדמותו של הריי"ץ שנוגע מאוד למצבינו כעת הוא מסירות הנפש והדאגה של הרבי הריי"ץ לכל אדם מישראל. אהבת ישראל היא מצווה מהתורה ובקרב חסידים הגדירו אותה לא אחת כיסוד התורה כולה. בקטעים שלפניכם מדבר הרב עדין על אהבת ישראל כמבחן האולטימטיבי של האמונה בקב"ה ומעמיד אותה על קוטב תחושת הדאגה והאחריות לכל מי ש"בשם ישראל יכנה". אהבת ישראל במובנה הפשוט והממשי היא דבר שאנו זקוקים לו ונדרשים אליו בתקופה זו באופן מיוחד, לא רק במובן של האהבה והקשר עם המעגלים הקרובים אלינו אלא בעיקר בהעצמת תחושת הקשר, השייכות וההתייחסות הדואגת לכל יהודי ויהודיה באשר הם.

סיפרו על צדיק אחד שקירב באופן מיוחד אדם פשוט אחד, וכך הוא הסביר: כתוב שכשהמלך המשיח יעלה וימשול על עולם, כל מלכי אומות העולם יהיו משועבדים לו וחייבים בכבודו ויביאו לו שי. מה כבר אפשר להביא למשיח שמושל על כל העולם, ובידו כל הכסף שבעולם וכל הכוח שבעולם? איזו מתנה אפשר לתת לו? על כך כתוב: "וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם מִכָּל הַגּוֹיִם מִנְּחָה לַה' בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב וּבַצִּבִּיּוֹת וּבַפָּרָדִים". וכך הצדיק הסביר את הפסוק: המתנה שהגויים יביאו למשיח תהיה יהודים. אבל אלו יהודים הם יביאו לו? הרי כל היהודים ששמעו את קול השופר, כל אלה שנגעה יראת ה' או אהבת ישראל בליבם יבואו מעצמם; מי מהיהודים יישאר אצל הגויים ולא יבוא אל המשיח? יישארו המתבוללים שבמתבוללים, הנמוכים שבנמוכים, אלה שיאבדו בין הגויים, שאולי הם לא ידעו על עצמם וגם אחרים לא ידעו עליהם שהם יהודים. אלו הם היחידים שלא יבואו. לכן כשמלכי האומות ירצו לתת מתנה למלך המשיח, הם יערכו במדינה חיפוש גדול, וכשימצאו יהודי כזה, הם ישמחו ויאמרו: "אה! יש לנו במדינה יהודי אחד!" ישימו אותו בעגלה מפוארת, יקשטו אותו בפרחים, ויביאו אותו שי למלך המשיח. הסביר אותו צדיק: "אם יהודי כזה הוא שי למלך המשיח - אני אזרוק את המתנה של מלך המשיח!"

(התוועדות ג' תמוז, 'עד בלי די')

אהבת ישראל

התוועדות י' שבט, מקור חיים, תשנ"ח, מתוך הספר 'עד בלי די'

הסוד, אף על פי שהוא התעסק בה; היא איננה ב'נגלה', שגם בו הוא התעסק; והיא גם איננה בהרבה דברים אחרים שבהם עסק. נקודת המקור והמוצא של חיו, נקודת הכניסה והיציאה של חיו, הנקודה שסביבה נעו חיו הייתה - אהבת ישראל.

מסירות נפש למען כל יהודי

לאהבת ישראל יש הרבה מאוד צורות. היא מופיעה ויוצאת לאור בגווניו ואופנים שונים. אהבת ישראל של הריי"ץ הגיעה ממש עד לדרגה שהיה מוכן למות למענה. הוא לא הסתפק בדיבור בשבח אהבת ישראל בלבד, ולא בהדפסים בזכות אהבת ישראל, אלא מסר את נפשו על ישראל בכל מקום ומצב בפועל ממש.

עניינה של אהבת ישראל

כלל גדול בתורה

את מצוות אהבת ישראל אנחנו לומדים מהפסוק "וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי ה'" (ויקרא ט, יח). אמנם ישנן תרי"ג מצוות,

אהבת ישראל של הריי"ץ

התגלות תמצית חיו של הצדיק

כתוב בספרים שביום פטירתו של אדם, מעשיו מגיעים ליד סיכום ומצטרפים לעניין גדול. חז"ל אמרו על הפסוק "כִּי לֹא יִרְאֶנִי הָאָדָם וְחַי" (שמות לג, כ) - "בחייהם אינן רואים אבל במיתתם רואים". ההתגלות הזו, שהאדם זוכה לה במיתתו, איננה זרה ומרוחקת; ההארה של כל אדם היא בעניין ובמהות של האישיות שלו. חיו של האדם מגיעים ביום פטירתו לנקודת מיצוי, ומתמצים בנקודה אחת שהיא מין נקודת שיא וכמעט נקודת אין סוף, ונקודה זו מגיעה ביום זה לידי ביטוי והתגלות. לכן בכל יארצייט יש התגלות והתעוררות של עניין שונה שקשור לסך כל החיים של אותו אדם. בהתגלות הזו אנחנו עוסקים ביום הפטירה.

אני רוצה לדבר על היארצייט של הריי"ץ, ר' יוסף יצחק מליובאוויטש, שנפטר ביום הזה בשנת תש"י.

תמצית חיו של הריי"ץ איננה בתורת

אולם מסתבר שאהבת ישראל היא מצווה מרכזית וחשובה הרבה יותר.

בגמרא (שבת לא.) מסופר על גר שבא לפני הלל וביקש ממנו שילמד אותו את כל התורה כולה על רגל אחת. הלל ענה לו: "דעלך סני לחברך לא תעביד" (מה ששנוא עליך לחברך אל תעשה). באופן דומה אמר ר' עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה" (בראשית רבה כא, ז). על פי הלל ור' עקיבא כל התורה עומדת על "ואהבת לרעך כמוך".

השאלה היא מה מיוחד באהבת ישראל, ומדוע היא מצווה חשובה כל כך. מדוע אהבת ישראל אינה עוד אחת מהמצוות הכתובות בספר ויקרא, כמו 'לא תעולל' או 'לא תלקט', אלא היא נחשבת עיקר שהתורה כולה עומדת עליו?

המועדון של הדתיים

לפני שאענה על השאלה הזו, אני רוצה להציג כמה מן התפיסות שרווחות היום ביחס לאהבת ישראל וליהדות בכלל ולהסביר את הבעייתיות שבהן.

פעמים רבות, אדם חושב לעצמו מין מחשבה כזו: "קודם כול אדאג לעצמי. אחר כך, לכשאפנה, אולי אתעסק באחרים, ואולי לא. אם אני רוצה לקיים אהבת ישראל, אני צריך להתחיל מגוף ראשון יחיד. לפני הכול ישנו היהודי הזה שצריך להאכיל אותו ולהשקות

אותו, בזה אין כל ספק. אחר כך צריך ללמדו תורה וגם להלביש אותו, ובנוסף לזה, את היהודי הזה צריך גם לפנק קצת; מה יש? אסור לתת ליהודי קצת שוקולד מפעם לפעם?".

תפיסה אחרת שאפשר לשמוע אצל אלו הקרויים 'דתיים נאורים' מתבטאת באמירה: "איש באמונתו יחיה. אני רוצה להיות דתי ולכן אני איש דתי ואני שומר מצוות. ואדם אחר, גם הוא מסיבות טובות, יכול לעשות מה שהוא רוצה. גם לו טוב מאוד, ואשרי חלקו בחיים. העיקר שלא נפריע זה לזה, לא נזרוק אבנים זה על זה, נהיה כולנו יפים ונחמדים, ואז הכול יהיה בסדר גמור". בתמצית אומרים הדתיים הנאורים: "אנחנו יהודים טובים, אנחנו מקיימים את המצוות, ואנחנו סובלניים".

למען האמת, הגישה הזו איננה נחלת ה'יהודים הנאורים' בלבד; היא מקובלת במין הסכמה מקצה לקצה - מדתיים נאורים עד לקנאים, אצל דתיים 'סרוגים' או 'שחורים', מגבעת שמואל עד לתוככי בני ברק ומתוככי בני ברק עד לבתי אוגריין. ייתכן שבמקומות שונים ינסחו זאת בצורות שונות, אבל זו בעצם אותה תפיסה עצמה: יש מין מועדון של הדתיים ואנחנו חברים במועדון הזה. כיוון שאנחנו חברים במועדון הזה אנחנו משלמים כרטיס חבר, קמים בבוקר ומדפדפים בדפים של הסידור כשהתפילין על הראש,

סיבה, נפל בבית דתי, ולכן הוא נהיה בחור דתי, ואילו מי שנפל בבית אחר נהיה בחור לא דתי, והדתי והחילוני שניהם בסדר ובלבד שלא יגנבו ולא ירצחו יותר מדי. מי שמקבל את התפיסה הזו באיזשהו אופן - ואני אומר שמקבלים אותה בכל מקום - עוקר את השורש, את היסוד ואת המשמעות מעצם חייו.

כל מי שאומר: "החלטתי להיות יהודי מאמין, להיות שומר מצוות, וחברי, לעומת זאת, החליט לא לעשות זאת. הוא לגיטימי, ואני לגיטימי. שנינו אנשים כשרים, וכל אחד יחיה באמונתו", שולל בכך את כל המהות והתוכן של היהדות שלו.

אם העובדה שאתה דתי דומה לעובדה שאתה חבר במועדון וולונטרי, מועדון רצוני, שאם החלטת להיכנס אליו - מה טוב, ואם החלטת לא להיכנס אליו - גם טוב, בערך כמו החברות במועדון 'רוטרי' או במועדון קרטה - אין לדתיות שלך שום משמעות. שום אדם הגון אינו צריך להשתייך לדתיות כזאת. אם כל זה הוא מין בדיחה - לשם מה צריך את כל השטויות האלה?

הגישה הזו דומה להרגשה שיש לאוהדי קבוצת כדורגל: אחד מרגיש הרגשה מצוינת שהוא אוהד של בית"ר ירושלים, והאחר רוצה להיות אוהד של הפועל תל אביב דווקא. באמת אין שום הבדל. באותו אופן, ישנה הקבוצה

לפני שהולכים לישון מדפדפים דפים וכך הלאה. בזכות התשלום הזה אנו שייכים למועדון. ולגבי האנשים שאינם שייכים למועדון הזה - שישבו במועדון שלהם, ובלבד שלא יזרקו אבנים על המועדון שלנו.

השאלה היא

מה מיוחד באהבת

ישראל? ומדוע

היא מצווה חשובה

כל כך. מדוע אהבת

ישראל אינה עוד אחת

מהמצוות הכתובות

בספר ויקרא,

שלילת כל היהדות

הגישה הזאת לקויה לא רק משום שחסרה בה אהבת ישראל; למעשה היא שוללת את כל היהדות. האמונה ושמירת המצוות עומדות על ההכרה שאין זה עניין של מועדון. שכל זה איננו רק עניינו של מי שבמקרה, מאיזושהי

שקוראים לה 'הקבוצה של המאמינים', והם משחקים ומשחקים הלך ושוב. הם אינם יודעים לשחק בכדורגל, אבל הם משחקים בדברים אחרים. אחדים מהם, למשל, משחקים בתפילין של רבנו תם, ויש שמשחקים בעניינים אחרים. הגישה הזו עוקרת את הרצינות מכל האמונה.

**כל ישראל
באשר הוא ישראל
מחויב מצד עצמו
להיות קשור אל
הקדוש ברוך הוא.
מכיוון שכל אחד
מישראל מחויב
בקשר הזה**

לו מהם, ולאמיתו של דבר הוא אומר בזה שיש הקדוש ברוך הוא שלא אכפת לו ממנו. כשאדם רואה בדברים האלה לא עניין של מועדונים או של משחק אלא מהות, הוא מבין שזו אמת או שזו אינה אמת; או שכך הדרך או שכך לא הדרך. אין אפשרות ביניים.

לפעמים מאיזושהי סיבה מתחשק לאדם להיות דתי. לפעמים ההורים החליטו בשבילו, שמו לו כיסוי ראש ועטפו את גופו בטלית קטן והוא ילד טוב מכדי למרוד בהורים שלו ולבעוט בהם. אם זה העניין, ומדובר במי שבמקרה מתחשק לו או שהכניסו אותו לעניין הזה, ועדיין לא היה לו כוח - ובעצם אף פעם לא יהיה לו מספיק כוח - לצאת משם - כל זה הוא הבל ורעות רוח מראש ועד סוף.

אני מדבר פה על המהות של עם ישראל בתור עבדי ה'. אם אני עבד ה' באופן מהותי, אין זה עניין של מועדון. זה עניין שאני קשור אליו ונלחם עליו עד זיבולא בתרייתא, עד הנקודה האחרונה שלי, מפני שמידת החיוב שלי איננה תלויה בשאלה אם מתחשק לי או לא, אלא בזה שזוהי האמת ושכך צריך להיות. אינני יכול לסור ממנה, ואינני יכול לזוז ממנה. מבחינה זו הזולת הוא בדיוק כמוני, ולכן אינני יכול להתעלם ממנו גם כאשר לא בדיוק נוח לי (והרבה פעמים לא נוח לי; הרבה יותר נוח

אהבת ישראל פירושה שאנחנו כלל אחד, מכלול אחד. המכלול הזה איננו תלוי בשאלה אם מתחשק לפלוני להיות חלק ממנו או שמתחשק לו לא להיות חלק. אם אני חושב שיש דרך לעבוד את ה', הדרך הזאת איננה עניין אישי ששייך לכאבי הלב שלי או לכרס הפרטית שלי, אלא היא שייכת לכלל ישראל - בין שכלל ישראל מתלהב מזה ובין שכלל ישראל אינו רוצה בזה; בין שאנו רוב ובין שאנו מיעוט.

כל ישראל באשר הוא ישראל מחויב מצד עצמו להיות קשור אל הקדוש ברוך הוא. מכיוון שכל אחד מישראל מחויב בקשר הזה, אהבת ישראל איננה נקודה צדדית שעומדת אישם בשוליים, אלא היא מרכזית. אם אדם אינו מקבל את המחויבות של כל ישראל לקשר עם הקדוש ברוך הוא, ולכן אהבת ישראל אינה מעסיקה אותו - פירושו של דבר שכל העניין איננו אלא משחק, ומשחק די מטופש.

אנשים שאינם עוסקים באהבת ישראל בפועל ממש מפני שהם מתייחסים לחזרה בתשובה כמין שיגעון - אין להם חיסרון באיזה פרט קטן בלבד או באיזה סעיף קטן שלא עומד אצלם טוב, אלא יש אצלם פגם ופסול בכל תפיסת היהדות שלהם מעיקרה ומראשיתה.

אומרים שיש אופן איך למדוד כל דבר

בעולם. אחת השאלות הגדולות היא איך מודדים אהבת ה'? בודקים כמה אדם גועה יותר בתפילה שלו?! זאת אינה אמת מידה אמיתית לאהבת ה'. בספרים הקדושים כתוב שאהבת ה' נמדדת על פי המידה של אהבת ישראל. כאשר אדם מראה שאהבת ישראל שלו היא בערך בדרגה של מינוס שלוש, גם אהבת ה' שלו עומדת באותה מדרגה, אולי אף פחות מזה. על כן "ואהבת לרעך כמוך" איננה עוד מצווה פרטית שכתובה בפרק י"ט בספר ויקרא, אלא היא יסוד שהכול עומד עליו.

להצהיר ה' אלקים אמת

מעבר למחויבות כלפי הזולת, שורש העניין של אהבת ישראל מרחיק לכת לגדרי המחויבות של האדם כלפי עצמו. משמעות ההצהרה "ה' אמת ותורתו אמת", היא שאנו מחזיקים ביהדותנו לא מפני שבמקרה נפלנו אליה אלא מפני שזו אמת. ואם זו אמת, החיוב הזה אינו חל עליי בלבד אלא מוטל בשווה על כל אשר בשם ישראל יִכָּנָה, בין שהוא יודע על זה ובין שאינו יודע; בין שאכפת לו מזה ובין שלא אכפת לו, בין שהוא מסכים ובין שאינו מסכים, בין שהוא מצביע בעדי ובין שהוא מצביע נגדי.

כל אחד, בלי קשר לגודל הראש שלו או לגודל הכיפה שלו, יכול להבין שאם דבר הוא אמיתי, הוא אמת בכל מקום,

ש"ה' אֱלֹהִים אָמַת", ולכן האמת הזו הולכת ומהדהדת בכל מקום ושייכת לכל אחד - לשכן שלי לא פחות מאשר לי. כאשר אני דואג ליהודים אחרים ועושה למענם, אני מצהיר, לא בדיבורים אלא בהווייתי, שה' אלוקים אמת.

אם אני מאמין באמת במה שכתוב בספרים הללו - בספר התורה ובשאר ספרי הקודש שקוראים בהם מפעם לפעם - הדבר מחייב אותי לא רק לגבי עצמי. אני נעשה מקרה פרטי של עיקרון כללי, והמקרה הפרטי שלי דורש להתייחס לאחרים מפני שהם חשובים בדיוק כמוני.

אם אני חושב שהדרך לעבוד את ה' היא דווקא זאת, ואני רואה אדם שאינו הולך בדרך ה', אני רוצה להציל אותו לא פחות ואף יותר מאשר אם אני רואה אדם שמחליט לשתות אקונומיקה במקום מי לימון, או אדם שמכניס את הראש שלו לתנור גז. כשעומד לו אדם ומנשים אדם שטבע, האם הוא חושב על השאלה אם מסתכלים עליו או לא? באותו אופן כאשר אני פועל למען יהודי אחר, האם אני צריך לשבת ולדאוג מה יגידו עלי? אני אבדוק אם השכנה מסתכלת עלי בעין ישרה או בעין עקומה? אני צריך להסתכל אם אבא ואמא שלי חושבים שזו לא הדרך הנכונה?!

הפורש מדרכי ציבור

והוא צריך לחול על הכול. אם דבר הוא שקרי, הוא שקר בכל מקום, ואין לו שום ערך בשום מקום. גניח שנותנים לילד לעשות תרגיל בחשבון - כמה זה $2+2$, והילד מגיע למסקנה שהסכום הוא 3. הילד רואה שהתשובה אינה מוצאת חן בעיני המורה, והוא מוסיף עוד רבע. הוא רואה שעדיין התשובה אינה מוצאת חן בעיני המורה, והוא מוסיף עוד שמינית. בסוף אנשים כבר גוערים במורה: "רחם על הילד הזה, הרי הוא די קרוב לתשובה הנכונה; אולי תתפשר איתו - אתה תוותר על חצי, והוא יוותר על חצי". מה יעשה המורה הזה, הרי הוא אינו יכול לוותר לילד, משום שהוא אינו מתווכח איתו על השאלה איזה חלק הוא יקבל מהעוגה אלא על השאלה מה נכון ומה לא נכון. מורה למתמטיקה שהיה אומר: "באמת התשובה הנכונה היא 4, אבל מכיוון שאתה ילד טוב, אני מוכן לוותר לך, ושהתשובה תהיה 3", איננו מורה. זאת אינה מתמטיקה, אלו הם סתם דברים בטלים.

אינני יכול להגיד על דבר שהוא אמת בשבילי ושקר בשביל אחר - צריך לזכור זאת היטב. לכן כאשר אדם הולך למקומות אחרים ודואג שם לנשמתם של אחרים, הרי זה משום שהוא דואג לעצמו. בעצם הוא דואג לקיום ולאומות של עצם מציאותו כאדם.

השורש והעניין של אהבת ישראל קשורים לא רק באהבת ה' אלא בכך

שמנתק את עצמו באיזושהי צורה מן המהות והכללות של ישראל אינו כופר בדבר אחד פרטי, אלא הוא כופר בכל מהות התורה. הוא כופר במחויבות אליה, באמיתותה ובעצם מציאותה. הוא הופך אותה לכינור שמנגנים בו לצים קטנים - חובשי כיפות או נטולי כיפות.

הרמב"ם עורך רשימה של אלו שאין להם חלק לעולם הבא, וביניהם הוא מונה את מי שפורש מדרכי ציבור. הרמב"ם מסביר שהפורש מדרכי ציבור יכול להיות אדם שמקיים את כל התורה כולה, אבל לא אכפת לו מהיהודים - הוא אינו משתתף בצרותיהם ואינו שמח בשמחותיהם. הוא יכול להניח שישה זוגות תפילין, להיאנח על ימין ועל שמאל ואולי הוא אפילו מתפלל נוסח האר"י, אבל הוא איננו בן אדם. דברי הרמב"ם ברורים מאוד לגבי מי שאין לו חלק לעולם הבא: זהו כיליון שאין אחריו כיליון, עונש שאין אחריו עונש, השמדה שאין אחריה השמדה. והוא אומר שלא רק מי שעבר עבירות מאבד את חלקו לעולם הבא, אלא גם מי שמנתק את עצמו מכלל ישראל.

הבעיה איננה רק בהתנערות של האדם מאחרים אלא בדרך שבה הוא חי. אדם שפורש מדרכי ציבור, שפורש בעצם ממהות ישראל, ואומר: "אפשרו לי לחיות כמו שאני רוצה, רק אל תסעו ברחוב שלי בשבת מפני שזה מפריע

אהבת ישראל עומדת על ההנחה שיש גוף של עם ישראל, על כל פרטיו וכל ענייניו, שבכללו הוא המהות של עצמי. זוהי מהות שמשתייכת לקדוש ברוך הוא, ולכן אינני יכול לוותר על שום חלק מהגוף הזה. אם לא אכפת לי מהזולת, ואני מוכן לוותר על יהודי אחר, אני מעיד בכך על עצמי. תארו לעצמכם

השורש והעניין של אהבת ישראל קשורים לא רק באהבת ה' אלא בכך ש"ה' אֱלֹהִים אֶמֶת", ולכן האמת הזו הולכת ומהדהדת בכל מקום ושייכת לכל אחד

שאדם מסתכל על הגוף שלו ואומר: "האצבע הזו קצת עקומה, אחתוך אותה. לאצבע הזו יש חטטים, אחתוך אותה. גם האף שלי יכול היה להיות יותר יפה, אחתוך אותו". מי שאומר את זה איננו אדם.

במובן הזה, אף על פי שהדבר אינו כתוב באף עיקר מ"ג העיקרים, האיש

לי, אין זה מפני שאינני רגיל במה שהוא עושה, אלא מפני שאני רואה במעשה הזה עוול. עצם הרגשת הכאב הזה היא עצמה תיקון גדול.

חיבור חוטי העצבים של העם היהודי

ישנם אנשים שעצבי הכאב שלהם - שתפקידם להעביר כאב - התקלקלו, והם אינם פועלים. לפעמים זה קורה בגלל מחלה ולפעמים בגלל פגיעה בחוט השדרה. לפעמים ילד נולד כך וילד כזה מסכן מאוד מפני שלא כואב לו, ולכן הוא נתקל בחפצים, או בקירות ופוגע בגופו. מספרים על מישהו שעצבי הכאב שלו היו מנוונים, שיום אחד הוא הגיע הביתה וגילה שנגעליו רטובות. הוא הניח את רגליו ואת נעליו מול האש כדי לייבש אותן, ישב וקרא עיתון. פתאום הוא הריח ריח של בשר חרוך. הוא הסתכל וראה שהנעליים התחילו להישרף, והבשר שלו בוער. מכיוון שלא היו לו איתותי כאב בעצבים, הוא לא ידע שהבשר שלו בוער עד שהוא הריח את הריח. כך קורה לא פעם בגוף של עם ישראל: לפעמים אדם רואה שהבשר נצלה, ומריח ריח של בשר צלוי, ועדיין הוא צריך שיספרו לו שאלו הן הרגליים שלו ולא של אדם אחר.

אדם שלא כואב לו, סימן שהוא חולה. מי שאומר שלא אכפת לו, סימן שהוא חולה מסוכן; ומי שאומר שהדבר בכלל אינו נוגע לו, סימן שהוא כבר מת, יצא מהעולם, והוא בבחינת "בְּמָתִים חָפְשִׁי".

למנוחת השבת שלי, אומר בעצם שהשבת היא עניין של איכות הסביבה. הוא יכול למכור את השטריימל ולשבת יחד עם שאר נאמני איכות הסביבה. אדם צריך להרגיש כאב כאשר מישהו אחר נוסע בשבת בכל מקום שהוא; מי שאומר שמי שנוסע בשבת ברחוב שלו מפריע רק לשבתיות שלו, בעצם אינו מודה לא בקדוש ברוך הוא, לא בשבת ולא בכל מה שקשור אליהם.

ההרגשה שמישהו חותך בבשרי

מי שמבין את העניין של אהבת ישראל, מרגיש שהבעיה של כל יהודי, גם של יהודי שיושב במקום נידח - בין בגשמיות בין ברוחניות - היא הבעיה שלו עצמו. אדם שנתקע מסמר ברגלו אינו יכול להגיד: "הרי המרחק מהרגל עד לראש הוא די גדול. אם כך, אשכח מהמסמר". כאשר אדם הולך וברגלו מסמר, הוא יודע שמישהו תקוע בגוף שלו, בחיים שלו. אם מישהו אינו מאמין לי, אני מציע לו ניסיון פיזיקלי וביוולוגי - שיחלוץ את נעליו ויבעט בעיטה טובה בקיר; הוא ייווכח לדעת שאף על פי שהציפורן שלו איננה דבר חי ואיננה איבר רציני, ואף על פי שהיא ברגל ולא בראש, כל עצמותיו תאמרנה: "מה קרה לציפורן שלי?" באותו אופן, גם יהודי שהמרחק שלו ממני גדול יותר מהמרחק בין הראש והרגל, וגם אם הוא במעמד, בדמות, בנפש ובחיים של ציפורן הרגל - אם אכפת לי ממנו, מצבו כואב לי. כאשר אני חש שכואב

שאדם ידע שזאת האצבע שלו או היד שלו, ושירגיש שהדברים כואבים לו. איך אדם לא ירגיש רק את הכאב שמעוררות בעיותיו הפרטיות, שלא יכאב לו רק שהוא שכח אתמול לקרות קריאת שמע שעל המיטה, אלא שהוא ידאג ליהודי אחר, שלא קרא כבר שלושים שנה קריאת שמע על המיטה?

מה עושים כשכואב

נסו לחיות יום אחד כשהבטן שלכם כואבת, לא הבטן של השכנים. במצב כזה אדם פועל באופן שונה בתכלית, יש לו חיוך אחר, מבט אחר והסתכלות אחרת על העולם. אדם שקיבל יום אחד בעיטה הגונה באחוריו מרגיש שונה לגמרי מאשר כשהשכן הטוב שלו קיבל בעיטה. כאשר השכן קיבל בעיטה, לכל היותר הוא יגיד: "אני מצטער מאוד בכאבך". אבל אם זה קרה לו - כל ההליכה שלו שונה.

מה עושים בכאב הזה? כל אחד יעשה מה שהוא יכול: אחד יצרח, השני יבכה, והשלישי יעשה משהו כדי לטפל בזה או יתייעץ ברופא, ואם הוא לא ימצא תשובה אצל אחד, הוא יתייעץ עם אחר

לא יעצתי עד עכשיו מה לעשות או איך לעשות. גם לא אמרתי לאיש ללכת ולהקהיל קהילות ברבים, להציק לכל שכניו ושכנותיו ולהגיד להם שצריך לעבוד את ה' (אף על פי שלדעתי, אם אדם מרגיש כך ברצינות ואומר את

ופטור מכול וכול. כאשר אדם מרגיש, כמו שאמר מישהו, ש"כואבת לי הבטן שלך" - סימן שקיים קשר.

יש מוזיאונים שבהם מעמידים בובות שעווה שנראות ממש כמו בני אדם, לפעמים יש עליהן אפילו חיוך אנושי. איך אפשר לדעת שאין זה אדם? נועצים סיכה; אם הוא יצעק: "אוי" - זהו אדם; אם הוא לא יצעק: "אוי" - זאת רק בובה. אם איננו מרגישים את הכאב של הזולת, אם איננו חיים כאיש אחד בגוף אחד אלא רק חבורות בודדות, כל העם היהודי הוא מין בובת שעווה, יצירה מכנית, בניין שעשוי מקלפים.

אחרי שגזרו את העם היהודי, שחתכו אותו, שמנסים לפורר אותו, אנחנו צריכים בראש ובראשונה לחבר את חוטי העצבים שלו. קורה מפעם לפעם שנקטעת יד של אדם. אם הביאו אותו מספיק מהר לבית החולים, מנסים לתפור את היד מחדש ולחבר מחדש את כלי הדם. זה בכלל לא פשוט, אך אם מצליחים לחבר את העצבים, יש לאדם יד שבמשך חודש הוא אינו יודע בכלל של מי היא. הוא יודע רק שהוא סוחב אותה. אם לפתע הוא רואה שאצבע קטנה זזה, הוא שמח שמחה גדולה משום שמתברר לו שהיד שהדביקו לו היא היד שלו. אם כואב לו באצבע הזאת, סימן שזוהי באמת היד שלו. השאלה היא איך לחבר את חוטי העצבים של העם היהודי כך

הדברים ברצינות - דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ואדם שיש בו יראת שמיים, דבריו נשמעים; ואם דבריו של אדם אינם נשמעים, הוא צריך לחשוש שמא הוא אינו מדבר מליבו אלא מהבטן, ומי שמדבר מהבטן, דבריו באמת נשמעים כמו גיהוק או שיהוק). אמרתי רק שכשאדם הולך ברחוב, עליו לדעת שמה שהוא רואה זה הבטן שלו, הרגליים שלו, הידיים שלו, השיניים שלו.

אהבת ישראל למעשה

דיבורים על אהבת ישראל

אני רוצה לעבור לדבר על כמה עניינים קצת יותר מעשיים.

בדרך כלל אנשים מדברים על אהבת ישראל בכל מקום שהם רוצים לקבל משהו. כדי לקבל עוד חמישים אלף שקל למוסד שלו, אדם מוכן לדבר אפילו על אהבת ישראל. זה לא יזיק. איש לא יפגע בו בגלל דיבורים כאלה.

הסבא שלנו, לבן הארמי היה טוב מאוד בזה. הוא בא ליעקב ואמר לו: "אָן עֶצְמִי וּבִשְׂרִי אֶתָּה" (בראשית כט, ד), איזה ביטוי של אהבה חזק יותר מהמילים "עצמי ובשרי אתה"? אבל מה - עבוד בשבילי שבע שנים, אחר כך עבוד עוד שבע שנים, ואחר כך אנסה לרמות אותך בכל דרך אפשרית; זוהי ה'אהבה' של לבן. הוא בוודאי יכול היה להיות

ראש ישיבה מודרני מפני שזו הייתה הגישה שלו: "אני באמת אוהב אותך, עצמי ובשרי אתה, אבל בכל מקום שהדברים יגיעו לאיזושהי התנגשות של אינטרסים, אעשה בדיוק להפך; אנסה לרמות אותך כמה שרק אוכל". אתם חושבים שלבן הארמי לא ידע לדרוש דרשות? אתם חושבים שהוא היה אדם קטן שלא היה מסוגל להגיד איזה שיעור טוב בישיבה? חשבו על זה, הרי בסופו של דבר הוא היה סבא שלנו, סבא של כולנו.

בערב יום כיפור נוהגים ללכת לבקש מחילה. בדרך כלל, אדם הולך בערב יום כיפור לחבר ושואל באופן פורמלי: "אתה סולח לי?" והחבר עונה, גם הוא באופן פורמלי: "אני סולח לך". כך הוא קיים את הטקס כראוי, והוא יכול ללכת הביתה ולהמשיך לשנוא את החבר ביום כיפור, ובוודאי אחרי יום כיפור. אני אינני מדבר עכשיו על טקסים. אני מדבר על הרגשת הלב ועל מה שעושים בהרגשת הלב, שכן לדברים האלה יש תוצאות מעשיות בפועל ממש.

בחלק מהסידורים כתוב שלפני התפילה אומרים: "הריני מקבל עליי מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך". יהודי חכם אחד אמר: "אני אומר מה שכתוב בסידור, ובסידור כתוב: 'לפני התפילה אומרים: 'הריני מקבל עליי מצוות עשה של ואהבת לרעך כמוך', לכן זה מה שאני אומר". אכן, אדם יכול

לצאת ידי חובה בזה שהוא אומר: "לפני התפילה אומרים כך וכך", או "אחרי התפילה אומרים כך וכך". אדם גם

אהבת ישראל משמעה שבאשר אני יהודי, אני צריך להרגיש את הקשר לאחר, ולהרגיש שהחיסרון שלי האחר פוגע בי

יכול להדביק על המכונית שלו שלט שעליו כתוב "אני בעד אהבת ישראל". אבל אני רוצה לדבר על אהבת ישראל ברצינות. אהבת ישראל איננה רק סוגיה בסיסית בחיים, יש לה השלכות מעשיות.

הרגשת קשר האחדות

אהבת ישראל איננה עניין של הדדיות, של הסכמים או של חוזים. היא גם איננה בעיה של יחסים אנושיים ויחסים חברתיים; אלה שייכים יותר במשחק

טניס. אהבת ישראל היא הידיעה וההרגשה שהאחר קשור אלי משום שהוא "בשם ישראל יכנה", ולכן אני צריך לעשות כל מה שאני יכול בשביל לאהוב אותו. אם אני מדבר עם אדם שאינני אוהב אותו ואינני מסכים איתו, אדם שאני חושב שיש לו אף עקום ופרצוף עקום עוד יותר, ואני מוכן להתאמץ כדי להתייחס אליו בתור מישהו קרוב, אני עובד על התיקון של אהבת ישראל.

אהבת ישראל אין פירושה שאני סולח לאחרים על כל עוונותיהם, אין פירושה שכל האחרים מושלמים בתכלית ואני פגום, וגם אין פירושה שאני צריך לאשר את כל מי שסוטר לי על הלחי. אהבת ישראל גם איננה אומרת בשום פנים ובשום אופן שאני צריך להסכים עם כל אדם; אני יכול שלא להסכים עם איש. גם השאלה אם האחר אוהב אותי או אינו אוהב אותי, ואיך הוא מגיב אליי - אם הוא עושה לי פרצופים, או שהוא אומר לי שאינו סובל את הפרצוף שלי - איננה משמעותית. השאלה היחידה היא: איך אני מרגיש כלפיו.

אהבת ישראל משמעה שבאשר אני יהודי, אני צריך להרגיש את הקשר לאחר, ולהרגיש שהחיסרון של האחר פוגע בי; להרגיש את קשר האחדות - שהדם שזורם בי וביהודי אחר הוא אותו דם; להרגיש שאנחנו קשורים זה לזה לא רק בגלל העבר אלא גם

בגלל ההווה; להרגיש שאנחנו נמצאים ביחד לא רק בארץ אחת או על מישור אחד אלא אנחנו חיים יחד באיזו הווה פנימית.

לפעמים קורה שילד בן שש או שבע רואה את אחיו הקטן, ומתחשק לו לקחת את הדבר המכוער, המלוכלך והצווח הזה ולזרוק אותו החוצה. אחרי שהילד הגדול מתבגר קצת, הוא מתחיל לחשוב לעצמו: "אמנם הדבר הזה באמת מטנף מלמטה וצועק מלמעלה, אבל בכל זאת הוא אח שלי". אני מדבר על אותה הנקודה: שאדם גדל מההרגשה הראשונית שלו להרגשה אחרת - שהוא מנסה לראות את הזולת ולהתייחס אליו, ופתאום הוא באמת מבין שהוא שייך למשפחה שלו

אהבת ישראל כלפי שלושה חברים

בגמרא נאמר על החסידה: "למה נקרא שמה חסידה, שעושה חסידות עם חברותיה" (חולין סג). שאל על זה 'חידושי הרי"ם': אם כן, למה החסידה היא מהעופות הטמאים, שאסור לעשות מהם שום חפץ של קדושה? וענה: מפני שהיא עושה חסד רק עם חברותיה ולא עם אחרים.

יש אדם שעושה חסד עם חבירו, אוהב את אוהביו ומקרב את קרוביו. הוא אומר: "אני מלא אהבת ישראל - כלפי שניים וחצי חברים שלי", או: "אני אוהב את כל היהודים, חוץ משניים,

שלושה, ארבעה או חמישה מיליון אנשים שאינני סובל, עוד מיליון אנשים שאינני יכול להיות במחיצתם, עוד כמה מאות אלפים שאינני רוצה להיות איתם באותו חדר, ויש עוד כמה שאינני מחבב אותם. לגבי כל השאר, אני מלא כולי באהבת ישראל. אפשר להגיד שאינני אוהב ישראל?!"

באהבת ישראל יש דרגות מעבר לדרגות. אחד מאוהבי ישראל הגדולים, ר' משה ליב מסאסוב, אמר: "מי שאינו מסוגל למצוץ מוגלה מפצע של ילד יהודי שחולה במחלה מדבקת, עוד לא הגיע לחצי מהמדרגה הראויה של אהבת ישראל". הוא עצמו חי במדרגה הזאת, וטוב לספר שהיה אדם צדיק וראוי שזכותו תגן עליו. בכל אופן, אני אינני מדבר פה על המדרגות האלו.

אני רוצה לדבר על מדרגה אחרת שהדרישות שלה קלות ופשוטות הרבה יותר: מה אדם עושה ביחס לכל אלה שאינם דומים לו - שאינם חושבים כמוהו, ואינם מתנהגים כמוהו? אדם יכול לטעון על הזולת: "אני מדבר אל פלוני ואומר לו שאני אוהב אותו, והוא אומר לי שהוא איננו סובל אותי. מה אני צריך לעשות?" אבל לא מדובר כאן בעניין חברתי או בעניין התלוי בסנטימנטים, אלא בעצם הדבר - האם הזולת הוא באמת עצם מעצמי? אם כן, ייתכן שאני אוהב אותו, וייתכן שלא, אבל הוא שייך לעצמות שלי, לבשר

שלי, לגוף שלי, ולכן אני צריך לעשות כל מה שאני יכול כדי להתייחס אליו וכדי להיות איתו.

כתוב בספר משלי: "כַּמַּיִם הַפְּנִיִּים לַפְּנִיִּים
כִּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם" (משלי כז, ט).

**באהבת ישראל יש
דרגות מעבר לדרגות.
אחד מאוהבי ישראל
הגדולים, ר' משה ליב
מסאסוב, אמר: "מי
שאינו מסוגל למצוץ
מוגלה מפצע של ילד
יהודי שחולה במחלה
מדבקת, עוד לא הגיע
לחצי מהמדרגה הראויה**

אם אני מסתכל במים, עושה פרצוף
וחורץ לשון, אינני צריך להתפלא שגם
הפרצוף הזה שבמים עושה פרצוף
כנגדי וחורץ לי לשון. אפשר לעמוד
בגבורה במצבים רבים, אך קשה מאוד
לעמוד בפני מי שאומר לי: "אני יודע
שאתה נבזה וחדל אישים, אבל למרות

זאת אני מחבב אותך; בכל זאת אנחנו
שייכים זה לזה".

הרחוקים והקרובים

אינני מדבר רק על החילונים או על
אלה שמצביעים למפלגה היריבה. כל
אלה הם עוד רחוקים שברחוקים. אני
מדבר גם על אלה שנקראים 'דתיים',
ובכל זאת אני יכול לשנוא אותם באופן
תיאורטי וגם באופן פרקטי. בואו נדבר
על היהודים שאינם בקצה האחר של
עולמי הרוחני - אלו שאומרים שמה
שאני מאמין בו הוא שקר, אלא על
היהודים שבאופן עקרוני מסכימים
איתי, אבל אינם רואים את המציאות
כמוני; על כל אלה שהם גם 'שחורים',
גם אנטי ציונים, ובנוסף לכך, אינם
עושים את הדברים האלה והאלה;
על אלה שאני עלול להרגיש כמה אני
גדול ומעולה מהם רק משום שאני
יודע לפתור בעיה באלגברה, ואילו הם
מעולם לא שמעו את המילה הזאת.

אפשר שהם אינם צודקים, אבל
השאלה אם הם צודקים או לא צודקים
אינה מעלה ואינה מורידה מבחינה זו.
הרי אם היד השמאלית שלי טעתה
וחתכה לי את הגוף, לא אלך לחתוך
אותה. ייתכן שהטענות כנגדם נכונות
וצודקות, אבל אם הם באמת עצמי
ובשרי, אנסה, באופן מעשי, לבנות קשר
ויחס. אם אדם נמנע מיחס כלפיהם
ואומר: "היהודים האלה ממאה שערים
הם גם יהודים, אבל אני לא הולך לשם

שמאמינים בקדוש ברוך הוא ובתורת משה ומקיימים מצוות, ולשאל את עצמו איך לאהוב אותם.

דיברנו על אהבת ישראל כלפי אנשים רחוקים: מה עושים כשפוגשים אדם שעומד ואוכל חזיר בחמאה רק כדי להראות כמה הוא אדם חופשי. מעבר לרחמים הרבים שצריך לרחם עליו שהגיע למדרגה הזאת, אני מצווה לאהוב אותו ולהבין שהשן הרקובה הזאת היא השן שלי, ועלוי לטפל בה בדרך כלשהי. דיברנו גם על אהבת ישראל כלפי אנשים קרובים יותר, שצריך להרגיש כלפיהם קשר.

נוסף לאהבת ישראל כלפי הרחוקים והקרובים, האמינו לי שמותר גם לאהוב את זה שנמצא ממש יחד איתי. אני רוצה להגיד לאחדים מכם: אני יודע שהדבר קשה, אבל מותר לאהוב אפילו את האחים, האחיות וההורים. הרבה פעמים קל יחסית לאהוב חילוני שמאלני מפני שהוא יושב במקום אחר, ולכן כנראה אנחנו לא ניפגש שוב; וגם אם אפגוש אותו, הוא יהיה מנומס, ואני אהיה מנומס, ושום דבר לא יקרה. הרבה יותר קשה לאהוב את מי שנמצא איתי באותו חדר, ולא מפסיק להשמיע באוזניי חריקות שאינני יכול לעמוד בהן.

תיקון עצמי

כל הרע וכל השחיתות בעולם התחילו

מפני שאני לא יכול לעמוד בד' אמות שלהם", הדבר מעיד שמהו פגום בתוכו. אינני אומר שכל מה שקורה בכל שכונות צפון ירושלים מריח ריח

**אם אדם מקיים את כל
התורה כולה וחסרה
לו אהבת ישראל, לא
חסרה לו מצווה קטנה
אחת שהוא צריך לקיים
כדי להיות מושלם בכל
המעלות אלא החיסרון
הזה הוא סימן לכך
שהוא חולה.**

שושנים; לא מהכול נודף ריח שושנים, בדוק ומנוסה. אבל השאלה איננה הריח אלא איך אני מתייחס אליהם, איך אני מרגיש כלפיהם, ואם נוצרת אצלי ההרגשה שאני יכול וצריך להתאמץ שיהיה בינינו קשר. לא תמיד צריך לצאת לרחובות העיר ולדבר עם אלה שכופרים בתורה, בה' ובמשה עבדו; לפעמים אדם צריך ללכת אל אלה

"כמוך" מבטאת עניין פשוט: בדרך כלל, אדם סובל את עצמו עם חסרונותיו, עם החיוך העקום שלו, עם עיניו הטרוטות ועם שתי ידיו השמאליות. הוא יודע שיש אנשים יפים יותר, טובים יותר וחכמים יותר, ובכל זאת הוא אינו שונא את עצמו; הוא מסתדר יפה מאוד עם עצמו ואפילו אוהב את עצמו. "ואהבת לרעך כמוך", פירושו בפשטות שכמו שאתה יכול לשאת את עצמך, על חסרונותיך, כך תוכל לשאת את האחר על חסרונותיו, מומיו ופגמיו.

הרי על אחרים אני יודע מעט ועל עצמי אני יודע הרבה יותר, בוודאי הרבה יותר ממה שאחרים יודעים עלי. הרי אחרים אינם יודעים את כל המעשים המגונים שאני עושה, וגם אם הם יודעים מקצת מהם אף אחד לא יודע את כל הדברים שאני חושב עליהם. אני יודע על עצמי את כל המעשים שלא צריך לעשות שעשיתי, את כל הדיבורים שהיה אסור לדבר שדיברתי ואת כל המחשבות, שלפעמים הן אסורות ולפעמים הן סתם זוהמה פשוטה, שחשבת; ואף על פי כן, הפלא ופלא, אינני מתחיל לשנוא את עצמי. אני בוודאי צריך לתקן את עצמי, ובכל זאת אינני שונא את עצמי.

לגבי הזולת אני צריך להתאמץ למצוא את האיזון הלא פשוט בין "לא תִשָּׁנָא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְּךָ" ובין "הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ" (ויקרא יט, יז) קל יותר לשנוא אדם ואחר כך להטיף לו מוסר,

כשמישהו אמר: "הִשְׁמֵר אָחִי אֶנְכִּי" (בראשית ד, ט). זה היה הבסיס שבגללו הוא רצח קודם לכן את אחיו. אילו היה אכפת לו מאחיו, הכול היה שונה. מי שמרגיש הרגשה כזו של "השומר אחי אנוכי", עליו לטפל בה משום שאין זה חיסרון של הזולת אלא חיסרון בו עצמו

אין דבר קל יותר מאשר לשנוא את האחר, או לא לאהוב אותו, באשר הוא אחר. אולם אם אדם מקיים את כל התורה כולה וחסרה לו אהבת ישראל, לא חסרה לו מצווה קטנה אחת שהוא צריך לקיים כדי להיות מושלם בכל המעלות אלא החיסרון הזה הוא סימן לכך שהוא חולה. אם הוא אינו מרגיש את הקשר לאחר, אם הוא אינו חי אותו וחווה אותו, אז במקום לחשוב מה הוא רוצה לעשות כדי לזרוק אחרים החוצה, הוא צריך להתחיל לחשוב מה עליו לעשות כדי לתקן את עצמו.

אם אדם יכול להגיד: "אלה הם האחים שלי, הקרובים שלי, בשר מבשרי", ולהרגיש את ההרגשה הזאת - הוא יודע לפחות שהחלק שלו אינו רקוב. והדבר הזה נכון לגבי הרחוקים, לגבי הקרובים ולגבי הקרובים-קרובים.

ואהבת לרעך - כמוך

על הפסוק "וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ" שואלים: מה מוסיפה המילה "כמוך"? מה היה חסר אילו היה כתוב רק "ואהבת לרעך"? ההדגשה במילה

או להגיד לו דברי מוסר ואחר כך לשנוא אותו כראוי לו; השאלה היא איך אפשר להגיד לזולת דבר קשה ובכל זאת לא לשנוא אותו.

ורפאתיו

לא מזמן התפרסם סיפור על שתי תאומות סיאמיות שאחת מהן הייתה שותה לשוכרה, והשנייה הייתה מעשנת. מכיוון שהיה להן מחזור דם משותף, האחת הייתה שותה, וגם השנייה הייתה משתכרת; אחת הייתה מעשנת וגופה של השנייה היה מקבל את מה שאחותה הייתה מעשנת. שתיהן עשו תשובה גדולה - זו הפסיקה לשתות, וזו הפסיקה לעשן. זה בעצם מצבנו. יהודי אחד שותה רעל, השני שותה מי רגלים, השלישי סתם שותה קוקה-קולה, וכל זה מתערב בתוך מחזור דם אחד. אינני יכול להגיד: "מה אכפת לי מה מישוהו אחר עושה?" אני צריך להרגיש שהוא תאום שלי, והוא קשור אליי.

בעניין אהבת ישראל, צריך להתחיל לפי דברי הנביא: "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְרֹחוֹק וְלִקְרֹב" (ישעיה נז, ט). קודם כול צריך להגיד "שלום" לרחוק. פעמים רבות קל יותר להגיד לו "שלום" מפני שהוא רחוק. אחר כך, צריך להגיד "שלום" גם לקרוב, וזה קשה הרבה יותר מפני שאותו אני מכיר, ויש בינינו הרבה מאוד עניינים שמביאים להתנגשות. אחרי שאדם אומר "שלום" גם לרחוק וגם לקרוב, אפשר לחשוב הלאה.

וכך המשיך הפסוק: "אָמַר ה' וְרַפְּאֵתִיו". מאין באה הרפואה? בגוף אחד, בשר אחד, דם אחד - אפשר לקיים תהליך של ריפוי. האם אפשר לרפא איברים מנותחים, עצמות מפוזרות וגולגלות שמסתובבות בבית הקברות? השלב הראשון בסיפור הגאולה הוא "וַתִּקְרְבוּ עַצְמוֹת עֶצֶם אֶל עֶצְמוֹ" (יחזקאל לז, ז) - עצם מתקרבת לעצם, והן מתחילות להתאחות ונעשות גוף אחד. זה עדיין שלד, אבל אחד. מכאן והלאה הוא יכול לקרום בשר, עור וגידים, ולבסוף אולי תבוא בו גם רוח חיים. הדבר הראשון שאפשר לעשות, ושכל אחד יכול לעשות וצריך לעשות, הוא לקרב עצם לעצמו.

כמו בעניינים רבים אחרים, גם בעניין הזה לא עליי לגמור את המלאכה בשלמותה, אבל עליי החובה לרצות. גם אם לא הגעתי לכל מה שאני רוצה להגיע אליו, אסור שהדבר יפריע לי לחלום עליו ולדעת שיש עיקר גדול, והוא - היותנו בשר אחד, גוף אחד שדבוק בקדוש ברוך הוא. אי אפשר לנתק את הקשר בינינו לבין עצמנו, ואי אפשר לנתק את הקשר עם הקדוש ברוך הוא. אם נדע על הקשר הזה, ננסה לעבוד עליו - לקיים אותו, או לכל הפחות להרגיש אותו, תהיה לנו תקנה ורפואה.

לחיים!

מסירות נפש על כל יהודי

מתוך התוועדות י"ב-י"ג תמוז תשס"ז

על מי מוסרים את הנפש

לאיזה גובה, בצורה כזו או אחרת, יוש אנשים שלעולם יהיו קטנים, מה לעשות? האדם הזה הוא בגודל של חצי סנטימטר. כמה אני רוצה שהוא יקפוץ? זה נכון שפרעושים קופצים גבוה מאוד, אבל יש להם לזה מגגון מיוחד. אם אני סתם יצור בגובה של חצי סנטימטר אני יכול לקפוץ וללכת עד מידה מסוימת, וזה שיעור הגודל שלי.

עכשיו השאלה היא, וזו שאלה לא פשוטה, בשביל מי אני צריך לעמול. האם כדאי בכלל לעמול בשביל כל דלת העם. יש כל כך הרבה אנשים שלכאורה לא מועילים ולא מורידים, אנשים שלפעמים היתרון היחיד שלהם הוא שיש להם כח להמשיך את השושלת.

להציל מהמבול

בכל זמן ובכל עת יש אנשים שהם האנשים הנפלים, היוצאים מהכלל, אדם שחושך לא יחשיך עליו וצרות לא יאפילו אותו. לכאורה, אם אני עושה מלחמה בשביל לשמור את האנשים

מדברים הרבה על מסירות נפש למען עם ישראל. השאלה היא, כשמישהו מוסר את הנפש, בשביל מי הוא מוסר את הנפש? יש לפעמים שמוסרים את הנפש בשביל החסידים, הישרים, התמימים והקדושים, שזה רעיון שנראה סביר. מצילים את פלוני הצדיק, הגדול והנעלה. אבל לעצם העניין, העניין של אהבת ישראל כמו שהתגלה בכל הפעילות של הרבי הרי"ץ, ברוסיה ואחריה, מתחיל במידה רבה מהשאלה כיצד דואגים לאנשים פשוטים. האמת היא שאנשים פשוטים עדיין נמצאים הרבה מאוד בכל מיני מקומות. חלקם למדו באוניברסיטה, והם עדיין, בדיוק כמו אבותיהם הסנדלרים, עם אותה אינטליגנציה, השקפת עולם ורוחב דעת. זה שלכאורה יש לאדם השכלה משום שהוא יושב ולמד באיזה מקום, לא מפקיעה אותו מהגדר של אדם פשוט שהוא הרבה פעמים בדיוק אותו דבר כמו אביו וסבו. יש אנשים פשוטים, שמצד מסויים לא יכולים להתרומם לגבהים. יש אנשים שיכולים להתרומם

- אז לא.

היו בהיסטוריה היהודית מקומות שהיו בהם יהודים שנאנסו בצורה כזו או אחרת להגיע לשמך. היו כאלה שאמר: מכיוון שאני כבר גוי ואוכל חזיר, אולי אוכל חזיר יותר טעים. לעומתם היו כאלו שניסו בתוך השמך הזה לשמור את היהדות שלהם. יש עיר קטנה בפורטוגל, בלמונטה, שהייתה בה קהילה יהודית, ובתוך המבול של השמדות וגירוש פורטוגל, הם כולם עברו תחת הגל. ובקהילה הזו, במשך בערך חמש מאות שנה, היהודים שמרו על יהדותם. היה ליהודים של בלמונט נוסח תפילה מיוחד, שלא נמצא בסידורים אחרים. זו תפילה שאומרים לפני שנכנסים לכנסייה. לפני שיהודי כזה היה נכנס לכנסייה, הוא היה אומר: "ריבוננו של עולם אתה יודע שאני לא מאמין בזה, ושאתה עושה את זה רק למראית העין. תמחל לי על עוונותי, ותכפר לי על זה שאני הולך לשם". חלק מהאנשים הללו במשך דורות מסוימים לא ידעו אם בכלל קיימים יהודים אחרים בעולם. זה מקום קטן ומנותק, חדשות לא היו, מאיפה היה להם לדעת. יכול להיות שהם חשבו שהם האחרונים. הם החזיקו חמש מאות שנה, דור אחרי דור, הם שמרו סוג סדר של פסח, עדיין היה עניין של יום כיפור, הם הדליקו נרות שבת בכל מיני צורות ואופנים, ועוד כיוצא בזה.

בתוך המסגרת של היהדות, אני צריך לשמור את אלו שהם שווים שמירה. לגבי כל האחרים, אני יכול אולי לתהות כמה הם שווים. בהקשר הזה אני מדגיש את הנקודה הזו שחלק גדול מהפעילות של הרבי הריי"ץ לא נועדה כדי להציל את גדולי החסידים או את גדולי הרבנים. הבעיה שאיתה התמודד הרבי הריי"ץ הייתה מה עושים עם האנשים הללו שגדלו בבית חסידי, והיו יראי שמים על פי דרכם ועכשיו פתאום בא עליהם המבול. מה אני עושה כדי להציל אותם מהמבול.

הריי"ץ, ואחריו גם אחרים, ניסו למשל לבנות מקוואות. הם עשו את זה במסירות נפש משום שזה בכלל לא היה פשוט. חותנתי עליה השלום הייתה בזמנים מסוימים טובלת גם בחורף בים בטמפרטורה של בערך ארבעה מעלות צלזיוס. תאמינו לי שזה לא חם, במיוחד כשצריכים להכניס את כל הגוף לתוך המים. אז היו נשים כאלו שהיו במדריגה הזו ובתוקף הזה. היו אנשים בעלי מסירות נפש, לא מסירות נפש במובן שאדם הולך מול רובה, אבל להיכנס אל תוך המים במקום פרוץ לכולם, זה סוג אחר של מסירות נפש. האנשים הללו הם לכאורה אלה שצריך לשמור אותם. אבל בכל זאת רוב העבודה שעשה הריי"ץ, הייתה בעיקר עבור היהודים שאצלם זה לא הולך ככה. היהודים שאם תהיה להם הזדמנות לטבול הם יעשו זאת, ואם לא

שמירת ישראל, נמצא באיזה מקום עמוק בתוך הבני מעיים, בקישקעס, ליד הקורקבן, שם צריך להיות מקום המפלט האחרון.

עבור האנשים הפשוטים האלו זה לא משנה כמה הם למדו, השאלה היחידה היא מה ישאר אם ינערו אותם נייעור אחד הגון. השאלה היא לא על אנשים המפוארים שילכו במסירות נפש על קידוש השם בכל מיני הזדמנויות. השאלה היא לגבי האנשים שאצלם הכול הולך ופוחת, האנשים שנשברים לא בבת אחת אלא טיפין טיפין והאנשים הללו הם הרוב הגדול של היהודים.

חלק מהעובדה שהמדינה שלנו נראית כמו שהיא נראית, היא מפני שחלק גדול מהאנשים שהגיעו אליה היו אנשים כאלו. אדם מישראל שהיה מההולכים לבית הכנסת, אחר כך היה לחץ, והלחץ הזה היה קצת יותר מדי עקבי אז הוא הפסיק ללכת והתפלל בבית. אחר כך בבית הוא קיצר והשמיט ואחר כך זה הלך כליל. הרבה מאלה המתקראים 'חילוניים' אם עוקבים אחר תולדותיהם אפשר לראות שלא פעם אלו לא אנשים שעברו איזה מהפכים נפשיים, או כפרו בעיקר. הם לא כפרו בעיקר אלא פשוט נמסו בחום ולחץ של החיים ושל הבעיות. בתוך כל המשברים והקשיים היהודים הללו פשוט מתמעכים והולכים, עד שבסוף

אז יש אנשים כאלו של מסירות נפש. אבל הבעיה שאיתה התמודד הרבי הרייץ היתה הבעיה של היהודים הפשוטים. אותם אנשים שמופעל עליהם לחץ, והם לא מבינים או יודעים הרבה, ואין להם כח עמידה כל כך גדול.

**הבעיה שאיתה התמודד
הרבי הריי"ץ הייתה
מה עושים עם האנשים
הלא שגדלו בבית
הסידי, והיו יראי שמים
על פי דרכם ועכשיו
פתאום בא עליהם
המבול. מה אני עושה
כדי להציל אותם
מהמבול.**

בשביל היהודים מן הסוג הזה, הדברים שלפעמים מלמדים את האנשים היום כמו מחשבת ישראל, אין בהם הרבה תועלת. אם יהיה על יהודים כאלה לחץ אני לא יודע מה ישאר מהם משום שחלק מהעניין של מה שקוראים לו

לא נשאר מהם שום דבר. כמעט כל מה שהרבי הריי"ץ עשה, היה בשביל היהודים הללו. זה היה החשבון הגדול, מה עושים עם כל אלו שנקראים בלשון הספרים: 'בריות'. איך מטפלים בבריות, איך דואגים להם, איך מטהרים את הבריות - זאת בעצם השאלה.

ביסודו של דבר, העניין של אהבת ישראל במהותו קשור בעניין הזה. אם אני אוהב רק את היהודים הטובים, היפים והכשרים - אין זו אהבת ישראל, משום שאת אנשי המעלה אני יכול לאהוב בכל אומה ולשון, יש אנשים שהם אנשי מעלה בכל אומה ולשון. העניין של אהבת ישראל עומד על השאלה של ההתייחסות אל שארית ישראל, אל האנשים שאינם אנשי מעלה.

משה אומר: לא!

השאלה הזו כתובה כבר בתורה. הקב"ה מציע הצעה למשה רבינו יותר מפעם אחת: "הרף ממני ואשמידם, ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו". ומשה רבינו אומר: לא. למה? אם בשביל לשמור את השבועה שנשבעה הקב"ה לאברהם יצחק ויעקב - הרי השבועה תתקיים, אמנם לא בבני יוסף, ולא בבני בנימין, אלא בבני לוי. אז מה רע בזה שאשמיד אותם ואעשה אותך לגוי גדול? השאלה הזו שמשה נשאל הייתה הברירה שעמדה לא פעם בפני רבים. הקב"ה אומר למשה: "אתה

ידעת את העם הזה כי ברע הוא", אתה יודע מי הם, הם עבדים נרצעים, עלובי נפש מבחוץ ומבפנים, מצורעים מבחוץ ומבפנים. בוא ניקח מישהו שלא עבר את כל זה, או שהצליח להיחלץ מהצב הזה ונתחיל ממנו משהו חדש. הקב"ה אומר למשה: "ממך תתחיל היהדות החדשה. היהודים החדשים יתחילו ממך ומעכשיו יהיו בני אברהם, יצחק, יעקב ומשה". ועל ההצעה הזו משה אומר: לא, בשום אופן לא. ובלשון חז"ל: "יאבדו משה ואלף כמוהו, ואל יאבד ציפורנו של אחד מישראל".

משה אומר לקב"ה: "תראה, אם אתה רוצה עולם, אתה רוצה בני אדם, זה מה שיש לך. אלו ישראל כמו שהם. להם הבטחת, להם נשבעת, איתם יש לך קשר. אתה לא יכול למחוק אותם מפני שעשו דברים כאלו וכאלו. אתה רוצה להטיל עונשים, תטיל. אבל אתה תשמור את שארית ישראל. בשום אופן אני לא אוותר לך. אתה רוצה מלאכים? אתה רוצה בריות מושלמות שלא יכולות לחטוא? כבר עשית מלאכים כאלו, הם מסתובבים בשמיים. אתה החלטת שזה לא מספיק ואתה רוצה לעשות דווקא בני אדם". הוא מציע לקב"ה: "אתה יודע מה, נעשה איזה עיבוד עליהם. נעבוד איתם אלף, אלפיים, שלושת אלפים שנה, אולי ישתפרו קצת בסוף, וגם אם לא, היד ה' תקצר? תתן לנו עוד עשרת אלפים שנה של שיפורים. אני מוכן לסייע, אני

מוכן לעבוד, אני מוכן שישגעו אותי, שיוציאו אותי מדעתי". זה מה שמשה מציע, ועל זה אומר לו הקב"ה: "סלחתי כדברך".

העניין של אהבת ישראל מגיע בדיוק לדברים הללו. יש "ישראל אשר בך

הולך על ארבע וזה הולך על שתיים, כמעט הכל אותו דבר. ההבדלים לא חשובים מספיק בכדי לדבר עליהם. ועל אנשים כאלה אנחנו אומרים שיש עניין של אהבת ישראל, ליהודים האלה הקב"ה מתייחס, זו קבוצת היחוס שלנו.

בני אברהם יצחק ויעקב

סיפר לי רב אחד שגייר כעת בחורה צעירה בצרפת. אבא של הגיורת הזו הוא יהודי ממשפחה רמת יחס בישראל, האמא שלה גויה, וחשקה נפשה ביהדות. והוא אומר לי: היא מושלמת בכל המעלות, היא מלומדת, היא למדה תורה בבקיאות ובחריפות, היא יראת שמיים ויש בה את כל המעלות הטובות. טוב, שמחתי והתגאיתי לגייר אותה. אחרי זה סיפר לי אותו רב שלפני שלושה דורות, היו שני רבנים גדולים שהייתה ביניהם מחלוקת בשאלה עקרונית: ילד שנולד מאבא יהודי ואמא גויה מה דינו? דינו פשוט, מבחינת ההלכה הוא גוי. אבל השאלה היא האם יש איזה עניין לנסות לקרב אותו ליהדות, כי בכל זאת הוא מזרע ישראל באיזה אופן, או שאני יכול להגיד שמכיוון שלהלכה הוא לא יהודי, מה אכפת לי. אז יש עמדה אחת שהיא החלטית, עמדה ברורה שמי שהוא יהודי באופן הלכתי הוא יהודי ומי שלא לא. ויש בחינה אחרת שאומרת, בכל זאת יש עניין כזה של זרע קודש. בזה נחלקו שני הרבנים. מסתבר שהבחורה

משה אומר לקב"ה:
"תראה, אם אתה רוצה
עולם, אתה רוצה בני
אדם, זה מה שיש לך.
אלו ישראל כמו שהם.
להם הבטחת, להם
נשבעת, איתם יש לך
קשר. אתה לא יכול
למחוק אותם..."

אתפאר", יש ישראל כזה שהקב"ה משתבח בו בכל יום ויום. יש אנשים שהקב"ה אומר עליהם, "תראו ברייה שבראתי בעולמי, יש לכם עוד דבר אחד כזה?". אבל יש גם סוג אחר של אנשים, יש אנשים שאין מה להתפאר בהם. שאפשר להגיד, נו טוב, חוץ מזה שזה

לאהוב. כשאני רואה את האנשים הללו, שיש אנשים שהם באמת זוהרים, עליהם אני לא צריך לדון. אבל מה אני עושה לגבי כל היהודים האחרים?

השאלה היא האם
אני יכול לאהוב,
לא את הצדיקים,
הישרים והתמימים,
אלו שמזהירים כזהר
הרקיע. את אלו קל
לאהוב. כשאני רואה
את האנשים הללו, שיש
אנשים שהם באמת
זוהרים, עליהם אני
לא צריך לדון. אבל
מה אני עושה לגבי כל
היהודים האחרים?

הרבי הרי"ץ מסר את נפשו בעיקר בשביל אלו. לא בשביל אותם היחידים המפוארים. אלא בשביל האנשים הללו, שהיה צריך לחזק אותם, להבטיח להם

הזו שהתגיירה, היא הנכדה של הרב שאמר שלא צריכים להשתדל בקירוב אותם אנשים. יכול להיות שאם הוא היה רואה מראש שזה יקרה במשפחתו, זה היה משנה את דעתו.

כשאני רואה את כל האנשים הללו מסתובבים להם ברחובות עושים כל מיני מעשים אשר יעשו ולא יעשו, אני יכול לשאול, ומה אומר האבא שלהם? ותאמינו לי, אני מכיר מקרים כאלו, שהאבא, יהודי מכובד, הולך לחפש את הילדים שלו שנכנסו לבאר שחת. מדוע? הוא אומר, אלו הילדים שלי. עכשיו תארו לעצמכם מה עושים אברהם יצחק ויעקב. אלה הילדים שלהם. זה נכון, חלק מסוממים, שיכורים או חוטאים, הם נמצאים בכל הסעיפים שמנו ושלא מנו על כל העבריינים. אבל הם חלק מהעניין הזה של השבועה ושל ההבטחה. מה אומרים אבותיהם עליהם? הם אומרים: אלה הילדים שלנו. באופן כללי אינו דומה כלל לדבר על ילדים של אחרים, או על ילדיי. ילדים של אחרים זה ככה, ילדים שלי - זה אחרת. לא מפני שאני חושב שאובייקטיבית הם אחרת, אבל הם שלי. ליבי הומה אליהם.

מי מרגיש את הכאב?

זה העניין של אהבת ישראל, השאלה היא האם אני יכול לאהוב, לא את הצדיקים, הישרים והתמימים, אלו שמזהירים כזהר הרקיע. את אלו קל

שנאסרים בכל מיני סעיפים בשו"ע. מה אני עושה ביהודים האלה, כיצד אני מסייע בעדם.

זה נכון בפרט לגבי אלו שהם ראשי אלפי ישראל. איך יודעים מה זה ראש? ראש זה מי שכואב לו כשדוקרים בעקב של הרגל. כשאני דוקר את העקב שלי - יד ימין שלי לא כואבת. אבל מרכז החיים שלי, המח שבראש, מרגיש בכאב ומזה אני יודע שזהו הראש. מי הם ראשי ישראל? אלו שזה כואב להם. זה מה שאמרו, כשאדם מישראל מצטער שכינה מה היא אומרת, קלני מראשי קלני מזרועי. זה נמצא בהקשר של אותם אנשים שמוציאים אותם למיתה. להתחייב בבית דין של הסנהדרין זה היה די קשה, בשביל זה היה צריך להיות גם רשע וגם עקשן גדול. ואחרי כל אלו אז הולך אדם כזה וסוקלים אותו, ומה הקב"ה עושה? אומר אוי ויי, כואב לי הראש... מה זה נקרא מנהיג ישראל? מנהיג ישראל הוא זה שכואב לו. אם משהו בכלל שייך לצד הזה של בחינת הראש, ולא רק לבחינת הזנב, זה צריך לכאוב לו. הבעיה הזו של לאהוב את ישראל, ולהגיד שאני אוהב אותם מרחוק, זה קל. השאלה היא מה אני עושה בשבילם? ובשביל אלו שווה לחגוג. בשביל עניין כזה שווה לשתות לחיים.

לחיים!

הבטחות, אלה שהיה צריך להגיד להם, וזו היתה סכנה להגיד דבר כזה, שכל מי שמשתף פעולה עם הקומוניסטים, הולך לגיהנום. אלו לא דיבורים לאנשים החכמים והגדולים. הדיבורים האלו מיועדים לאנשים הקטנים, האנשים הללו שיכולים ללכת לאיבוד. חלק מהם, הם אלו שאחר כך חיזקו את עצמם, והעמידו סוג מסוים של חיים יהודיים למרות הכל. על האנשים הפשוטים הללו יש העניין של אהבת ישראל, אהבת ישראל במובן של לאהוב את השורש, את בני האבות.

בסוף הריי"ץ עזב את רוסיה. אבל הוא השאיר אחריו אנשים שחיו על קידוש ה' בכל הפרטים של הדברים, שזה היה יותר קשה מאשר למות על קידוש השם. הרבה פעמים הסוג הזה של החיים עמד לא תמיד על נקודות של חכמה גדולה. אני ראיתי חלק מהאנשים הללו, אנשים בסך הכל די פשוטים. הם לא הבינו וידעו כל כך הרבה, אבל הם אנשים שכל אחד מהם הזהיר כזהו הרקיע, והחכמים הגדולים שבמקומות אחרים לא הגיעו לזה.

זה מה שהיה לפני תרפ"ז, 1927, מאז עברו כמה שנים... אבל אני לא מדבר על מה שהיה לפני 80 שנה. אני מדבר על מה שקורה עכשיו: חלק מהעניין זה איך לדאוג לאותו ישראל, שהעונג שבת שלו זה ללכת לפאב בליל שבת, שהעונג שלו זה לעשות כל מיני דברים

להיות עֵרֵב

שיחה ברוסיה, י"ח אב תשנ"ז

מה אכפת לי

ישנה תשובה שהשיבו לפעמים על השאלה הזו שהיא תשובה לגמרי תועלתנית - תשובה שלא תמיד עובדת... - שאם אני נותן למישהו יד יש סיכוי שהוא גם כן יתן לי יד.

אני רק רוצה לומר, שאף על פי שגם פילוסופים חשובים השתמשו בנימוק הזה לעזרה ההדדית. כמו שטען לדוגמה קרופוטקין בשעתו, שכך זה חייב להיות: אנשים עוזרים אחד לשני, אני עוזר לו, הוא עוזר לי, זה חלק מהטבע - זה לא פשוט שזה חלק מהטבע. לא הטבע של החיות ובוודאי לא הטבע של בני האדם... יש משל יווני עתיק על אריה ועכבר, שבו האריה מציל את העכבר ואז העכבר מציל את האריה. זה פנטסטי בתוך הסיפורים, אבל בדרך כלל בעולם - או שהאריה אוכל את העכבר או שאם יש לעכבר הזדמנות, הוא גם כן יאכל את האריה, הוא לא יציל אותו.

באידיש היה פתגם, של עם שיש לו לצער הלב הרבה מאוד ניסיון, שאחד אומר לשני: "למה אתה כל כך שונא

בתוך כל השאלות או הבעיות של היהודים יש הרבה שאלות, קטנות וגדולות, חלק אנחנו פותרים, חלק אנחנו מקווים לפתור במשך חמישים או שישים אלף השנים הבאות. אבל יש גם בעיות יותר קרובות, יותר מרכזיות. הנושא שאני רוצה לדבר עליו הוא נושא שהוזכר כבר באמת בספרים מאוד ישנים. מהצד הזה, בתור יהודי, קשה להגיד רעיונות לגמרי חדשים. כאשר יש לבן אדם היסטוריה כל כך ארוכה, אז כמעט כל מה שהוא אומר מישהו אמר כבר פעם.

הבעיה שאני רוצה לדבר עליה היא: מהו בעצם הקשר הפנימי בין האנשים השונים שנמצאים בתוך העם היהודי; מהו הקשר ביניהם? אני אחדד את השאלה הזאת, שהיא בעיה חברתית כלל אנושית. גניח שאנחנו כולנו צאצאים של אב משותף, אז מה? אז בסדר, מישהו אח שלי או בן דוד שלי או בן דוד רביעי שלי - בעצם מה אכפת לי?

נופל לבד לבד - אני אעזור לו...

ההתחלה של ספר בראשית עוסקת בבעיות של האנושות בתור אנושות. אדם, קין, הבל, חווה, הם בני אדם בכלל. לא אדם מסוים, ובוודאי לא יהודי, אלא המין האנושי ומה שקורה בתוך המין האנושי. הסיפור של קין והבל, וההמשך של הסיפור, הוא בשביל מוסר לבני אדם בכלל, והוא אומר שבסופו של דבר, אם לא אכפת לך, אם לא נוגע לך, אתה הורס גם את האחרים וגם את עצמך. האמת היא שבתוך התורה בעצמה הסיפור לא אומר מה צריך לעשות ואיך צריך לעשות. אולי אסור להגיד דבר כזה על התורה, אבל זה כמו שיש סיפור אירוני, אולי אפילו סרקסטי, שמופיע בו סיפור על איש, על קין, על הבל, והוא משאיר אותם ככה תלויים באוויר. הוא כאילו אומר: אתה לומד את הספר הזה, אתה קורא את הסיפור הזה - תוציא מזה את המסר בעצמך.

בהרבה מובנים, וזה נכון גם באופן כללי לגבי התפיסה מה זה יהודי, העם היהודי הוא 'ניסיון' - אני אומר ניסיון מפני שהוא לא תמיד מצליח... - לבנות מין אנושי משופר. הקב"ה מנסה לעבוד על האקספרימנט הזה כבר יותר משלושת אלפים שנה, ולפעמים כשאנחנו מסתכלים מסביב אנחנו לא תמיד בטוחים שזה עובד הרבה יותר טוב מאשר תוכנית החומש.. אבל בכל

אותי, אני אף פעם לא עשיתי לך כל כך הרבה טובות...". את הנושא הזה או את הרעיון הזה לא מזכירים הרבה בכנסיות ואפילו לא בבתי כנסת, אבל זה חלק מהחיים, כמו שהרבה אנשים מגלים.

אבל, וכאן אני רוצה לחזור לנושא. התפיסה של היהודים כיהודים, בתור קולקטיב, היתה בנויה כל הזמן על הנושא של 'ערבות הדדית'. זאת אומרת, שבין אם זה מביא לתועלת ובין שאיננו מביא לתועלת - אני מחויב ואני אחראי למה שקורה ליהודים אחרים.

שומר אחי אנוכי

יש סיפור קטן בתורה שאני בטוח שכולכם מכירים, שמעמיד את העניין הזה בצורה מאוד בולטת; הסיפור בספר בראשית על קין והבל. אחרי שקין הורג את אחיו, הקב"ה שואל אותו: 'היכן נמצא הבל אחיך?'. זה מופיע בתוך בהתחלה של התורה. ומופיע שם שמה שנקרא לו 'האות של קין' הוא שקין אומר: "השומר אחי אנוכי?" (בראשית ד, ט). אם הייתי מעמיד את זה בצורה מאוד חריפה הייתי אומר: הסימן של הרוצח הוא לא בעצם הדבר הזה שהוא רוצח, אלא בכך שהוא אומר: 'לא איכפת לי'. ברגע שקין אומר: 'אני שומר שלו? אני אחראי עליו?' מאותו זמן והלאה זה רק שאלה של התפתחות הדרגתית. לפעמים אני משאיר אותו ליפול לבד, אם הוא לא

כל המיליונים שנמצאים מסביבי. אני אומר: אני לא רק אחראי לעצמי, אני אחראי לכל אחד מהאנשים הללו.

המעמד המשפטי, של העָרֵב להתחייבות שונה ממדינה למדינה. יש מקומות שהחוק מרשה למלווה לפנות ישר לערב ולגבות ממנו את החוב, הוא לא צריך אפילו לטרוח ללכת ללווה אלא הוא הולך ישר לערב ולוקח את מה שהוא צריך. יש מקומות שזה הולך בשני שלבים; המלווה מגיע ללווה ושואל: מה עם החוב שלך, והלווה אומר: 'אני לא יכול', או 'אני לא רוצה'. ואז המלווה הולך לערב ולוקח ממנו - בין שהוא רוצה ובין שהוא לא רוצה. תפיסת העולם הזאת אומרת בעצם שיכול להיות שעומד לו יהודי באיזשהו מקום, הוא עושה מה שהוא עושה. אני יהודי אחר - אני אחראי בשבילו. ואם אי אפשר או לא רוצים לגבות ממנו - אני משלם.

זה שהגויים מבינים כך את הסיטואציה, את זה אתם בוודאי יודעים.. זאת אומרת, למעשה קשה מאוד ליהודי לצאת מהאחריות הזו, לפחות בעיניים של השכנים שלו, כשקורה איזשהו דבר ליהודי אחד, איכשהו האחרים נחשבים בתור ערבים שלמים או לא שלמים עבור החשבון הזה.

לגמרי בסוגריים, בלי קשר ישיר לנושא שלי: הייתה לי יותר מאשר הזדמנות אחת לשאול, גם ברוסיה, גם

אופן, הבנייה של העם היהודי היא ניסיון לקחת מתוך האנושות בכלל קבוצה שתלמד ממה שהיה בעבר האנושי, שתלמד ממה שקורה באנושות, ושהקבוצה הזו תעשה דברים בצורה אחרת.

ערבים זה לזה

הספר מהתורה שקוראים בסוף הקיץ, ספר דברים, מדבר כמה פעמים על המושג של הברית ושל השבועה. והרעיון המרכזי הוא, שמעבר ליחס האישי והפרטי, יש קשר של הקולקטיב היהודי אל הברית הזאת, זה לא קשר אישי בין אדם ואלוקים, אלא קשר בין אלוהים ועם.

מופיע בתלמוד ובמדרשים שכל אחד ממיליון וכמה היהודים שעמדו לפני הכניסה לארץ ישראל, נשבע להישבע שבועת אמונים לכל מה שאומרים לו. אבל מעבר לזה, מעבר לעובדה שכל אחד נשבע ושיש מיליון ומשהו שבועות, המספר הזה לא מוכפל פי שניים אלא מוכפל בעצמו. מדוע? משום שלא רק שכל יהודי נשבע: "אני אשמור אני אקיים", אלא הוא נשבע בשביל כל אחד מכל היהודים האחרים, והוא אומר: "אני נשבע בשבילי, אני אדאג לו, אני אדאג לכל אחד". זאת אומרת, הנקודה היא שאני לא רק עושה התחייבות בשם עצמי, אני לא רק חותם בשביל עצמי ועל עצמי, אלא אני חותם בתור ערב להתנהגות של

למעשה, השבועה הזו כתובה בסוף התורה פחות או יותר, לפני שנכנסים לארץ ישראל, ונשבעים עוד פעם, כולם, עלינו ועל הצאצאים שלנו ושאחד ידאג לשני. מבחינה זו, הסיפור בתורה נגמר כמו שצריך להיגמר כל ספר דרמה טוב, באופן שהסיום וההתחלה קשורים אחד בשני. אני לא יודע מי אמר את זה, אבל זה בוודאי נכון: אם אתה רואה במחזה אקדח מוכן על השולחן במערכה הראשונה האקדח הזה יירה במערכה האחרונה.

השאלה הזאת שהקב"ה שואל את קין, ושקין עונה: "השומר אחי אנוכי" - היא מגיעה לסיום; הסיום שלה הוא בסוף של התורה, שבו אנשים אומרים: "שומר אחי אנוכי". חלק מהנקודה היא שזו תשובה. בהתחלה של הספר יש שאלה, הסוף הוא סוג מסוים של תשובה לשאלה שנפתחת בהתחלת הספר.

אני רוצה עכשיו להוסיף עוד משהו ולהחריף את הנקודה הזו ולומר שכאשר אנחנו מדברים על החוק, על המשפט או על המציאות של העולם, על מי שערב ומי שלא ערב לאיזשהו דבר, אז יש דבר אחד שהוא פשוט בתוך החיים - הנקודה היא כזו: נניח שמישהו לווה כסף ויש עשרה ערבים לתשלום של החוב הזה. בסוף כאשר המלווה ילך לגבות אותו הוא יגבה אותו ממי שאפשר לקחת ממנו ולא ממי שאין לו. זאת אומרת, למרות שהמלווה

מעבר לרוסיה, את השאלה הזו: אתם הנוצרים, אתם מדברים על סיפור ישן מלפני סביבות האלפיים שנה, היה יהודי אחד שאתם טוענים שיהודים אחרים הרגו אותו - אבל למה איכפת לכם? למה אתם צריכים להכניס את האף שלכם לזה? תנו לנו לגמור את החשבון בתוך עצמנו, למה אתם מתערבים בחשבונות שלנו?

אספר לכם סיפור מפני שזה סיפור טוב וזה סיפור אמיתי: בזמנו היה מרד של הילידים באי בהיספניולה, מה שקוראים האיטי היום. היתה התקוממות נגד הלבנים, בערך בזמן שהיתה הרבולוציה הצרפתית, היתה התקוממות של הילידים וזה היה מאוד אלים. הלכה אז תהלוכה גדולה, ובראש התהלוכה הלך מישהו עם צלב וצעק: 'הלבנים צלבו את ישו, עכשיו אנחנו צריכים להרוג אותם!'. אני רק מעיר שאולי הקריאה הזו מוכרת לכם בשינויים קטנים... אבל זה בערך אותה סיטואציה... בכל אופן, לכן אני אומר שהגויים לפחות בטוחים שהעניין הזה של הערבות ההדדית שלנו הוא לגמרי רצינית והם לוקחים אותה ברצינות.

הנקודה שמעבר לזה, וזה בעצם מה שאני רוצה לדבר עליו, היא לא על איך הגויים מתייחסים ליהודים, אלא דווקא על איך היהודים מתייחסים ליהודים. אנחנו בוודאי חושבים שיש לנו אחריות של ערבות אחד לשני.

יכול ללכת לכל אחד ולשאלו אותו: "נו, מה עם התשלום של הערבות?", אבל מה אפשר לבקש ממנו? גם הוא לא ישלם. אז למי אני הולך? אני הולך למי שיכול, ואני אומר לו: 'עכשיו אתה משלם בעד כולם..! אדם פרטי יכול לשאול: "אז למה אני? תפנו לשכן שלי", אם אני בא בטענות לפלוני בקהילה שלו, במקום שלו, אז הוא יכול להגיד: "אולי תלך לפרמקוב? (יהודי שכיהן כראש ממשלת רוסיה) הוא גם כן שיך לחשבון הזה של הערבות" - התשובה היא: פרמקוב לא ישלם, אז אני הולך אל זה שישלם.

להיות ערב

בתור דיון תיאורטי, אני יכול לומר שיכול להיות שלא היה כדאי לי להיות מישוה שאפשר לקחת ממנו. איך להגיד את זה? זה ביטוי לא מכובד ואולי ביטוי ציני - זה עושה רושם שעל כל מעשה טוב מקבלים מיד את העונש.. אבל המוקד של הדבר הזה הוא בעצם לא עניין של החלטה להיות ערב או לא. בעצם, מעצם העובדה שאני מעורב, שאני מעוניין - אני נהיה כבר ערב.

האמת היא שבתחום הזה יש שרשרת של דברים שכנראה אין לה סוף. כמו שאומרים שעבירה גוררת עבירה כך אומרים שמצווה גוררת מצווה. זאת אומרת, ברגע שאני נכנס אני כבר שקוע יותר עמוק. יש תופעה - היא לא עובדת בוודאות של מתמטיקה, אבל

היא עובדת בדרך כלל בוודאות של מה שקורה בטבע: יש דברים מסוימים שהם כמו שנכנסתי לחדר, ומתברר שחם שם - אז אני קופץ החוצה. אבל יש דברים שאחרי שעברתי אותם, אני לא יכול לחזור להיות מה שהייתי קודם. יש דברים שהם כמו שנודע לי משהו; אחרי שנודע לי משהו אני יכול להיות מזועזע, אני יכול להיות נרגש, אני יכול להיות כל מיני דברים. אבל כמעט בלתי אפשרי להגיד לי, אחרי שנודע לי איזה סוד: 'נו, ועכשיו תשכח את כל זה'. תארו לעצמכם שאני ניגש למישהו ואני אומר לו בשקט: 'אתה יודע, האינפורמציה שיש לי עליך היא שאתה ממזר. עכשיו אתה יכול לשכוח את זה'. אני אמרתי לו את זה בשקט, והוא יכול היה לשכוח את זה, הבעיה היא שהוא לא ישכח... יש דברים, אינפורמציה, שאפשר לשכוח - עברתי בחינה במתמטיקה, ושכחתי את כל הפורמולות. יש דברים, שאחרי שאני יודע אותם פעם אחת אני יכול לרצות לשכוח אותם, אבל זה כמעט בלתי אפשרי.

מה שרציתי לומר, ולגמור בזה פחות או יותר, זה שהבעיה של מי שנכנס לתוך המודעות היהודית, היא שזו מין דרך, שלא שאי אפשר לחזור ממנה, אבל שאי אפשר לצאת ממנה כמו שנכנסתי; ויותר מזה, ככל שאני נכנס יותר אני פחות יכול לצאת. אתם כולכם בוודאי אנשים מכובדים, אבל אולי בתור ילדים ניסיתם להיחחק לאיזה חור - כאשר

מלידה. האיש הזה שנכנס בתוך העם היהודי, הוא נהיה ממילא יותר ערב. במידה מסוימת, האחריות, המחויבות, באה כמעט באופן אוטומטי עם עצם העובדה שאני שייך. לפעמים הדבר הזה מגיע עד לנקודה שבה גם אם אני לא אעשה שום דבר אני אחראי לזה. הבחירה החופשית שלי היא האם יש לי רק אחריות, או שאני מנסה לחלץ את עצמי על ידי זה שאני עובד על זה..

תארו לעצמכם שעשיתי אקספרימנט מדעי גדול: לקחתי קוף והשתלתי בתוכו מוח של בן אדם. יכול להיות שהקוף לא רוצה את זה, יכול להיות שאם היו שואלים אותו בהתחלה הוא היה אומר שהוא לא מסכים, יכול להיות שבהתחלה הוא הסכים אבל הוא לא ידע כמה צרות זה יעשה לו. מאותו רגע שיש לו מוח של בן אדם - הוא מסכן, הוא מוכרח עכשיו להתנהג כמו בן אדם. יכול להיות שזה לא מתאים לו, יכול להיות שהוא לא בנוי לזה, אבל אין לו דרך אחרת, זה מה שהוא צריך לעשות - זה מה שקראתי לו: 'להיות ערב'.

אני מנסה להדחק, ככל שנדחקתי יותר, אני כבר לא יכול לצאת אחורנית. אם אני אצא, כל מה שיהיה עליי יהיה קרוע ושרוט, אז יותר טוב להמשיך הלאה.

מה שרציתי לומר, ובזה אני רוצה לסיים: יש אנשים מסוימים, יכול להיות שנולדים עם זה ויכול להיות שמגדלים את זה, שיש להם אות של קין על המצח. לא תמיד אנשים נולדים עם זה; לפעמים אנשים עובדים קשה כדי לקבל את הסימן על המצח, שידעו שהם מקוללים לעולם.

זה הולך גם בצד השני. או שבן אדם נולד כך, או שהוא נופל להזדמנות להיות כזה, או שהוא מחליט להיות כזה - והוא מקבל גם כן סימן, והסימן הזה, גם אם אני לא אוהב אותו, אני לא יכול להיפטר ממנו. כמו שקין לא יכול להיפטר מהאות שלו. תארו לעצמכם שבן אדם יום אחד מגלה שהוא מתחיל לגדל כנפיים של מלאך. יכול להיות שאני מעדיף לנסוע במכונית מאשר לעוף בכנפיים. יכול להיות שאני אחליט שהפוזיציה החדשה הזאת היא לא מתאימה לי. בתור איש עסקים, בתור מהנדס, בתור מה שאני - לא מתאים לי להיות מלאך.. אז אני מחליט שצריכים לחתוך את הכנפיים. מה שאני רק רוצה להגיד, זה שגם עם הכנפיים החתוכות - אני בכל זאת מישהו שהיו לו כנפיים וחתכו לו...

בין שזה בחירה, בין שזה גורל, בין שזה

ט"ז בשבט

” צד אחד של דמיון בין האדם לעץ, טמון בפסוק: "כי כימי העץ ימי עמי". עץ טוב, שאינו מורכב, עשוי לחיות למעלה מאלפיים שנה. במקומות מסוימים ישנם עצים ידועים שחיים כבר ארבעת-אלפים שנה. למעשה, אין זה ברור כלל מה בדיוק גורם למותם של עצים. כל עוד לא מסתיימים חייו של העץ על-ידי תאונה או אירוע חיצוני כלשהו, בכוחו להמשיך ולחיות שנים רבות מאוד.

יתר על כן, לא זו בלבד שהעץ יכול להגיע לגיל מופלג שכזה, אלא שגם בזקנותו הוא מסוגל להוציא פירות. גם עצים זקנים מאוד ממשיכים להיות פוריים, ופירותיהם אינם פגומים או פחותים מחמת גילם.

מהלך חייהם הרגיל של בני אדם הוא שונה במקצת. בנוהג שבעולם, התפתחותם של בני אדם מתחילה בתהליך של גדילה, ולפני שהם מגיעים לבשלות ובגרות מלאה, כבר הם מתחילים בתהליך ההתנוונות-הזדקנות. בניגוד לעצים, אנחנו איננו צומחים כל ימינו. בשלב מוקדם למדי מתחילה אצלנו דעיכה, וזמן הבשלות והפוריות שלנו הוא בדרך כלל מצומצם ביותר.

עלינו ללמוד מהעץ הצומח בלי סוף, שגם כאשר הוא מגיע לגיל ארבעת-אלפים הוא ממשיך להניב פירות. כאלה הם "ימי העץ", וכאמור הפסוק משווה זאת ל"ימי עמי"; ימי עמי דוקא, ולא ימי כל העמים. עמים אחרים צומחים, מגיעים לשיאם, ואחר-כך מתנוונים ומתים - כך קרה וקורה לרוב העמים בעולם. "ימי עמי", לעומת זאת, הם ימים של צמיחה מתמדת.

בפסוק זה מצויה השוואה בין עם ישראל לעץ, אך הדברים נכונים גם ביחס לאדם הפרטי. אדם מישראל לעולם אינו "יוצא לפנסיה" בתור בן אדם ובתור יהודי; כל עוד הוא חי עליו להמשיך ולצמוח, לגדול, להתפתח ובעיקר - להוציא פירות. אם העץ הזקן מתחיל להתנוון, ומפסיק לעשות פירות - אולי הוא לא שייך לעמי. אנשים שאין להם מחלות או פגעים מיוחדים - אמורים להמשיך להיות פוריים, מפני שזה חלק מהמהות של ימי העץ; יתכן שהוא נגדע בסוף על-ידי מלאך המוות, אבל כל עוד הוא חי צריכים להיות לו פירות.

"כעץ שתול" - שיחה לט"ו בשבט

שיחה במקור חיים, ט"ו בשבט תשמ"ז

יום חג?

ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות. מן הבחינה ההלכתית ראש השנה לאילנות הוא כמו יום שבו מתחילה שנת הכספים, כולם יודעים שהכספים לא עושים חשבון ולא באים להתפלל על נפשם לכבוד השנה החדשה, מן הצד הזה ראש השנה לאילנות הוא בסך הכול אחד מהימים הפורמליים המבדילים בין זמן לזמן.

עניינו של ט"ו בשבט כחג הוא עניין מאוחר יחסית ובאופן מעניין ט"ו בשבט קיבל את המעמד שלו דווקא בחוץ לארץ. הוא הפך ליום שיהודים במקומות שונים בגלות הקדישו לעניין של חיבת הארץ. במקומות רבים ט"ו בשבט היה מעין זיכרון שלרובא דרובא מהיהודים שחגגו אותו לא היה קשר ישיר לארץ ישראל, ולרובם גם לא היה קשר עם צמחים. זה דבר ידוע שיהודים לא שייכים כל כך עם צמחים. הידיעה הזו כל כך מקובלת עד שבכמה שפות שונות קיים פתגם שאומר בערך: "במקום שבו דר יהודי בו לא יצמח

עשב". היה מקובל שיהודים הם יצורים עירוניים וממילא אין להם שום יחס לדברים שצומחים. העניין הזה היה נכון במידה רבה לכל תפוצות ישראל, גם במזרח וגם במערב, למרבית היהודים לא היו יד ורגל בתחום הזה.

באופן פרדוקסלי כאשר לראש השנה לאילנות הייתה משמעות פרקטית עבור היהודים, הם לא עשו ממנו חג, וכאשר המשמעות הפרקטית שלו בטלה - שהרי עבור יהודי הגולה כל דיני מעשרות וכיוצא בזה אינם שייכים - דווקא אז הייתה התעוררות של האהבה. כאשר כל השאלות הנוגעות לאילן הפכו ללא רלוונטיות כלל, דווקא אז חג האילנות נעשה הרבה יותר יקר וחשוב והצורך להתחזק ולהתקשר עם הזיכרון שלו נעשה אמיץ יותר.

אהבת הארץ

יש בחינה שחיבת הארץ והקשר לארץ אינם תלויים בקשר מידי ומוחשי אליה. הייתי אומר אפילו שלפעמים הגעגועים העמוקים לארץ ישראל הורגשו אצל אנשים שבשבים ארץ

שאפשר לכתוב גם בכל שפה אחרת. לפעמים נדמה לאנשים כשהם מגיעים ארצה שכל הארץ כולה מלאה קדושה - שהיא מלאה אותיות שיש רק בסידור. הם לא יודעים שצירוף האותיות יכול להיות כזה שלא יתאים לסידור. אגב, ההרגשה הזו כתובה בספרים רבים בתחילת המאה הקודמת. כשהתחילו

הקשר לארץ ישראל
הוא קשר מורכב
מבחינת הנפש, יש
אנשים שחיים עם ארץ
ישראל, חולמים על
ארץ ישראל, בשבילם
ישראל היא מרכז
ההוויה, אך לא יהיו
ולא מתכוננים להיות
בארץ ישראל.

לדבר על החייאת הלשון העברית
היו אנשים רבים שבשבילם זו הייתה
פגיעה. הם פחדו שמישהו יטנף להם
את לשון הקודש, שמדבר קדוש עושים
דברים של מה בכך.

ישראל הייתה מחוץ לתחום הפרקטי.
יש בזה צד שהבריות לא מבינות
מספיק, אלה המתגוררים בישראל
וגם אלה המתגוררים מחוץ לה:
הקשר לארץ ישראל הוא קשר מורכב
מבחינת הנפש, יש אנשים שחיים עם
ארץ ישראל, חולמים על ארץ ישראל,
בשבילם ישראל היא מרכז ההוויה,
ובכל זאת אלה אנשים שלא היו, לא
יהיו ולא מתכוננים להיות בארץ ישראל.

היחס הזה הוא לא עניין של צביעות
ולא עניין של סתירה, לפעמים היחס
הזה הוא סוג של פיצוי, אדם שאינו
עושה דבר בגופו מרגיש צורך לעשות
דבר בנפשו. לפעמים לא מדובר בפיצוי
- אלא בצד אחר הנובע מאותה הבעיה
עצמה - קורה לפעמים שאנשים שיש
להם חיבה גדולה ואהבה יתירה לאיזה
עניין, דווקא מחמת חיבתם והערצתם
הם נשארים רחוק.

היו אנשים שהתנגדו בכל תוקף שידברו
בעברית, לא מפני שלא היתה להם
חיבה לשפה אלא להיפך; היה נראה
להם שאם אדם ישאל בלשון הקודש
איך מגיעים לקיוסק הקרוב, זהו חילול
של לשון הקודש. היו לי הזדמנויות
להסביר לרבים שעבורם השפה
העברית היא עדיין סמל של שפה
קדושה, שאם הם באים לקיוסק של
עיתונים בארץ הקודש הם יראו שאפשר
לכתוב בלשון הקודש לא רק תנ"ך ולא
רק גמרא וספרי קודש, אלא דברי הבל

אנחנו מוצאים את העניין הזה לגבי היחס לארץ ישראל בגלוי ולא בסתר, במפורש ולא בהסתר. לרבים הייתה אידיאליזציה של ארץ ישראל ובשבשבילם זה היה עניין של קודש קדשים, בשבילים להיכנס ולדרוך, ולדרוס ולירוק בארץ ישראל, היה דבר מרתיע, זו הייתה הרגשה שבארץ הקודש אדם עלול לעשות חילול הקודש.

לכן אני אומר שמערכת היחסים מורכבת ולפעמים גודל ההערכה מונע התקרבות בפועל. כנראה זהו חלק מכל סוג של יחסים, בכל מערכת יחסים יש צד שדורש מידה מסוימת של עזות פנים. יש צורך בעזות מצח, וכשלאדם אין את זה הוא נשאר מרוחק. בספרים שעסקו בענייני יראה מדברים על זה שמצד אחד יש לנו פסוק "כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי ה'" (ירמיהו ל, כא) ומצד שני כל אדם שמתפלל נכנס אל הקודש. זה סוג של עזות שאדם מעיז פנים ונכנס אל הקודש פנימה.

לכן אני אומר שמערכת היחסים מורכבת ולפעמים גודל ההערכה מונע התקרבות בפועל. כנראה זהו חלק מכל סוג של יחסים, בכל מערכת יחסים יש צד שדורש מידה מסוימת של עזות פנים. יש צורך בעזות מצח, וכשלאדם אין את זה הוא נשאר מרוחק. בספרים שעסקו בענייני יראה מדברים על זה שמצד אחד יש לנו פסוק "כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי ה'" (ירמיהו ל, כא) ומצד שני כל אדם שמתפלל נכנס אל הקודש. זה סוג של עזות שאדם מעיז פנים ונכנס אל הקודש פנימה.

את היחס המורכב הזה לארץ ישראל אפשר לראות בשני מקומות במסכת ברכות שרב יהודה מוזכר בהם. הראשון כשדנים בשאלה איך מברכים על שמן אפרסמון, מביאים שם ראייה שרב יהודה היה מברך "ברוך בורא שמן ארצנו" והגמרא אומרת שאי אפשר להביא ראייה מרב יהודה "דחביבא ליה

לא שהוא חושב שזו ארץ של מלאכים, הוא רואה מה גדל שמה, אבל יש לו חיבה יתירה ואהבה גדולה, והאהבה זו יוצרת בצד האחר את ההרגשה של הניתוק.

במובן הזה לא לחינם הענין של ט"ו בשבט נעשה עניין גדול דווקא בחוץ לארץ, ט"ו בשבט הוא חלק מהביטוי, ביטוי אמת, של כל מה שהיה משוקע באהבת ארץ ישראל בכלל; אהבה שהשאירה אותם קשורים ומחוברים אל החלום של ארץ ישראל שהיה ממוזג בחלום של ימות המשיח, עד שהיו אנשים שט"ו בשבט נעשה בשבילם חג גדול, וזה היה במידה רבה ההרגשה הזו, של להריח סוג של ריח גן-עדן ממרחק.

עץ של פלסטיק

כל זה היה לגבי העניין של ט"ו בשבט בתור חג ועכשיו אני רוצה לדבר על עניין אחר שקשור בט"ו בשבט וזה העניין של "האדם עץ השדה". חלק מהתמונה של ט"ו בשבט קשורה לדימוי העתיק הזה, כבר בספרים ראשונים מוסבר שהעניין בט"ו בשבט הוא שבני האדם הם באיזו מידה "עץ השדה". מחד גיסא אני לא רוצה להיכנס פה לפסוק הזה, שכמעט כל מפרשיו על דרך הפשט אומרים ש"האדם עץ השדה" הוא לא משפט חיווי אלא משפט תמיהה: וכי עץ השדה הוא אדם? בדרך כלל כך מפרשים מפרשי הפשט את הענין הזה:

עץ השדה הוא לא אדם - אדם הוא לא עץ השדה.

מאידך גיסא, אנחנו בכל זאת מוצאים את הדימוי הזה בכמה וכמה מקומות וכן ודימוי דומה "כימי העץ ימי עמי". אז ברור שיש לדימויים האלה צירופים ושורשים.

**אם הייתי מתחיל
מהאדם הפרטי הייתי
אומר שכמעט כל אדם
בזמן שלנו, האדם
המערבי המודרני,
אחד ממקורות הסבל
הבסיסיים שלו הוא
שהוא לא שתול
בשום מקום**

בשפה העברית יש לנו קבוצות של דימויים חיצוניים שמדמים את כל העולם לגוף האדם. למשל האבן-עזרא אמר שנפש האדם מתארת את כל

בדורינו. בני אדם בימינו חיים באופן שבו יש להם פחות ופחות אדמה. אפשר לדבר על השאלה אם הם מתקרבים או לא מתקרבים אל השורשים, אני מדבר לאו דווקא על השורשים, אלא על מהות היסוד שממנה צומחים בני אדם. יש חלק מאוד פשוט שקשור להוויה של אנשים פרטים וגם להוויה של קבוצות; כל מי שאיננו שייך; שאיננו מושרש בתוך האדמה; שמנסה כאילו להיות בריה בפני עצמה; הוויה שעומדת, אילן הפורח באוויר - האילן הזה שפורח באוויר הוא אילן שאין לו קיום. חלק מהותי מקיומו זו היכולת שלו להישלל מחדש בתוך האדמה.

צריך לדבר על העניין הזה בהקשר של האדם הפרטי ובהקשר של קבוצות אנושיות. אם הייתי מתחיל מהאדם הפרטי הייתי אומר שכמעט כל אדם בזמן שלנו, האדם המערבי המודרני, אחד ממקורות הסבל הבסיסיים שלו הוא שהוא לא שתול בשום מקום. הוא לא שייך לשום חברה אלא בצורה רופפת, אפשר לעקור אותו. מייצרים עכשיו כל מיני סוגים של עשב פלסטי ויש גם אילנות פלסטיים לקישוט, את האילנות האלה אפשר להעביר ממקום למקום, הם לא זקוקים לאדמה. בדורנו יש פה מן עולם שלם שהאנשים נעשים בו יותר ויותר כמו אנשי פלסטיק במובן שאין להם שורש שממנו הם צומחים, אין להם חברה אמיתית.

הדברים לפי דמות היכלה, היא מגביהה את השפלים ומשפילה את הגבוהים. בלועזית קוראים לזה אנטרופומורפיזם, דימויים אנושיים שהם כפולים. כלומר מצד אחד מדמים את הקב"ה בדימויים אנושיים, ומצד שני אנחנו מדמים דברים פשוטים לאדם, לכן אנחנו מדברים על "ראש ההר" ו"רגלי ההר". באותו אופן אנחנו מדברים על העץ ויש לזה אפילו מסקנות להלכה כי יש דימוי על היחס בין הפארות של האילן לפאת ראשו של האדם ויש לזה נפקאמינה להלכה בתחום הזה.

יש כמה צדדים אחרים בדימוי הזה של עץ השדה, הייתי רוצה לומר קודם כל דבר על העניין של השדה, שמבחינת הדימוי הוא האדמה. עץ צריך לצמוח בתוך אדמה ובמובן מסוים הוא יצירה של האדמה אבל אנחנו יכולים לגדל עץ שיהיה מנותק מהאדמה, לעשות סוג של עץ בעציץ שאינו נקוב. האם כך גם לגבי האדם? בעצם השאלה הזו היא עד כמה אדם יכול בכלל להיות הוויה עצמאית.

הייתי אומר שהדימוי הזה הוא חלק מהיחס שיש בין הפרט לבין הקרקע שממנה הוא יונק. כשעוקרים אילן ממקומו אולי לא דנים אותו למיתה וודאית מיידית, אבל דנים שאם הוא לא יינטע מחדש בתוך האדמה, הוא ימות.

הבעיה הזו של הנטיעה היא במובן מסוים אחת מהשאלות של כל האנשים

יותר ויותר נפוץ שכל אדם נמצא לו בהרגשה הזו של הבדידות, שהיא הרגשה אישית כואבת. הרגשת הניכור הכללית של בני האדם בזמן הזה נובעת בחלקה מהעניין הזה עצמו שאנשים הפסיקו להיות עץ השדה, האדם הפסיק להיות נטוע באדמה, הוא עכשיו בריה בפני עצמה. לפעמים הוא חושב שהוא עושה לו כנפיים, לפעמים הוא קונה לו מכונית. תארו לעצמכם עץ דקל שיושב לו בתוך המכונית הפרטית שלו, איזו צורה יש לזה.

אגב, מדברים תמיד על "היהודי הנודד", האמת היא שכשעושים בדיקה של מושבות היהודים בארצותיהם (לא עשיתי סטטיסטיקה מדויקת אבל יש לי מה שנקרא סטטיסטיקה רחבה), אפשר לראות שהאמת היא כמעט הפוכה. עד לפני שהוזזו קהילות ישראל ממקומן עקב מאורעות חיצוניים, אנשים ישבו באותו מקום כמה שיכלו למרות כל הסבל. למרות שלא היה לו קשר מידי לפיסת אדמה משלו, היהודי הנודד היה שייך למקומו. היהודי הזה, בין שישב בעיירה גדולה ובין שישב בעיירה קטנה, ישב באותו מקום לאורך זמן. אם מסתכלים מעבר לדורות המהפך של הדורות האחרונים, אפשר לראות שברוב המקרים המשפחה היהודית חיה בכפר קטן בתנאים נוראים מאתיים שנה, שלוש מאות שנה, למעשה כל זמן שלא זרקו אותם ממקומם.

אמרתי, שאין כוונתי דוקא להוציא לשון הרע, אבל המהירות היתירה שבה אפשר לראות איך שהישראלים עוזבים את הארץ, היא חלק מהתופעה הזו של אנשים אין שורש, הם באמת לא עץ השדה, גם אם הם גדלו בארץ מולדת, האמת היא שאין להם קשר אמיתי ואפשר להזיז אותם ממקומם, זה עץ של פלסטיק. יש כך וכך אנשים שכל הבעיה שלהם היא רק באיזה מקום הם ימצאו להם דירה אחרת.

אנשים עוזבים בגלל שאין להם שורש, הם לא נטועים באדמה, הם יצורים ניידים. במקרה הטוב ביותר הם חיים חיי עציצים; יסדרו אותם היום בזירה זו, מחר בזירה אחרת, הם כמו עציץ שאינו נקוב, שאין לו אפילו חלום להשתרש בקרקע.

אני אומר את זה כי בני אדם לא נולדים ככה. לפעמים אדם נולד במקום בודד והוא חותר, כמו עץ אמיתי, לתקוע את העציץ שלו ולהשתרש במקום אחד, וחלק מחלומו הוא שהוא מנסה להשתרש פה. ויש מי שהסכים להיות עציץ, שהסכים להיות הוויה של פלסטיק.

עניין התלישות הזו נכון לגבי מולדת, זה נכון לגבי מקום, וזה נכון גם לגבי משפחה באותו אופן בעצמו. פוגשים בימינו הרבה אנשים שהם תלושים מהדברים הללו, כמו שבימינו חשוב יותר מבחינה פרקטית להשתייך

הענין הזה, שפות זרות, אבל הענין הזה שיש עץ כזה שהוא יונק, שהוא במקום הזה ואי אפשר לעקור אותו אלא אם כן אני עושה רוח סערה מוציאה אותו, ואז זה באמת שבר שאין לו תקנה.

בענין הזה של ההרגשה, אני רוצה לעמוד עליו משני הצדדים שלו: הצד האחד הוא הצד המעשי, שהוא: איפה אנשים נמצאים, וזה עובדה שאין להם קרקע לצמיחה. ויש גם הצד העקרוני.

בצד מסויים, אדם בוודאי לא רוצה להיקשר לקרקע. הקשירה לקרקע או לאיזשהי מחוייבות כזו, היא דבר שאני מרגיש אותו ככבלים, כמאסר, כדבר שמחניק אותי, אני לא רוצה שיחניקו אותי. אני רוצה להיות אדם שיכול להיות פה, ויכול להיות גם שם, שיכול להיות עם זה ויכול להיות עם אחר, אני יכול להיות עם המשפחה שלי ואני יכול להיות עם משפחה אחרת או בלי משפחה בכלל, ואני מרגיש את עצמי טוב במגרש הכדורגל, בקולנוע, בבית הכנסת בערך באותה מידה, מפני שבאמת אינני שייך, אינני נטוע בשום אחד מהמקומות הללו, ואני עומד על זכותי להיות אינדיבידואליסט, להיות אדם לעצמו ולהיות בריה שהיא לא נטועה ולא שתולה באיזשהו דבר.

יש פילוסוף יהודי אחד שמטיף לשלילת ארץ ישראל, לא רק מפני שיש לו הרבה דברים נגד מדינת ישראל, דברים קטנים שיש לו אולי אותו דבר נגד כל

לאיזו קבוצה, כדי לקבל את כל ההגנה שהשייך החברתי הזה נותן, ההשתייכות הזו עכשיו מאוד מועילה מפני שעכשיו החברה מאורגנת בכל מיני יחידות כאלה. אבל השייך הזה הוא שייך כמעט מקצועי. לפעמים אני רואה מקומות, אנשים וחברות, וזה נראה כמעט כמו השתייכות שיש לארגון האחיות או לארגון נהגי הקטרים - זה ארגון מקצועי שבו אנשים עושים מלחמות ביחד, אבל אין להם שום קשר עם העניין המהותי כשלעצמו.

כשאני בבית הכנסת, בבית המדרש או במקום אחר, אני מנסה לפעמים לשאול אדם לאן הוא שייך, איפה הקרקע שלו ומתברר לי שאין לו קרקע, הוא נודד, הוא במקרה נפל למקום הזה, הוא היה יכול להיות באותו מחיר, באותו כסף, במקום אחר אם זה היה מזדמן, ובדרך כלל זה מזדמן להיות במקום אחר.

לאדם יש את השייכות שלו, ויש עדיין קבוצות שיש להן אותה הרגשה של שייכות שהיא לא ההרגשה של שייכות של קואופרטיב, של יחידה שאורגנה במקרה כדי לבנות הגנה והתקפה הדדיים מפני שיש להם עכשיו איזשהם אינטרסים משותפים, אלא של הרגשה של שייכות, שאדם אומר אני באמת שייך למקום הזה, אני נטוע פה, שזה עץ שתול על פלגי מים, שההבדל בינו לבין הערער בערבה, יהיה מה שיהיה ערער בערבה, יש עכשיו תיאוריות חדשות על

יובילו אותי, אבל לפחות אני לא אהיה במקום אחד, אם אני עץ שתול אני נמצא במקום אחד, אני לא רוצה להיות כבול לאדמה מסוימת.

אפשר היה לדון על זה הרבה מפני שהעניין הזה קשור להתפתחות שלימה של אידיאל החופש של הפרט שרוצה לנתק את עצמו מכל חברה שהיא. הפרט בתור התמצית, הסוד והיסוד של כל המציאות כולה. אני כשלעצמי. כמעט כמו שהייתי אומר את זה בנוסח של פרעה: "לי יאורי ואני עשיתיני" - אני מכלול שלם ועצמאי ואני הולך לאן שאני רוצה, בכל מקום שאני רוצה.

זהו המבנה, מבנה אחד, של האדם כנייד, כנווד. גם בלשון המקרא, אפילו בלשון תהילים, הדימוי החיובי שחוזר שוב ושוב הוא "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה", או "והיה כעץ שתול על פלגי מים", ולאידך גיסא, הצד השלישי מבוטא במילים "כקש נידף", או כמו שמתואר לגבי הרשעים שהם "כגלגל לפני רוח". "הגלגל לפני רוח" הוא אולי האידיאל של החופש כמו שיש כאלה שמתארים אותו כעת, כמו הקוצים הגדולים הללו שצומחים ואחר כך נעקרים והרוח מגלגלת אותם ואז הקוץ הזה חי בהרגשת חופש מושלמת, הוא מתגלגל והולך לו עם הרוח.

תראו אותו, האילן הזה יושב במקום, ואם הוא רוצה לראות חדשות אז הציפורים צריכות לבוא אליו לספר

המדינות, אבל הוא מגדיר את זה, זה שיהודי ישתרש במקום אחד, זה שובר את אישיותו. האדם היהודי צריך להיות מעיקרו קוסמופוליט, הוא צריך להיות פליט נצחי, אדם שאין לו שורשים, אדם שאין לו אחיזה, אדם שהוא תלוש כולו, מפני שזה חלק ממהותו. לזה הוא היה קורא "האדם המשוחרר", האדם המשוחרר הוא האדם שאין לו מחויבויות לאיזשהי קרקע. צמחתי פה, עברתי לשם, המשכתי במקום אחר ובכל המקומות לא נוח לי בשווה, וזה מה שהוא חושב שהוא היהודי האידיאלי.

היה פעם יהודי שנולד בעיירה בהונגריה, עבר לאנגליה והתנצר, נהיה במשך זמן חבר הפרלמנט האנגלי, אחר כך ישב שם בבית סוהר מפני שהתברר שהוא ריגל לטובת הגרמנים, למרות שהיה חבר הפרלמנט האנגלי. ובסוף ימיו, אחרי זמן אחרי שהוא השתחרר, הוא נעלם ובסוף ימיו הוא היה לאמה במזר בטיבט, ושם ריגל בשביל היפנים.. עכשיו אני רוצה לומר, בשביל איש כמו הפילוסוף הזה שהזכרתי זה נקרא היהודי האידיאלי, זה החלום היהודי.

יש אנשים שמוליכים עד לקצה האחרון את האידיאל של חוסר ההשתייכות. זה שאני לא שייך, הוא שבח שבחים, מוטב לי להיות עץ כרות מאשר להיות עץ שתול. כשאני עץ כרות אני יכול ללכת ממקום למקום. אם אני לא הולך אז

אבל הוא ימות שמה באותו מקום, וכל הסיכויים הם שהוא לא ילך רחוק.

אז שני הציורים האלה הם ציורים של תמונת עולם שרואה את הענין הזה של דמות האדם כשתול דווקא, כנטוע באיזה קרקע, כצומח בקרקע, הוא חלק מדמות שלימה שהיא לא רק דימוי חקלאי, אלא דימוי של מהו סוג החיים וסוג החלום של המהות האנושית.

הצד הזה של השאלה קשור אל חיי הפרט, ובמידה מסויימת הייתי מגדיר אותו כקשור גם לסבל הפרט.

בעולמינו כעת, מקסימום הגרעין המשפחתי המצומצם של הדור שלנו, הוא המקסימום של היחידה החברתית. לעומת זאת אם תראו את הדימוי שמופיע בתהילים, ביחס לחיים המאושרים: "אשתך כגפן פוריה", שזה דבר בוודאי טוב ומועיל ואחר כך אנו מוצאים את התיאור של "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחןך". בשביל להבין את הדימוי הזה זה צריכים לראות זיתים שגדלים בלי שקוצצים אותם יותר מדי, הם מצמיחים כל הזמן ייחורים, והשתילים האלה נמצאים מסביב, והחלום שבניך הם כשתילי זיתים סביב לשולחןך. אבל עכשיו שתילי הזיתים לא רוצים להיות שתולים.

אנשים כיום קוראים בספרי הפסיכולוגיה שיש מרד געורים, אתה מגיע לגיל חמש עשרה או שש עשרה, לפעמים שתים עשרה אם אתה מקדים

לו חדשות. לעומת זאת הגלגל הזה שמסתובב ברוח, הקש הזה שמתהפך ומסתובב, אני יכול לעשות את האידיל של הקש, איך הוא עף לו, באלגנטיות, ממקום למקום, איך הוא רואה את כל העולם, הוא נוסע, הוא טס לו, הוא לא יושב במקום אחד להירקב, אלא הוא מה שקוראים לזה:

דמות האדם כשתול
דווקא, כנטוע באיזה
קרקע, כצומח בקרקע,
הוא חלק מדמות
שלימה שהיא לא רק
דימוי חקלאי, אלא
דימוי של מהו סוג
החיים וסוג החלום של
המהות האנושית.

קוסמופוליט, הוא רואה עולם גדול, הוא חי חיים אידיאליים. לעומת זאת יושב לו איזה אילן אחד, והוא שתול ותקוע שם במקום, שם הוא נשתל, שם הוא צומח, יחיה מעט שנים או הרבה שנים,

בהתפתחות שלך, ואתה מורד בהורים.

יש מבנה מסויים שבו מיישנו חולם, איפה החלום של החיים? חלק מהחלום הזה קשור במעגל של המשפחה. המשפחה הוא מעגל צמוד שבו נמצאים ביחד, אבל גם המעגל הזה בזמננו נשבר, והוא נשבר בכוונה תחילה, לא רק מתוך תאונות, הוא נשבר בכוונה תחילה, כל הצאצאים רוצים לצאת. במובן מסויים, זה כאילו שילד צומח במשפחה והוא אומר ככה: מה אני רוצה להיות אינני יודע, אבל לא כמו אבא שלי ולא כמו אמא שלי, ואם יש לו אחים ואחיות אז יש לו עוד מודלים שהוא יודע גם לא להיות כמו אח זה וכמו אח זה.

זו תבנית היסוד, איך אני מתחיל את בניית העולם שלי? אני לא כמו זה ולא כמו זה. הרצון העיקרי הוא להיות תלוש. אני לא רוצה להיות שייך, אני לא רוצה לצמוח בגינה הזאת, אחר כך מה שאני אעשה זה לא כל כך חשוב אם אני אצמח או לא אצמח ובלבד שלא אהיה קשור.

מאיפה זה בא? זה בא מתוך חברה שרוצה לחיות בניכור, היא רוצה לעשות שהאדם לא יהיה יותר עץ השדה, היא רוצה שהוא יהיה עוף השמים, שיהיה חיית הארץ, שיהיה כל מיני דברים, אבל כנראה שמין אדם, כמה שאפשר להגיד לו שזה טוב, ועובדה שמשכנעים אותו שזה טוב, וככל שהוא מבעט יותר ויוצא

יותר אז הוא מרגיש את עצמו יותר טוב, ועם כל זה זה כנראה כמו שקורה לעץ הזה שרוצה להתחיל ללכת, גם אם הוא הולך, בתוך הענין הזה הוא ניכר בעליו ובשורשיו.

אותו דבר בעצמו נמצא בהיקף היסטורי יותר גדול בתוך החברה היהודית.

חלק מסויים מין המהות החברתית של עם ישראל, לא רק שלו אבל באופן מאוד מאוד בולט של עם ישראל, היתה ההרגשה הזו שאני נטוע בתוך קרקע, אני שתול בתוך הדבר הזה, שממנה אני יונק ואותה אני מנסה לבנות.

הייתי יכול להאריך בזה, אבל פשוט שכל אילן ואילן יש לו גם את החיים האינדיבידואלים שלו. כל כמה ששורשיו נטועים באדמה, הענפים הולכים וצומחים בכל מיני כיוונים שונים ובאופנים שונים. אבל הענין הזה של הצמיחה בתוך קרקע, היא עניין מאוד מאוד בסיסי.

זה דבר פשוט, ואמרו אותו כמה וכמה אנשים: המולדת של העם היהודי היא בהיסטוריה. הקשרים המולדתיים של אדם מישראל היא לא רק עם האדמה אלא עם העבר בכלל. תהליך ההשתנות וההתחדשות של אדם הוא לא תהליך כזה שאני בכל שנה או בכל תקופה בריה חדשה. תהליך ההתחדשות הוא תהליך שבו כל הזמן כל העבר נשאר חלק מתוך המהות של האדם.

במדינה. אני זוכר אותו פה, כשהגיעה פה בהמונים העליה המסיבית מארצות המזרח. ואני ראיתי את המאמצים לנתק במידה רבה את קשרי העבר. זה היה דבר שאנשים לא חשבו עליו בצורה מודעת לגמרי, הם עשו זאת בצורה מאוד מטושטשת. חלק מסויים מהתהליך ביודעין, וחלק גדול בלא יודעין, היתה הרגשה שצריך להרוס את הקשרים שיש לאדם עם העבר שלו, חלק מסויים היה הענין לשבור את כל המסגרות שהיה לאיש צעיר, היחסים שהיה לו אל הסבא ואל האבא, חלק מסויים של המבנה היה לשבור את ההתייחסות הזאת, לשבור אותה, לבזו לה, לראות אותה בתור נלעגת, בתור בלתי מתקבלת על הדעת, היו לזה טעמים פוליטיים אבל גם טעמים עמוקים יותר.

יש את הפסוק "אל תבזו כי זקנה אמך", שכאן כמעט נהפך לגמרי והפך להיות: "בזו כי זקנה אמך", זה היה בז עמוק שגרם לזה שאדם לא רצה ללכת עם האמא שלו ועם הסבתא שלו, הוא לא רצה ללכת איתן לשום מקום. נוצרה הרגשה של בושה, אבל ההרגשה הזו היתה חלק מהנסיון לבנות הוויה משוחררת, הוויה שמנתקת את עצמה מן העבר ושאין לה שורשים.

כתוב בנביא: "כימי העץ ימי עמי". אבל מה לעשות שעמי רצה להיות משהו אחר, עמי רצה להיות יצור אחר שיכול ללכת ממקום למקום. חלק מהענין

הטבעות של העץ, האופן שבועץ צומח, שהם צירוף שכל כמה שהוא מתחדש, כל כמה שהוא גדל יותר, כמעט באותה שעה הוא מחזק יותר את העבר שלו. ככל שהעץ מצמיח יותר ענפים, יותר עלים, הוא מחזק יותר את הקורה של השורש. העץ הגדול והעתיק הזה יש לו קורה כבית הבד. יש לו את ההתחזקות הזאת בתוך עצמו, בתוך המהות העצמית שלו.

בדורות אחרונים עם ישראל עבר סוג מסויים של מהפכה שעמדה במידה מסויימת על הניתוק. העבר הפך להיות לדבר מאוס, לדבר בזוי.

אמר לי פעם סופר ישראלי די מפורסם - ס. יזהר - דבר אמת. הוא אמר זאת בתוך כדי שיחה, חבל שלא פרסם את זה כי זה היה חשוב יותר ממה שאמר לפני ואחרי. הוא אמר לי: אתה יודע? לי לא היה סבא, נולדתי בלי סבא. והוא הסביר לי את הענין הזה, אבי בא לארץ ואצלו היה ברור שהחיים, כל מה שהיה קודם לכן מת, ולא היה לו שום רצון לא לדבר על זה, לא להזכר בזה ולא להתייחס לזה. הוא התחיל את החיים שלו מהזמן שהוא הגיע. הוא אמר אני שגדלתי פה, לא היה לי סבא, זו היתה מחיצה שלא היה לה שורש. אז אנשים לא היה להם סבא, ויש הרבה אנשים בארץ שגדלו שלא היה להם סבא כלל ועיקר.

זה חלק ממבנה חברתי אישי שנוצר כאן

הזה הוא שיש ציבור שלם, עם כיפות סרוגות או בלי כיפות סרוגות, שאצלו קיים אותו פער בעצמו, הוא לא יכול ללכת אל השורשים, הוא לא יכול ללכת אל הסביבה הקודמת, אל מי שהיו הסבים או הדודים, מפני שהוא פשוט לא יכול, זאת קרקע שאין לו שם אין לו אחיזה בה, ולאמיתו של דבר אין לו אחיזה בשום קרקע אחרת, אין לו אחיזה בשום קרקע בכלל.

ראיתי פעם אדם אחד שלא היה משלומי אמוני ישראל, אני הייתי ילד קטן והוא לקח אותי לבקר את הרב'ה מבעלז. זה היה בשבת, והיהודי הזה שלקח אותי לבקר את הרב'ה מבעלז, שכח שבמקרה העט שלו נעוץ בכיס של המעיל. אבל, וזה האבל, היהודי הזה עם העט שטמון בכיס, הוא נכנס וברגע שהוא נכנס הוא יכול היה למצוא לו מקום מושב שמה, הוא דחף את זה קצת ימינה ואת זה קצת שמאלה, התיישב באמצע והוא היה שוב בבית, עם כל המרחק.

הילדים של אותו אדם שהם מבחינה תיאורטית ורעיונית לא ילכו עם עט בשבת, והם ישמרו מצוות קלות וחמורות, הם כבר לא יכולים לעשות את זה. למה? מפני שהם כבר לא חיים, הם יצורים ללא שורשים, אין להם אדמה ממנה הם צומחים, אז הם יכולים להיות שוב נוודים באותם המקומות.

יש הענין הזה של העץ ושל האדמה,

ואני מדבר על זה לכבוד הענין של ט"ו בשבט, על הענין של העצים האלה שאין להם אדמה ואין להם שורשים. אני לא מדבר על אידיאולוגיה כל כך, ולא על השקפות עולם, אלא על ההרגשה הזו של השייכות, שאדם יכול להרגיש שהוא שייך, ושהוא יכול להיות שייך, שהוא יכול להיכנס, שיש לו איזשהו סוג של בית, של מולדת, של אדמה שהוא צומח בה, פלגי מים גדולים או קטנים. כשאדם יכול לצמוח בתוך האדמה הזו ולגדול בתוכה, זהו הדבר ששווה בשבילו לעשות חגיגה של ט"ו בשבט. אני יכול לשבת בט"ו בשבט ולאכול מהפירות וזכור שאת כל הפירות הללו, את השקדים ואת האגוזים ואת התפוזים, אני יכול לאכול, בדרך כלל, מהעצים האלה שצמחו בתוך האדמה, מהעצים האחרים שהיו עצים משוחררים, העצים המשוחררים, החופשיים, האינדיבידואלים, שפתחו לעצמם אופקים, העצים האלה שיוצרים את העולם שלהם, מהעצים האלה לא רואים פירות.

נ"ב עבט - רבי מנחם מנדל מקוצק

” פעם בקש הרבי מקוצק מחסיד אחד שיאמר לו מה הוא מכוון בקריאת שמע. החל החסיד לדבר על כוונות עילאיות של ייחודא עילאה וייחודא תתאה וכו'. לא יכול הרבי להתאפק וצעק: "והיכן הוא הקורקבן?!" לאמור: היכן היא עצמותך האישית, הפרוזאית, בתוך כל הכוונות העליונות? איפה אתה בתוך כל ההתעלות הזרה, הקרה, הרחוקה והבלתי אישית?

אין זה מתמיה כלל שאצל חסידי קוצק (אשר היו מבחינות אחדות תמצית החסידות), ובחסידות בכלל, אפשר למצוא אמרות ותורות למכביר המגנות את הפיכת האדם למלאך ואת ההתעלמות מכל הצדדים הרבים שבאדם, מלבד עבודת ה'. אין זאת אומרת שהחסידות לא התרכזת בעבודת ה'; ואולם היא לא התעלמה מן הצדדים האחרים שבאדם, אלא שמה לב אליהם - נגעה בהם, טיפלה בהם וכיוונה אותם אל ההתעלות.

בעצם החסידות כולה היא מעין מחאה נגד הקיפאון השגור של הדתיות המקובלת (באותם זמנים, ולצערנו אף בזמננו), המתעלמת מן האנושיות שבאדם. על כן מוצאים אנו בחסידות שפע של חיים. אפשר למצוא בספרים אלה נושאים מכל המינים - כמעט כל נושא שהיה קיים בנפשו של אדם באותם הימים משתקף בספרים הללו; ולא רק בצורה עקיפה, אלא במגע ישיר בבעיות ומתוך רצון לפותרן.

המטרה היא להיות אדם, אדם שלם כתיקונו, על כל מה שיש בו - אולם בדרגה עליונה. ועל זה אמר הרבי מקוצק: "אנשי קודש תהיו ל"י" - שתהיה קדושתכם אנושית".

”
(מתוך 'קדושה אנושית')

הרבי מקוצק נקודת האמת

מתוך התוועדות כ"ב שבט,
יום ההסתלקות של הרבי מקוצק

כ"ז תמוז תשס"ד מהספר 'עד בלי די'

יתר על כן, תוך זמן לא רב קוצק נעשתה לזרם המרכזי ביותר והמשפיע ביותר בפולין הקונגרסאית. חסידי גור הם למעשה ההמשך של חסידות קוצק. גם חסידי אלכסנדר, אף שאינם מתלמידי הרבי מקוצק, יצאו מבית המדרש של פשיסחה שהיה בית אב קרוב ומשותף לקוצק, ועוד רבים מאוד מאדמו"רי פולין יצאו מהזרם הזה. וכך, אף על פי שבזמנו הרבי מקוצק כביכול עמד בקרן זוית, לאחר זמן הוא נעשה כמין מרכז שרובה של החסידות בפולין התייחסה אליו במידה ידועה. גם חלק מצאצאיו, בניו ובני בניו, היו ממנהיגי יהדות פולין, וחלקם היו גם בעלי לשון ובעלי תוקף.

ועם כל זה, הנוסח והדרך של הרבי מקוצק לא נמשכו. לכן אם רוצים לציין איזשהו יארצייט, ראוי לעשות כך לכבודו

הספר שאצל השד

מדוע דרכו של הרבי מקוצק לא נמשכה? ראשית, הרבי מקוצק לא השאיר אחריו ספרים.

כתוב בספר חסידים שראוי ללמוד דווקא מסכת שלא רגילים לעסוק בה משום שהיא בבחינת מת מצווה. דברים דומים אפשר לומר בעניין יארצייט: אדם שיש לו הרבה ממשיכים - יהיה מי שידאג לציין את היארצייט שלו, ולכן אין חובה גדולה לעשות זאת. לעומת זאת, יארצייט של מי שאין לו המשך, כמו הרבי מקוצק - ראוי במיוחד לציין אותו, והוא בבחינת מה שכתוב בספר חסידים.

אמנם הרבי מקוצק הושמץ בימי חייו, וחסידיו נרדפו מכל צד וכיוון, אבל חסידיו היו בהחלט נבחרת. מעבר לכך שהם היו מחוצפים, לפחות חלק ניכר מהם היו אנשים גדולים - גדולים בתורה, בחוכמה ואפילו בעושר, וממילא הרדיפות כנגדם לא היו חמורות. לשם השוואה, גם חסידי ברסלב נרדפו ובזו, וכיוון שהם תמיד היו מסכנים וכמעט לא היה מצוי ביניהם יהודי בעל נכסים או בעל תוקף, רדפו אותם ביד חזקה עד כדי הכאות, ובמשך כל השנים הם היו מועטים ומזולזלים. כאמור, בחסידי קוצק לא העיזו לפגוע יתר על המידה.

המתנגד הגדול הראשון של רבי נחמן, שהיה תלמיד חכם גדול ואישיות גדולה, נשארו בסך הכול כמה סיפורים ומעט מזער דברי תורה משום שהוא לא זכה לתלמיד שהיה דולה ומשקה מתורת רבו ושידע להוציא ממעיינותיה מים חיים.

לפעמים מה שרשם חסיד מדברי הרבי שלו דומה למְשַׁמֵּר הנזכרת בפרקי אבות שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. היו אנשים גדולים, שאלה שרשמו את תורתם לא באמת קלטו אותה או שלא הצליחו לבטא אותה. למשל, את הספר 'שבחי הבעש"ט' כתב אדם שאמנם לא הכיר את הבעל שם טוב, אבל חי דור אחריו, בצד תלמידיו הישירים, וחותרו היה מקורב מאוד לבעל שם טוב (הוא היה השוחט שלו וגם הסופר שלו במשך זמן מה). ובכל זאת ספר 'שבחי הבעש"ט' - כמו הכותרת שלו - הוא ספר שבחים על המופתים של הבעל שם טוב ועל מעשיו, ואינו תמיד נוגע בעיקר. למשל, הוא מזכיר שהבעל שם טוב דיבר על עניינו של שבתי צבי. השבתאות לא הייתה רחוקה מאוד מזמנו של הבעל שם טוב, ובוודאי הנושא הזה היה טעון מאוד בימיו; בשיא גדולתו של שבתי צבי חלק ניכר מעם ישראל, אולי אפילו רובו, נמשך אחריו, ובתוכם גדולי הדור. לבעל שם טוב עצמו היה עימות עם הפרנקיסטים, שהיו זנב של השבתאים. כאמור, בספר 'שבחי הבעש"ט' מופיעים כמה דברים מעניינים מאוד שהבעל שם טוב אמר על העניין הזה, שאינם מופיעים בספרים אחרים. הוא כותב, פחות או יותר, שבתחילה היה לשבתי צבי ניצוץ

למעשה, עיקרה של החסידות לא בא לביטוי בספרים. משהו אמר פעם: "המתנגדים עשו ספרים, החסידים עשו אנשים". פעם, כשהיה לי קצת זמן, בדקתי את העניין מבחינה מספרית, אובייקטיבית: עשיתי רשימה, לא שלמה, של ספרי חסידות והיא כללה אלפים רבים של ספרים. ועם כל זה אפשר לומר שאכן מתוך עולם החסידות כולו יצאו הרבה אישים גדולים, אף על פי שרבים מהם לא כתבו ספרים. יתר על כן, גם הספרים שמויחסים לאותם אישים, אינם עושים איתם צדק ואינם מבטאים תמיד את גודל האישיות; לפעמים ספר של אדם שהיה איש גדול באמת, הוא בכל זאת איננו ספר חשוב.

התופעה הזו נובעת, בראש ובראשונה, מכך שכמעט אף אחד מהאדמו"רים החסידיים לא כתב ספרים בעצמו. במקום זאת נערכו רשימות של הדברים שהם אמרו, אך הרשימות תלויות במזל - יש כאלה שזכו לתלמידים חכמים בעלי אבחנה שכתבו את הדברים החשובים שאמרו, ויש אחרים, גדולים לא פחות, שלא זכו לכותבי רשימות חכמים כאלה. למשל, מובטח אני שאילו רבי נחמן מברסלב לא היה מוצא את האדם הראוי להיות הסופר שלו, רבי נתן, היו נשארים ממנו בסך הכול כמה ספרונים קטנים. רבי נחמן עצמו העריך את רבי נתן וידע שהוא מצא לעצמו אדם שיצליח לכתוב את תורתו וישמור על האיזון בין הדיוק בשמירת לשון רבו לבין ברירת התמצית והעיקר. לעומת זאת, מהסבא משפולא,

קדוש, אבל בגלל גאוותו וגסות הרוח שלו הוא הגיע לאן שהגיע. לאחר שהמחבר מביא את הדברים הללו בשם הבעל שם טוב, הוא כותב שהבעל שם טוב דיבר על זה הרבה, אבל הוא התעצל לכתוב. לעומת זאת, הוא מתעד באריכות גדולה משא ומתן בין הבעל שם טוב לכומר אחד, משא ומתן שעסק בדברים בטלים לגמרי.

בספר 'שבחי הבעש"ט' עצמו מסופר שיום אחד הבעל שם טוב חלם שהוא רואה שד הולך בדרך ומחזיק תחת ידיו ספר גדול. שאל הבעל שם טוב את השד: "מהו הספר הזה?" השיב לו השד: "זהו ספר שלך". נבהל הבעל שם טוב, קרא לכל החסידים שלו ושאל: "מי מכם כותב דברי תורה שלי?" אחד מהם הודה שהוא כותב. ביקש ממנו הבעל שם טוב לראות את הרשימות ואחר כך אמר: "אין שם מילה אחת שאמרת".

הפירוש הכי מוצלח

על כל פנים, הרבי מקוצק לא השאיר אחריו ספר משום שלא רצה לכתוב ספר. הוא אמר: "נניח שאכתוב ספר. מי יקרא בו? אנשי שלומנו. מתי יש לאנשי שלומנו זמן לעיין בספר הזה? בשבת אחרי הצהריים. יגמור היהודי את הסעודה, ילך למיטה, ישכב ויחזיק בספר. אבל הוא עייף וכבד, והוא בוודאי יירדם - אינני רוצה לישון איתו באותה מיטה...".

ההימנעות מכתובת ספרים בקוצק קשורה גם לנקודה נוספת שעולה

מהסיפור הבא, אף על פי שמקורו בחב"ד: פעם חזר חסיד מהרבי שלו, והביא עימו ניגון חדש למילים "שְׁאוּמָרוֹם עֵינֵיכֶם". ידידו הטוב, שהיה אדם בעל מדרגה ומתנגד, שמע את הניגון ואמר: "ראיתי שלושים או ארבעים פירושים לפסוק הזה, ואף פירוש לא היה מוצלח כל כך כמו הפירוש שיצא מן הניגון הזה. למה, אם כן, הרבי שלכם לא כתב אותו?" השיב לו החסיד, שאילו הרבי היה כותב אותו, הטעם שלו היה דומה לטעמם של ארבעים הפירושים האחרים. יש דברים שאפשר להביע בניגון, ואי אפשר להביע בדיבור או בכתב באותו אופן. יש דברים שכשכותבים אותם, הם מאבדים את איכותם הפנימית, ומה שנשאר מהם הוא דבר מת. ואם אי אפשר להחיות אותו, הוא נעשה רק עוד פירוש אחד, עוד ווערטייל אחד, ותו לא. הרבי מקוצק לא רצה לכתוב, משום שחשב שאם הוא יכתוב דברים, יצא מהם רק עוד ספר קטן אחד.

העניין הזה קשור לדעתי לפנימיות החסידות. במשנה נאמר: "שלושה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן" (אבות ד, ג). בחסידות הדגישו את כתר שם טוב. כתר שם טוב קשור לפיתוח האישיות עצמה, כך שהאדם יהיה גדול מצד עצמו. לדעתי, מן הטעם הזה הבעל שם טוב הפך את הכינוי הרגיל 'בעל שם' ל'בעל שם טוב'.

חלק מספרי החסידות הם ספרים

בהן איזו בהירות, איזה חיתוך ייחודי ומובהק.

עד כאן הסברנו מדוע לא נשארו ספרים מהרבי מקוצק. אולם יש עוד סיבה לכך הדרך של קוצק לא נמשכה והיא קשורה לעניינה של קוצק.

שלוש אוטוסטרדות

בהיקף הגדול של דרכי החסידות - לא של אישי החסידות - יש שלוש דרכים גדולות או שלושה קווים כלליים: חב"ד, ברסלב וקוצק.

כידוע, קיימות כמה וכמה דרכים אחרות. אני עצמי בא, משני הצדדים, מענפי חסידות מכובדים וחשובים אחרים, ואולי רוב החסידים ורוב המנהיגים החסידיים הלכו בדרכים אחרות. אולם חלק מהדרכים האחרות היו יפות לשעתן בלבד, וגם אלה שנמשכות והולכות עד היום הזה - קשה למצוא בהן עולם שלם. למשל, היה ענף שלם ורחב של חסידים שהתחיל מהמגיד מטריסק; בשעתו הוא היה רבי גדול, ורבים דבקו בו ובצאצאיו. אני בטוח שהיה בענף הזה הרבה יותר מאשר המנהג שהוא ייסד - להגיד בקדיש: "ויקרב קץ משיחיה". ובכל זאת, לא ברור שהיו בו דרך מיוחדת או עולם שעומד בפני עצמו.

כפי שאמרתי, חלק מהאישים הללו היו דמויות מובהקות ומוגדרות, אבל הם לא סללו דרך גדולה לרבים. למשל, הרבי מפיאסצנה, שהיה אדם גדול מאוד, אחד מאחרוני השושלת של קוז'ניץ (שושלת

חשובים שממיהם אנחנו שותים, אבל האדם עצמו, האישיות שעומדת בפני עצמה, הרבי הגדול והצדיק - אותה אי אפשר לפגוש בספרים הללו. לא פעם קורה שהאדם נעשה מעין נספח לספריו, והוא זוכה לתואר 'בעל המחבר של ספר פלוני', והוא אכן ראוי לתואר הזה, משום שאי אפשר להבחין באדם

**שלושה כתרים הם כתר
תורה וכתר כהונה וכתר
מלכות, וכתר שם טוב
עולה על גביהן" (אבות
ד, יג). בחסידות הדגישו
את כתר שם טוב. כתר
שם טוב קשור לפיתוח
האישיות עצמה, כך
שהאדם יהיה גדול
מצד עצמו**

שעמד מאחורי הספרים שחיבר ומאחורי התורה שהרביץ. בחסידות ניסו לתקן את העניין הזה, וביקשו שהדמויות עצמן יצאו חצובות וחתוכות, שגם אם אין בידינו הרבה דברים או סיפורים עליהן, תהיה

אלקטרונים בודדים. היא אינה אלומות רחבות ומתפזרות אלא נתיב דק שבדקים ומדויק שבמדויקים. כאשר מייצרים קרן כזו בתוקף ובאופן הראוי, היא יכולה יכול לחתוך כל דבר בעולם - קיר, פלדה או יהלום. זה היה בדיוק לטעמו של הרבי מקוצק. הוא רצה נוסח שיחתוך ויחדד את הדברים עד לקצה האחרון שלהם.

**אי אפשר לבנות את
בית המדרש דחסידי
קוצק, שישבו בו בעלי
בתים חסידיים בנוסח
קוצק, מפני שעצם
הנקודה של קוצק אינה
סובלת בעלי בתים.
בדרך של קוצק יוכלו
ללכת רק יחידים.**

אוטוסטרדה ליחידים

שתי הדרכים הראשונות הן דרכים לרבים גם מבחינה עקרונית וגם מבחינה מעשית, ואילו הדרך שסלל הרבי מקוצק איננה מתאימה לרבים מבחינה מעשית. לכן, כשאני אומר שהוא סלל דרך, אני

שהצמיחה לא מעט גידולים מפוארים; חלק גדול ממשפחת אימי היה מקושר אליה ומדובק בה במשך דורות), השאיר אחריו ספרים שאינם רק רשימות או ווערטלעך על התורה אלא ספרים שיש בהם הדרכה ודרך. גם הרבי מברדיצ'וב, השאיר אחריו סיפורים, תורות, מסורות, ניגונים וספרים - וביניהם ספרו החשוב 'קדושת לוי'. ובכל זאת גם אם יש אנשים שמוצאים קשר אל הנתיבים או השבילים הללו מצד שורש נפשם והם צועדים בהם, אלה עדיין לא אוטוסטרדות. כאמור, אוטוסטרדות - גם אם לא שוות במספר הנוסעים בהן - מצאתי שלוש.

הדרך האחת היא חב"ד. זוהי דרך גדולה ורחבה שאדמו"רים, צדיקים ואלפי חסידים וישרים הלכו בה. באופן כללי מאוד חב"ד מכוונת את האדם לעבוד עבודה שבמחשבה. חלק גדול מהעבודה הזאת נעשית במודעות גבוהה מאוד ובנויה על הניסיון להגדיר דברים בבהירות.

את הדרך השנייה פיתחה ברסלב, שהיא חסידות שונה בתכלית מחסידות חב"ד הן מבחינת כמות האישים והחסידים והן בכיוון שלה. ברסלב הייתה חסידות קטנה ורדופה, אבל הדרך שלה עדיין הייתה גדולה. זוהי דרך של עבודה שבלב, ויש בה התרחקות מודעת מאינטלקטואליזם

קוצק שונה לגמרי משתי הדרכים הללו. בקוצק ניסו להשחזר כל דבר עד לנקודה הקיצונית והמדויקת ביותר. קוצק שואפת להיות כמו קרן לייזר: קרן של

לעומת שתיהן, קהילה של קוצק אי אפשר לבנות. אי אפשר לבנות את בית המדרש דחסידי קוצק, שישבו בו בעלי בתים חסידיים בנוסח קוצק, מפני שעצם הנקודה של קוצק אינה סובלת בעלי בתים. גם אם יתלו שלט גדול: "בית הכנסת דחסידי קוצק", מבחינה מהותית בדרך הגדולה של קוצק יוכלו ללכת רק יחידים.

לנוסח חב"ד, שהוא כאמור עבודה שבמוח, יש סדר מסוים שקובע באיזה מהלך צריכים ללכת. גם אם יש בנוסח הזה בעיות, הוא קובע דרך ברורה וחד משמעית. גם נוסח ברסלב קובע מהלך שמורה לאדם מה הוא צריך לעשות בנפשו ובחיו. הנוסח של קוצק אינו קובע מהלך כזה. הרבי מקוצק אמר פעם שהוא היה רוצה שיהיו לו שלוש מאות חסידים שיחגרו גארטל שעשוי מקש, יכסו את הראש בעלה של כרוב, ילכו ביער ויצעקו: "ה' הוא האלוקים". סביב נוסח כזה אי אפשר לבנות מסגרת, וגם אי אפשר לשכפל ולחקות אותו; הרי אם יתחילו למכור בחנות שעל יד המקווה כובעים דמויי כרוב וחגורות קש בעשרה שקלים ליחידה, לא תהיה לכך כל משמעות. נוסף לכך, בנוסח קוצק, אם אתה עומד בדרישות החמורות והמפליגות, אם אתה עושה דבר שהוא אמת לאמיתו, מושלם מכל צד ופינה, השאלה אם אתה אדם שכלי או רגשי, אינה חשובה כלל ועיקר. אתה יכול לבכות כל היום מרוב התרגשות בתנאי שאף אחת מדמעותיך לא תהיה דמעה של שקר. אתה יכול להיות גדול האינטלקטואלים, אבל אסור

מדבר על הצד העקרוני. קוצק דומה לחסידויות חב"ד וברסלב, בכך שלכל אחת מהן יש ייחוד עקרוני, בלי תלות בשאלה כמה אנשים אווזים בהן. אבל אם שני גדולי עולם אלה - האדמו"ר הזקן ורבי נחמן - סללו אוטוסטרדות שרבים הלכו בהן או יכולים ללכת בהן, הרבי מקוצק סלל נתיב שהוא אמנם לא פחות גדול, אבל בקושי אפשר להלך בו.

עם כל העניינים השונים והמשונים שיש בברסלב, הדרך שלה יכולה ליצור ולהכיל קהילה של חסידים - חסידי ברסלב, שיגדלו ילדים שילמדו בתלמוד תורה של ברסלב וכך הלאה. באותו אופן יכולה להתקיים קהילה של חב"ד, ולה יהיה תלמוד תורה של חב"ד. יהודי יכול להיות חסיד חב"ד נלהב, רציני ואמיתי, ויחד עם זה להיות בעל בית; יש רבים כאלו, ובמשך השנים היו עשרות אלפים ואולי מאות אלפי בעלי בתים בנוסח חב"ד. גם בנוסח ברסלב, אם נוהגים בו כראוי, יכול יהודי להיות בעל בית; לנהוג פחות או יותר באופן המתאים, ללמוד בספרים של ברסלב, להתבודד ולהשיח בינו לבין קונו. גם בעל בית יכול לעסוק בדברים בפשיטות גמורה - הוא, אשתו וילדיו. אני עצמי הכרתי בעלי בתים בנוסח ברסלב, וגם הכרתי בעלי מדרגה בנוסח ברסלב. אדם יכול להיות אפילו למדן, ובכל זאת להיות יהודי פשוט. הנוסח שמציעה ברסלב - לנסות להיות בתמימות ובפשטות, בלי חוכמות - אפשר לרבים ללכת בו, ואשר על כן זאת דרך.

שתהיה בראשך מחשבה אחת בטלה.

בין חסידי קוצק היו אנשים חדים וחריפים שיכולתם לזלזל בכבוד הבריות הגיעה לכל מיני שיאים. היו שם גם למדנים יוצאים מן הכלל. הרבי מקוצק עצמו היה גדול בנגלה ובנסתר. הרבי הראשון מגור, שהיה ידוע כעילוי המופלג ביותר בפולין, סיפר שהייתה משנה אחת שהיה לו ולרבים אחרים ברור שהנוסח שלה משובש, ושיש להפוך אותו, עד שפעם, בדיוק כאשר הוא היה עסוק בה, הוא הגיע לרבי מקוצק, והרבי העמיד אותו על טעותו. חידושי הרי"ם אמר עליו: "מה אני יכול לומר? מה שאני יושב לחשוב עליו עשרים וארבע שעות, הוא הבין ברגע".

והנה באותה חצר שבה הסתופפו הרבה מוחות מזהירים מכל הסוגים, היו גם כמה יהודים שהלכו בכיוון שונה לחלוטין כמו 'בעל התהלים' מגוסטינין, שהיה גם הוא תלמיד חכם, אבל הוא היה מפורסם בתור האיש בעל הלב הטוב, וכל מה שהוא הורה לעשות היה להגיד תהלים.

אספר לכם עוד סיפור: בנו של ר' שלמה איגר, ר' לייבלה, התחיל לנסוע לקוצק. מבחינת אביו היה ראוי לקרוע עליו קריעה מעצם העובדה שהוא הפך לחסיד, אבל קוצק בעיניו הייתה מעין הדיוטה התחתונה שבגיהנום. הוא שלח שליח שיחפש את בנו וינסה להחזיר אותו הביתה. השליח הגיע לקוצק והתחיל לחפש את הרב ר' לייב איגר, אבל איש לא שמע עליו. הוא חיפש את הנכד של גדול הדור, ר' עקיבא איגר, הבן של הרב

המפורסם שלמה איגר, אבל איש לא הכיר. לפתע אמר מישהו: "אה, אתה מתכוון ללייבל שלמה'ס עקיבא'ס? הוא יושב שם בפניה". התברר שכמו שהיה רגיל בין חסידי קוצק, לקחו ממנו כמעט את כל רכושו, ואפילו את השטריימל שלו לקחו ונתנו אותו כמשכון. השליח הזדעזע כששמע שקוראים לשני גדולי הדור: "שלמה'ס עקיבא'ס", והוא הזדעזע גם מהדרך שבה נהגו בבחור הזה שהיה יחסן ובנש"ק (=בנם של קדושים), ובנוסף לזה גם חתן בבית עשיר גדול. אחרי שראה כיצד כל באי עולם אינם נחשבים בעיני חסידי קוצק, הגיע פתאום אדם ואמר: "ר' הרשליה מגיע". כשראה שהכול רצו לראות את ר' הרשליה, אמר לעצמו השליח: "אם יש אדם שחסידי קוצק מכבדים, בוודאי כדאי לראות מי הוא". הלך וראה יהודי קטן לבוש בלויים שנכנס לשטיבל. שאל אותם השליח: "מי הוא האיש הזה? האם הוא למדן?" - "לא. בקושי פרק משניות הוא יודע". "יחסן?" - "לא, בנו של בעל מלאכה". "הוא עשיר?" - "אינך רואה כיצד הוא לבוש?!" שאל אותם האיש: "אם כן, מה מעלה יש בו?" השיבו לו: "הוא עניו". הוא צחק ואמר: "הוא אינו עשיר, לא למדן, לא יחסן - מה המעלה הגדולה בזה שהוא עניו?" הסיפור הזה התגלגל הלאה, נדמה לי שאל הרבי מראדזין, והוא אמר בדיוק להפך: "אם הוא אינו עשיר, לא למדן, לא יחסן, ובכל זאת עניו - זה הישג גדול".

עומדים יהודים שבעיניהם כל הלמדנים היו הבל ותוהו, את הרבנים הם לא

שהרי אם מסתכלים קצת כמעט בכל אדם, רואים מיד שהאינטליגנציה שלו, הלמדנות שלו והצדקות שלו אינן מושלמות. הרבי מקוצק לא אמר לקחת אדם כזה ולהטביע אותו בביצה הקרובה. אדרבה, שייסע לרבי אחר, ושם יעשה חיל; לא אצלנו, בקוצק. קוצק היא דרך ליחידים.

סיפרו שהרבי מקוצק התבונן פעם בקהל הגדול שהגיע אליו ואמר לאחד מחסידיו הקרובים: "אתה יודע, כאשר הייתי צעיר יותר ועוד היה תוקפי בי, לא היה מתאסף אליי אספסוף גדול כל כך". צריך להבין שבתוך ה'אספסוף' הזה היו רבנים חשובים, למדנים גדולים וכיוצא בזה, ובכל זאת זו הייתה עמדתו הבסיסית. הרבי מקוצק ראה בקוצק לא רק סיירת, אלא יחידה קטנה. גם אם לא היה לו עניין מיוחד שהיא תהיה קטנה דווקא, הגדרותיה העצמיות הכתיבו שהיא תתאים למעטים בלבד. הרבי חשש מהגעתם של רבים לקוצק, בין השאר גם משום שרבים מאוד הגיעו אליו רק מפני ששמעו שיש בקוצק משהו מעניין ויוצא דופן; הרי לקיצוניות באשר היא יש כוח משיכה. הרבי רצה לזרוק את כל אלו מעל פניו לא מפני שהוא שנא יהודים פשוטים. הוא לא ראה פגם של ממש ביהודים שהם חכמים עד כדי 30% או צדיקים עד כדי 37.5% וכך הלאה; כל אלו בסדר גמור, אבל מבחינתו, אין להם מה לעשות אצלו.

יש בעולם מין של צמחים שנקרא גינקו. מוצאו בסין, ומשם הביאו אותו לכל מקום

החשיבו, לאדמו"רים הם יכלו להתייחס בהרבה מאוד זלזול, ומגיע לפניהם יהודי שכל מה שאפשר לומר עליו הוא שהוא עניו, והשאלה החשובה בעיניהם היא: האם הוא עניו על דרך השלמות, שכן רק אם הוא עניו על דרך השלמות, מתאים וראוי שהוא יהיה איתנו בקוצק. את הנקודה הזו אפשר לקחת לכל צד -

בין חסידי קוצק היו אנשים חדים וחרifiים. היו שם גם למדנים יוצאים מן הכלל. הרבי מקוצק עצמו היה גדול בנגלה ובנסתר

אדם יכול להיות חכם, למדן, עשיר, או כל דבר אחר - אבל שיהיה נקי כמעט במאה אחוז.

על חוד התער

כאמור, הנוסח הזה מעצם הגדרתו וכמעט באופן עקרוני אינו עשוי לרבים,

המרכזיות האחרות, ואף על פי שכל ניסיון לקבע את הנוסח הזה כנוסח לרבים בהכרח יהרוס את עצמו. ציבור כזה איננו אפשרי; אי אפשר לגדל כך ילדים לא בחדר ולא בבית ספר, שהרי בנוסח של קוצק מנסים לחדד את התער עד כדי כך שבקצהו יישאר רק אטום אחד,

**ברור שאי אפשר להגיע
אל נקודת הגבול, אבל
הנקודה הזו נצרכת,
ולו בשביל להגדיר
ולתווך את הדרך,
גם אם היא רחוקה.
הנקודה הזו מגדירה
את הפנייה ואת
המסלול.**

לחדד את הדברים עד לקצה האחרון ועד לנקודה האחרונה. בכל דרך שבה מגדלים אנשים אפשר להסביר להם היכן נמצא האידיאל, ואפשר גם לומר להם שהם ממוקמים במקום כלשהו בדרך אליו. אבל לקראת האידיאל של חיים על חוד התער ממש אי אפשר לגדל הרבה אנשים. על צידו האחד של תער אפשר

בעולם. הוא נראה כמו עץ, אבל מבחינה בוטנית הוא איננו שייך לשום מחלקה של צמחים. אולי הוא שייך לצמחים מהפריה היסטוריה הרחוקה, אבל שום דבר חי בימינו אינו קרוב אליו ואינו דומה לו. בחלוקה הבוטנית, בטקסונומיה, הגינקו הוא מחלקה מיוחדת לעצמה, מערכת שיש בה יצור אחד או שניים, לצד מחלקות כגון עשבים ודשאים וכיוצא בזה.

יש שני בעלי חיים שחיים באוסטרליה, ברווזן וקיפוד הנמלים, שקשה להגדיר אותם בדיוק: הם גם מטילים ביצים וגם יונקים בעלי חום גוף קבוע - שילוב שאינו מצוי אצל אף יצור אחר. הגמרא אומרת שמי שמטיל ביצים אינו יונק, ומי שיונק אינו מטיל ביצים - ואילו הם גם מטילים ביצים וגם יונקים. גם אנשי המדע כמעט תלשו זה לזה את השערות בשאלה איך להגדיר אותם ולהתייחס אליהם. אפשר לומר שכל קבוצות בעלי החיים מכל הסוגים והמינים הם חטיבה לעצמה, והברווזן וקיפוד הנמלים הם חטיבה לעצמה. מבחינת המהות הם יחידה שעומדת כנגד כל אלפי הסוגים והמינים האחרים, אף על פי שמהם יש רק שני מינים בכל העולם. אף על פי שהם מועטים, מבחינה זואולוגית הם קטגוריה שעומדת בפני עצמה.

כך גם בנוגע לקוצק. מבחינה עקרונית הנוסח של קוצק קובע עולם בפני עצמו, אף על פי שהוא אינו יכול להגיע בפועל לאותו שיעור גודל של החסידויות

אפשר לתפוס את החבל בשני ראשים", וכך גם אנחנו אומרים בתפילה: "אם תמָצֶה עומק הדין מי יצדק לפניך בדין"?! אולם יחד עם זאת אדם צריך לדעת שיש קו האמת, גם אם הוא אינו יכול לעמוד בו.

לכאורה להליכה בדרך האמת והדין עד לנקודת האמת הגמורה - אין סיכוי. אבל הנקודה הזו משמעותית בכל זאת. משמעותה קשורה למושג המתמטי 'נקודת הגבול'. ברור שאי אפשר להגיע אל נקודת הגבול, אבל הנקודה הזו נצרכת, ולו בשביל להגדיר ולהתוות את הדרך, גם אם היא רחוקה. הנקודה הזו מגדירה את הפנייה ואת המסלול.

בגמרא מסופר שניסו לעשות את המנורה מזהב טהור, והכניסו אותה אלף פעמים למצרף רק כדי להוציא כחצי דינר זהב. למעשה אפשר להגיע רק לזהב כמעט טהור. כאשר מנסים בכל דרך לנקות דבר, לעבד אותו ולצרף את כל הסיגים שבו, בהתחלה אפשר לעשות זאת במהירות, ולהגיע לתוצר שהוא נקי ב-90%. כמעט תמיד זהו תהליך פשוט יחסית. קשה יותר להגיע ל-95% או ל-96%. וכשמבקשים להגיע ל-99% או ל-99.9%, בכל ניסיון לעלות עוד שבריר של אחוז, צריך להשקיע מאמץ אדיר. ככל שמתקרבים לגבול, המאמץ נעשה כמעט בלתי אפשרי.

בפיזיקה יש ערך שנקרא 'האפס המוחלט', הטמפרטורה שאין למטה ממנה, קצת פחות מ-273 מתחת

להשכיב משהו, גם על צידו האחר אפשר להשכיב משהו, אבל על החוד אי אפשר להשכיב כמעט כלום; הוא צר מדי, ועם זה הוא קובע הגדרה לעצמו.

קנה המידה

אם אי אפשר ללכת בדרך הזו, אם אי אפשר לחיות עד הקצה בכל דבר ועניין, מדוע אנחנו בכל זאת מתוועדים סביב העניין הזה? מדוע ראוי לדבר עליו? מפני שיש דברים שגם אם הם לא הלכה למעשה, יש בהם חשיבות רבה.

אפשר להקביל את העניין הזה לשיטת בית שמאי. יותר משבית שמאי נוטים ללכת לחומרה, הם מעמידים את הדברים על מיצויים, על דיוקו של העיקרון, על הקצה האחרון שלו. נאמר שלעתיד לבוא תהיה הלכה כבית שמאי. משמעות הדבר היא שבעולם הזה אולי אי אפשר לחיות כבית שמאי, אבל לעתיד, כשהעולם יהיה מושלם, אפשר יהיה להעמיד את הדברים על מקומם המדויק. מדוע מזכירים את דברי בית שמאי אף על פי שכמעט תמיד אין הלכה כדבריהם? האם לא מוטב לדלג הישר אל דברי בית הלל, שלפיהם נפסקת ההלכה? את דברי בית שמאי מזכירים לא רק על מנת להבהיר דברים, אלא מפני שנחוץ להעמיד ולהציב את הדרך הזו גם בכל פעם שהולכים בדרכים אחרות. אמנם העולם שלנו לא יכול להתקיים רק על פי מידת הדין וכמו שאמר אברהם לקדוש ברוך הוא: "אם אתה רוצה דין, לא יהיה עולם; ואם אתה רוצה עולם, אין דין. אי

לאפס. ביחס לאפס המוחלט, חמצן נוזלי, שהוא בערך בטמפרטורה של -180°C מתחת לאפס, נחשב לדבר חם למדי, ואכן יש חומרים שרותחים בתוך חמצן נוזלי. כדי להגיע אל האפס המוחלט מדענים משקיעים סכומי כסף עצומים. הצליחו להגיע קרוב מאוד אליו, אבל אליו ממש אי אפשר להגיע. בכל פעם מצליחים לרדת עוד מעט, עוד עשירית או אלפית או אפילו מיליונית המעלה, וכל ירידה כזאת היא הישג גדול שכותבים עליו בכתבי העת המדעיים בהתרגשות, משום שכאשר מגיעים לאפס המוחלט, הכול משתנה, מפני שזהו הקצה, הגבול. כדי לייצר קרח לא צריך להגיע לאפס המוחלט. האפס המוחלט הוא הרבה מעבר לתחומים השימושיים, אבל חשוב להכיר בו וללמוד עליו, כדי שנוכל למדוד את שאר הדברים, שכן כל הדברים נמדדים ביחס לגבולות, ביחס לשאלה כמה הם קרובים אל המוחלט.

כדי להגיע לכך דרוש הרבה יותר מאשר עבודה מתמשכת של האדם. במידה מסוימת זה נמצא על גבול העולם, לא בתוך העולם. ובכל זאת חשוב שנחשוב על דברים כאלה, כדי לתת למציאות שלנו את קנה המידה, כדי שאדם ידע שהדרך הרגילה שבה הוא בוחן ומעריך את הדברים איננה שלמה כלל ואיננה מתחילה להתקרב לשלמות.

לכן בכל זאת מזכירים את היארצייט של הרבי מקוצק, את היארצייט של אדם שהיה אש שלהבת. מהי קוצק?

העלבה של כל העולם איננה קוצק; איננה התחשבות בכל העולם גם היא עדיין איננה קוצק. רק דבר אחד קשור באמת לקוצק - החיפוש שאדם עורך, בדרך כלל עם עצמו, ובוחן היכן נמצאת נקודת האמת לאמיתה; היכן נמצא הדבר שאי אפשר להגיד. הפראות, ההתלהבות, ואפילו הנחישות של אדם לבקוע דרך הקירות, בלי שאכפת לו אם הוא ניזוק או מזיק - כל אלו אינם באמת העניין. מעבר לכל אלו עומדת השאלה הפשוטה: איפה נמצאת האמת המושלמת? ואף על פי שאי אפשר לענות על השאלה הזאת, משהו נשאר ממנה.

עד מיצויה של נפש

תמצית דרכו של הרבי מקוצק היא הניסיון להגיע, עד כמה שאפשר, אל הגבולות, אל התחומים המוחלטים, והדרך הזו במהותה שייכת ליחידים שביחידים. כתוב שלאחר המוות נשאר מהגוף רק עצם קטנה, הלז, ששום דבר אינו יכול לכלות אותה, וממנה עתיד הגוף כולו לקום לתחייה. החיפוש אחרי הלז, אחרי הקצה האחרון שאיננו ניתן לכליה, אחרי הדבר האחרון שלא ניתן להמתה, חשוב, משום שבו נמדדת כל דרך אחרת

אדם יכול ללכת בדרכים אחרות ולחיות כעין מה שאמר הנביא ירמיהו על יאשיהו: "הָלוֹא אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה אֶזְ טוֹב לוֹ" (ירמיה כב, טו). הוא יכול להשכים ולהעריב, ללמוד קצת דברי תורה בבית המדרש, להתנהג עם בני ביתו באופן סביר, לא לרמות את הבריות,

להגיע למיצויה של נפש, הדרישה הזו אינה נעלמת, והיא קנה המידה האמיתי. לכן הנוסח של קוצק נחוץ גם למי שהוא חב"דניק, גם למי שהוא ברסלבר וגם למי שאוחז בכל דרך אחרת.

יש דרך של עבודת ה', יש דרך של תיקון המידות, יש דרך של לימוד תורה, יש דרך של קיום הרבה מצוות, ויש דרך של העמדת תלמידים הרבה - כל הדרכים הללו נכונות ומתקונות; אבל מפעם לפעם צריך שתיכנס גם הקרן הזאת של האמת, שמצד אחד היא הורסת הכול, מפני שברגע שאני מעמיד את האמת מול שאר הדברים - "אֵל מִי תִדְמִינִי וְאֶשְׁוֶה?" (ישעיה מ, כה) - כנגד משהו בסדר הגודל הזה הכול נעלם; ומצד שני, הקרן הזאת מיישרת הכול.

כל אלה שעסקו ברבי מקוצק או כתבו עליו עמדו על כך שהוא היה עמוד האמת. הוא חידד את הנקודה הזו ביתר שאת וביתר עוז מכל מוריו ורבותיו, והוא גם ידע שככל שימשיך ללטש ולחדד אותה, דרכו תהפוך צרה יותר, דקה יותר ומסוכנת יותר, ורק בדוחק אפשר יהיה להלך בה או לדרוך עליה, ואף על פי כן הוא המשיך לאחוז בה, ב"ה' אלוקים אמת". מסיבה זו ראוי להזכיר אותו ולהיזכר בו, מפני שבכל הנתיבים ובכל הדרכים שנצמד, בכל התחומים ובכל ההקשרים, בדברים גדולים ובדברים קטנים, בעניינים שבשכל ובעניינים שברגש, בתורה, במצוות, בדבר הרשות וגם בדבר עבירה תעלה אותה שאלה:

לעשות את עבודתו נאמנה. זה בסדר גמור. מה אפשר לומר כנגד חיים כאלה? מוכן ומזומן לו חלק לעולם הבא. לאו דווקא במדורים הגבוהים ביותר בעולם הבא, בצד האופנים והשרפים, אלא בעולם הבא שמתאים ליהודים טובים. מאדם שמנסה ללכת בדרך הטוב ואינו

תמצית דרכו של הרבי מקוצק היא הניסיון להגיע, עד כמה שאפשר, אל הגבוֹלוֹת, אל התחומים המוחלטים, והדרך הזו במהותה שייכת ליחידים שביחידים

דורש מעצמו להיות צדיק כמו צדיקי הדורות הראשונים, אלא להיות רק צדיק "בדורותיו" - אדם הגון, ישר וירא שמים, יוצא 'צדיק של בית דין של מעלה': יש בידו יותר מצוות מעברות, הולכים אחרי הרוב ומזכים אותו. יש גן עדן מיוחד לכל היהודים הישרים והתמימים הללו. אשרי חלקם. ועם כל זה, מהאדם אפשר לדרוש עד מיצויה של נפש, לא פחות. גם אם מבחינה מעשית אדם אינו יכול

חוויית, הבנתי, חייתי, עשיתי - איפה הייתה נקודת האמת?

לגעת בשפת אמת

הרמב"ם מתחיל את הספר שלו בכך ש"ה' אלוקים אמת" - יש מצוי ראשון וכל הנמצאים לא נבראו אלא מאמיתת הימצאו, ואין שום נברא שהוא אמת כמותו. האמת במובנה המוחלט, בקצה האחרון, היא הקדוש ברוך הוא לבדו. האמת לאמיתה, בשלמותה - היא אחת, ולא יכולה להיות אחרת. אין עוד מלבדו. כל דבר אחר הוא יחסי - קטן יחסית, גדול יחסית, קרוב לאמת או רחוק ממנה. אדם צריך לשאול את עצמו איפה נמצאת נקודת האמת שהיא מידתו של הקדוש ברוך הוא. הוא צריך לנסות להתקרב אליה עוד קצת, לנגוע בה, לנגוע לפחות בשפה שלה, בשפת אמת.

סיפרו פעם שמישהו הביא לרב אחד פירוש שכתב על ספר מסוים. הרב הסתכל ואמר: "נו, זה קרוב לאמת". והוא הסביר מיד: "אתה יודע מה הייתה כוונתי? התכוונתי שהמקור - הספר שעליו אתה כותב את הפירוש, נדפס למעלה, והפירוש שלך נדפס בסמוך לו - קרוב לאמת..." על כל פנים, באמת יש מעלה בדברים שהם קרובים לאמת. כך כותב בעל התניא (לקוטי תורה בהר) על הפסוק "שִׁפְתַּי אֵמֶת תִּכּוֹן לֵעֲד" (משלי יב, ט), שלא רק האמת בשלמותה, אלא אפילו שפת אמת, הקצה של האמת, גם היא קשורה אל הנצח.

ישבתי פעם עם הרבי הזקן מסלונים, כשהוא היה כבר אדם זקן שעבר הרבה מאוד חוויות, והוא סיפר לי סיפורי מעשיות (לא לכבודי, אלא לכבוד אבא של סבא שלי, שאותו הוא הכיר). הוא סיפר לי שכאשר היה צעיר, הוא נשלח פעם על ידי ה'בית שמואל', שהיה אז האדמו"ר

זו לא רק האימה
שהייתה לכל מי
שראה את הרבי
מקוצק; ההרגשה הזו
של האמת, היא אחד
הדברים המפחידים
ביותר שיכולים להיות
לאדם.

מסלונים, אל כל גדולי האדמו"רים כדי לנסות לייסד ארגון חרדי מסוים. הוא סיפר לי שאחד האדמו"רים שאלהם הגיע אמר לו את הביטוי: "אשרי העיניים שראו את העיניים שראו את העיניים". דבר דומה אפשר לומר על בחינת האמת הזו: גם אם אינך שייך לזה, אם תגיע או תידיק באיזה אופן שיהיה, אפילו במישהו שנדבק פעם בדבר כזה - המגע הזה יעשה רושם, הוא ישאיר בך חותם.

מה:). על פי הגדרה מסוימת של צדיק, אפשר שמדובר לא רק על אחד מאלף אלא על אחד מריבוא רבבות אלפים. ייתכן שספרן של צדיקים אינו עמוס לעייפה, ושיש בו יותר דפים ריקים מאשר כתובים. ועם זאת הספר הזה הוא ספר בפני עצמו. צריך לזכור ולהזכיר, פעם אחרי פעם, שאכן קיימת המהות שהיא ספרם של צדיקים גמורים.

אדם יכול לומר: "קוצק איננה הדרך המיועדת לי. קטונתי ואינני עשוי לזה, לא בצעירותי ולא בזקנותי". ובכל זאת צריך לזכור שיש מציאות של חסיד קוצק, שרוצה, בשורש העניין, לנסות להגיע אל קצה נקודת האמת, אל האמת כשהיא לעצמה. לקחתי אבן - מה מזה הוא אמת? לקחתי פרח - כמה מזה הוא אמת? איך אגיע לשורש השורשים, לתמצית, לדבר הקרוב ביותר לקדוש ברוך הוא?

הנקודה הזו היא נקודה מפחידה באמת. זו לא רק האימה שהייתה לכל מי שראה את הרבי מקוצק; ההרגשה הזו של האמת, היא אחד הדברים המפחידים ביותר שיכולים להיות לאדם.

ייתכן שעמוד האמת הוא העמוד החזק ביותר, אבל הוא עשוי מהחומרים הדקים ביותר. הוא אינו צריך להישען על דבר מפני שהוא עומד לבדו, הוא לבדו מחזיק את כל שאר הדברים. את הנקודה הזו שנמצאת בשורש כל הדברים ושונתת בהם חיות, צריך לפחות פעם אחת בשנה לזכור. בשבילה ראוי להתוועד.

סיפרו על אדם זקן אחד שנטה למות, גסס עוד ועוד וכבר ביקש את נפשו למות, אבל עדיין לא מת. ניסו לברר מה פשר הדבר עד שלבסוף מישהו חקר ודרש ומצא שהוא היה פעם אצל הרבי ר' אלימלך, והרי הרבי ר' אלימלך אמר שאף אדם שדרך על סף בית המדרש שלו לא ימות בלי תשובה. על כן כל עוד האדם הזה לא הביא את עצמו לעשות תשובה, הוא לא יכול היה למות. כך קורה שאדם נוגע באיזה דבר, והדבר הזה אולי לא הפריע לו לחיות, אבל לפחות למות הוא אינו יכול.

ספר של צדיקים

אנחנו מדברים על קוצק בשביל לזכור שהדבר הזה קיים, שיש דרך כזו, והיא גדולה לא פחות מכל אחת מהדרכים האחרות. היא גדולה מבחינת היקף התביעה שלה, גדולה מבחינת דרישותיה וגדולה בכך שכוחה יפה לשנות את האדם שהולך בה.

לקדוש ברוך הוא יש ספר של צדיקים גמורים, יש ספר של רשעים גמורים, וספר של בינוניים. כמה צדיקים יש בעולם? יש כמה תשובות לשאלה הזו, ובספרי חסידות ובספרים אחרים מופיעות גם הגדרות שונות למושג 'צדיק'. רבא אומר בגמרא שיש שמונה עשרה אלף שורות של צדיקים שעומדים לפני הקדוש ברוך הוא; ואילו רבי שמעון בר יוחאי אומר שהם מועטים: "אם אלף הם - אני ובני מהם; אם שניים הם - אני ובני הם; אם אחד הוא - אני הוא" (סוכה

תהייה עצמית

מאמר 2008

תהייה עצמית

הזמן החדש. בעיות כמו: 'מניין אני יודע שקיימת מציאות', או: 'מניין אני יודע שדרכי החשיבה שלי הן תקפות ומשמעותיות', הן שאלות כלליות, שזכו להבהרות בספרי פילוסופיה חשובים, ופילוסופיות שלמות אינן אלא דרכים שונות כדי להשיב על שאלות היסוד האלה. ספקנות זו, הן לגבי כללים והן לגבי פרטים (של מעשים, של הבנות, של טכניקות מסוימות), היא, במובן מסוים, מן הסממנים החשובים בהגות של הזמן המודרני. אמנם, כמו בתחומים אחרים אפשר למצוא תקדימים ורמזים, גם בימי הביניים וגם בזמן העתיק; אבל בעיקרה היא סממן - אולי אפילו מגדיר - של הזמן המודרני. עם זאת, הצד השווה שבשאלות, פקפוקים וספקות כאלה, הוא שבכללותם הם דברים שבמחשבה, דברים הקשורים לנושאים ודרכיה של המחשבה ההגיונית.

במקביל לזה, קיימת התהייה, הספק העצמי, שבעיקרו וביסודו איננו עוסק בבעיות לוגיות אלא בבעיות ערכיות ורגשיות. במקום השאלה "האם דבר מסוים נכון או יפה", באה שאלה אישית-פנימית ורגשית: "האם תחושתי לגבי הדברים היא תחושת אמת,

יש מידה או תכונה בנפש האדם של 'תהייה עצמית' - לאמור: כאשר יש לו לאדם, מעת לעת או תמיד, פקפוקים והרהורים לגבי עצמו.

אדם הולך בדרך מסוימת, או חושב מחשבות, או מרגיש הרגשות, וכל אלה עשויים להיות בעוצמה רבה. ועם כל זה, יש לו גם שלב או זמן של פקפוק. יש פקפוקים שנוגעים בפרטים של דברים, ויש פקפוקים המגיעים לגופם ולשורשם של דברים. התכונה הזאת דומה, אבל אינה זהה, לספקנות בכלל. אף בספקנות יש תהייה לגבי דברים, שיכולה להיות אף היא לגבי פרטים שונים, אבל גם לגבי מכלולים שיכולים להקיף חיים שלמים של אדם. הספקנות ישנה במובן המעשי - שיש לו לאדם ספקות לגבי פרטי דברים שעשה או עושה בחיי המציאות - או כתהייה פילוסופית כללית לגבי תחומים שלמים של ידע, ואפילו לגבי הידע האנושי בכלל. עם זאת, הספקנות הזאת היא, בעיקרה, הגותית-פילוסופית, ואין ספק שהיא עצמה משמשת בסיס לגבי שיטות פילוסופיות גדולות של

רצונית, חד-משמעית, שאינה פתרון מבפנים אלא קיטוע, חיתוך, שנעשה מבחוץ. אותם אנשים שאינם יוצאים מן התהייה הזאת יכולים להימצא, הן במובן הרגשי והן במובן המעשי, במבוכ ש אין לו פתרון. פעמים זה מין סיבוב נצחי מסביב לבעיה אחת.

עולם המחשבה היהודי

בכללו של דבר, עולם המחשבה היהודי, בכל המופעים שלו, הוא מאוד פוזיטיבי בתחום הזה; לאמור: יש בו תשובות החלטיות, בלי מקום לתהייה בחיי הרגש.

דברים אלה אמורים במיוחד ביחס לתהיות הרגש, ואין להם קשר לספקות או ספקנות שבמחשבה הלוגית; בוודאי שבכל הדורות היו אנשים שמצאו את עצמם במצבים של ספקות לגבי המעשה שהם צריכים לעשות או המסקנה שהם צריכים להגיע אליה. בסופו של דבר, ספר-יסוד-בונה-ערכים כמו התלמוד מלא כל-כולו שאלות. במובנים רבים אפשר לומר, שמרובות בו השאלות מאשר הפתרונות, והעיסוק בשאלות האלה, ההוספה והדיון בהן, הם-הם התשתית לכל העולם התלמודי. השאלות לגבי מותר או אסור, או לגבי טעמים של דברים, כולן הן העלאות של ספקות שבדרך ההיגיון. לאנשים פשוטים, חסרי ניסיון, יש פחות ספקות. אנשים כאלה, שנקראים בספר משלי (בעיקר) "פתאים", הם אלה

האם הרגשת הלב שלי היא אמיתית". הספקנות, של דרך ההיגיון, יכולה להיות: 'מניין לי שהדבר שאני מנסה להגיע אליו הוא אמיתי, מניין לי שהוא קיים, מניין לי שהוא יפה?'. התהייה, שברגש, היא: 'האם אני בטוח שאני אוהב, האם אני בטוח שאני מרגיש דברים, האם אין אלה אלא הטעייה עצמית?'.

התהייה הזאת על ערכים (ולא על ממשויות), על רגשות (ולא על ידיעות), אף היא דבר שמופיע במידה רבה יותר בתוך העולם המודרני. השאלה התמימה של "אוהבת או לא אוהבת" מתגלגלת לשאלה הרבה יותר מציקה והרבה פחות תמימה: "האם אני אוהב או אינני אוהב?". לשאלה הראשונה אפשר שתימצא תשובה ברורה וחד משמעית, שהרי היא באה מן החוץ, מאיזושהי מהות אובייקטיבית. השאלה האחרונה היא קשה לאין ערוך לפתרון. יכול אדם לסבוב סביב עצמו ימים רבים בלי למצוא מענה. תהייה כזאת יכולה להיות חוויה משתקת, משום שבהעדר פתרון, אין עוד כל בהירות לגבי דרכי פעולה והמשך.

כאשר אנשים שמגיעים לתהייה כזאת ממשיכים בכל זאת בדרך חיים מסוימת, הרי זה לפעמים משום שהשאלה נעלמת או מפחיתה הרבה מעוצמתה, ולכן מאפשרת לאדם לפעול, לנוע בתוך המציאות, מבלי להתייסר יתר על המידה. במקרים אחרים אדם פותר, כביכול, את השאלה על-ידי החלטה

שאינם יודעים דים על המציאות, ולכן הם פועלים בדרך תמימה, ולא פעם גם טועים בדרכם, מפני שאינם יודעים על קיומן של סכנות, ואף אינם מודעים מראש שדרך ישרה עלולה להגיע אל עבר תהום, שגתיב מיושר עשוי להתפצל לשני חלקים. אבל, הפתאים למדים; אם בדרך כואבת - מתוך ניסיון וכישלון, או בדרך מכאיבה פחות - מפי הורים ומורים, ולכן בעייתם במהותה היא זמנית, והפתרון לה אמור להגיע, במוקדם או במאוחר. הדיון התלמודי, שמעלה אפשרויות שונות, אמנם לא מגיע תמיד לידי מסקנה: פעמים ששאלה נשאת בגדר של תיקון. אך אף על פי שקריאת המלה "תיקון" כראשי תיבות של 'תשבי יתרץ קושיות ובעיות' איננה אלא דרשה בלבד, מכל מקום, בעניינה, היא אמיתית, משום שהיא אומרת שאף שאין בידינו מספיק ראיות כדי להביא בעיה מסוימת לידי הכרעה - אבל, במהותה, יש לשאלה זו פתרון. הן בקביעות מעשיות - כיצד לנהוג בבעיה שנגמרה בתיקון; והן באמונה שלבעיה שאין לה פתרון בזמן הזה, יימצא בעתיד פיתרון שלם. הווי אומר: עולם זה של שאלות וספקות הוא במפורש עולם לא נאיבי, שמודע לסיבוכים ולבעיות - אבל בתמצית, יש בו הנחת יסוד שלבעיות יש תשובה, גם אם איננה מצויה בידינו. דברים אלה אמורים ביחס לשאלות תיאורטיות ומעשיות, שכל כולן בתחומי ההיגיון. ויתר על כן: באופן פרדוקסאלי הם ביטוי של אמונה מוצקת מאוד, אמונה שהיא חזקה כל כך ובהירה כל כך, עד

שאיננה מתייירה מפני שאלות, והיא פתוחה לשאלות דווקא משום שהיא מאמינה שיש לשאלות הללו תשובות.

כל הדברים הללו אמורים לגבי השאלות התלויות בעולם ההיגיון, במציאות הריאלית, או (מה שנחשב לממשי לא פחות) בקביעה ההלכתית. אבל תהיות רגשיות כמעט שאינן מצויות ואינן נזכרות במקורות שלנו. בוודאי שאדם

באופן פרדוקסאלי [שאלות] הם ביטוי של אמונה מוצקת מאוד, אמונה שהיא חזקה כל כך ובהירה כל כך, עד שאיננה מתייירה מפני שאלות, והיא פתוחה לשאלות דווקא משום שהיא מאמינה שיש לשאלות הללו תשובות

יכול להתחרט על בחירה מסוימת, כשם שהוא עשוי להגיע למסקנה מעשית

עצמו או של אחרים. החושים יכולים לספק לאדם כמות מסוימת של ידיעות. הידיעות הללו הן, בדרך כלל, חומר הגלם שממנו צומחת ועולה ההבנה והמחשבה המסודרת; אלא שמפעם לפעם, מגלים שיש אפשרות של טעות גם בתפיסה החושית; שאדם יכול לשמוע דברים שאינם, לפי דבריו, ואפילו למשש דברים שאינם אמיתיים. העובדה שאדם יכול לראות בעיניו, ואפילו לצלם, חזיון שווא (פטה מורגנה) גורמת להרהורים על תקפותו של החוש הפשוט ביותר. אבל הרבה יותר מזה. הוא בתהייה על אמיתותה של חוויה רגשית. כלומר: לא לגבי עצם התרחשותה, אלא לגבי האמת שבה; שהרי היא עשויה להיות חוויה שלפי האמת לא הייתה אלא דימוי של דברים, ולא השתקפות של מציאות אמיתית.

אכן, אחד האופנים שדנים בו בספרי החסידות לגבי בדיקתם ואימותם של רגשות, הוא אותו מבחן שבני אדם נוקטים בו לגבי חלומות - שהרי מציאותו של חלום היא בעצמה קריאת תיגר על התייחסותנו כלפי העולם הממשי. בדרך כלל, כאשר אדם חולם הוא חש תחושה של מציאות. חלום עשוי להיות מוזר ביותר, או פשטני וטבעי - בזמן החלום, החוויה מורגשת כחויית אמת, והמבחן שלנו (שאנו מקווים שהוא אכן מבחן תקף...) הוא בנקודת ההמשכיות. המציאות של העולם בערות היא מציאות מתמשכת. דברים מובלים באיזשהו מהלך קבוע, מן ההתחלה אל התוצאה. כאשר אדם

שהדרך שבחר בה אינה הדרך הקלה, הישרה או הנכונה ביותר. אבל בתהייה לגבי האדם בעצמו, ההרגשה לגבי חיוב או שלילה היא חד משמעית: 'אני סובל או אני נהנה', 'אני אוהב או אני שונא' - אלה הם דברים קבועים ומוחלטים, ובהם אין שאלות ותהיות.

תהייה עצמית בעולם החסידות

עם כל אלה אפשר לומר, שיש ביהדות תחום, כמעט עולם שלם, הפתוח במידה מרובה לשאלות הללו. אולי באופן פרדוקסאלי, זהו עולמה של החסידות.

בעולם המחשבה של החסידות, גם בספרים כתובים ויתר על כן - בסיפורים על אישים, אפשר לראות מודעות, ואפילו סבל, שמחמת התהייה. כמדומה שרק בעולמה של החסידות עלתה השאלה של ה"דמיונות" - דמיונות שיש להם משמעות ברורה למדי: רגש שאיננו אמיתי. התיאורים והדימויים לגבי דמיונות בעצם עוסקים בשאלה לגבי ערכם וטיבם של רגשות; ומדובר הרבה על כך שאדם יכול לעבור חוויה, ואפילו חוויה מסעירה, שכל כולה לא תהיה אלא דמיון. כלומר, יש כאן פקפוק לגבי טיבו ואמיתותו של הרגש: האם אמנם הוא רגש אמיתי, או איננו אלא "דמיון".

הסוג הזה של התהייה דומה לחוסר הוודאות שאדם יכול להרגיש גם לגבי חוויות של החושים, מתוך הגיסיון של

יכולות להיות התרחשויות פנימיות המגיעות מפעם לפעם, והן עשויות להיות גם ספק לגבי מהות. ושוב יש להדגיש: הספקות הללו אינם לגבי עובדות או מעשים, אלא בעיקר לגבי ערכים, וביתר ייחוד - לגבי ערך האמת שיש בדברים.

התופעה הזאת, לא רק כהרהור חולף אלא גם כדיון עמוק יותר בדברים, אופיינית למדי בתוך החסידות. לא הייתה זו רק ביקורת שמפנים כלפי אחרים, העמדת דברים על דיוקם, אלא גם תהיות עצמיות. אישים רבים, שהיו אנשים גדולים מצד עצמם, העלו מפעם לפעם את הבעיות הללו - לא רק כלפי אחרים, אלא גם כלפי עצמם. עולמה של החסידות, שבמבט מבחוץ נראה כעולם של תום (ובלי ספק הוא מצויר כך על-ידי הסיפורת הרומנטית באותו תחום) מסתבר שלא רק שהוא עולם מורכב יותר, אלא שהוא כולל בתוכו בעיות ושאלות מסוג זה. לדברים הללו היו גם תוצאות אישיות ומעשיות. במקרים רבים היססו אנשים מלהפעיל את כוחם ולהגיע למסקנות, משום שהיה להם ספק מסוים לגבי מידת האמת השלמה שיש בתגובותיהם. בעוד שאישים רבים אחרים פעלו בצורה נחרצת ובלי שום מחשבה נוספת, מתוך אמונה סובייקטיבית גמורה לגבי האמת והאמינות של עצמם, דווקא בתנועת החסידות היו רבים שהיה אצלם סימן שאלה - חולף או מתמיד - לגבי דברים. במקרים מסוימים התהיות הללו אינן רק מכשול

אוכל במציאות, ההוכחה שאכן אכל היא בכך ששוב איננו רעב. אבל בהחלט אפשרי שאדם רעב יאכל סעודה דשנה בחלומו, אלא שלצער הלב, כאשר הוא מתעורר הוא רעב כמו שהיה קודם.. המבחן הזה של העדר המשכיות, של העדר מסקנה ממה שאירע, הוא זה שמגלה לנו שלמרות שהייתה בחלום חוויה שבשעתה אי אפשר היה להבחין שהיא איננה חוויית אמת, מכל מקום היא הייתה כזב בלבד. כיוצא בזה, מבחנם של ה"דמיונות": לכאורה, החוויה יכולה להיות באותה עוצמה כמו חוויה אמיתית, וההוכחה שהייתה זאת חוויה כוזבת מצויה בעובדה שלחוויה הזאת אין שום תוצאות. לשאלה: 'האם הגעתי באמת לאהבת ה', או היה נדמה לי שהגעתי לכך?', אין בחינה בתוך עצמה - מבחנה הוא מבחן התוצאה. אם הייתה זאת חווית אמת, היא מוליכה להתפתחות במחשבה ובמעשה. ואם איננה מוליכה לשום דבר, הרי זו הוכחה שכל זה לא היה אלא דמיון.

אכן, עצם הדיון הזה בדמיונות הוא עצמו חלק מן הנושא הכולל של התהייה לגבי ערכם של דברים. שהרי תהייה זו יכולה להתייחס לחוויה מסוימת, מוגדרת בזמן; אבל אפשר להעלות אותה גם לגבי מהלכים ממושכים יותר. אדם יכול ללכת בנתיב רוחני מסוים, להמשיך בו במשך זמן ולהחזיק בו באופן עקבי. ועם זאת, הוא יכול לתהות לא רק לגבי חוויה פרטית, אלא גם לגבי מהלך כולל יותר: האם היו אלה אירועים של אמת - או רק הטעייה עצמית? תהיות כאלה

"שלושה כתרים הם: כתר תורה, כתר כהונה וכתר מלכות - וכתר שם טוב עולה על גביהן" (אבות ד,ג). הכתרים האחרים, והמעמד שהם מייצגים, ברורים למדי. גם כאשר לא הייתה מלוכה בישראל, היו מכל מקום אנשים שבגלל כספם או מעמדם הפוליטי היו מנהיגים וראשים של הקהילות. 'כתר שם טוב' איננו שייך לאף אחד מאלה, ובמידה מסוימת אפשר להגדיר אותו בתור: מעלתה של האישיות כשלעצמה. בלי ספק, החסידות העמידה את האדם במעלתו הייחודית, בעצמות האישית שלו, כקנה מידה חשוב יותר ומשמעותי יותר מאשר הריבוד החברתי הרגיל.

דבר זה נוגע לא רק למעמד הפרטי של הרבי של חסידות - שעיקרו הוא אישיות עליונה שסימן ההיכר שלה הוא בגדלותה, ולא בהישגים או מעמד חברתי כלשהו - גם בהערכה הכללית של כל אדם בחברה, נוצר בחסידות מקום ומעמד עבור אותם אנשים המצטיינים באישיות מיוחדת במינה, אף על פי שאין להם כישרונות ומעמד חברתי מוגדר.

התפיסה הזו יוצרת מעתק מקביעות ערכיות המתבססות על קני מידה אובייקטיביים גמורים, אל עבר הערכה שהיא בהכרח פחות מוגדרת ופחות ניתנת לבדיקה - של מעלת האישיות. ומכיוון שהמהות האישית נעשתה קנה המידה החדש, גם מבחינה חברתית וגם מבחינה התפיסה העצמית של האדם, נוצר עולם פנימי וחיצוני השונה מן

או כאב לב, אלא גם דרך של הבטחה שלא תיעשינה החלטות נמהרות מדי. מי שאין לו שום ספקות ותהיות לגבי עצמו, לא פעם הולך אחרי מצבי רוח חולפים או הנחות בלתי בדוקות. האיש שתוהה וחוזר ותוהה - לא רק על המצב האובייקטיבי, אלא גם על המניעים הפנימיים שלו-עצמו - לעתים מונע הידרדרות של דברים לכיוונים מסוכנים ומזיקים.

כתר שם טוב

הטעם שבחסידות דווקא קיים האלמנט הזה של התהייה על ערכים ומשמעויות איננו משום שהיא קשורה לזמנים המודרניים, אלא מבחינות רבות בגלל גדרים פנימיים שהגדירה את עצמה, שיש להם חשיבות בעצם בנייתו של עולם החסידות.

בדרך כלל לא יצרה החסידות מבנה חברתי שונה, וגם לא גופי הלכות חדשים. בעיקרו של דבר, חלק מהדברים שלפעמים נתפסים כסימני היכר של התנועה הזאת, הן מבחינה ארגונית והן מבחינה תוכנית, אינם אלא שימוש חדש וער יותר של דברים שהיו מצויים בעבר, אלא שלא הודגשו או נתעלמו מן השימוש הקבוע. עם זאת, היה בחסידות מעתק של תפיסת עולם לגבי הקביעה מי הם האנשים שעומדים בקצה העליון של החברה. אפשר לומר שתפיסת היסוד של החסידות הייתה: כמאמרו של רבי שמעון בן יוחאי:

כאשר אמת נמדדת בקני מידה הלכתיים אובייקטיביים, יש לה הגדרות ברורות; אבל כאשר אמת היא הגדרה פנימית של התעמתות עם דברים בתוך האדם פנימה, שוב אין לכך דרכי מידה ברורות. כאשר תכונותיו הטובות של האדם נמדדות בערכן המהותי, ולא כמופע חברתי, הרי אז עולמו הפנימי של אדם שוב איננו ברור עוד.

בסופו של דבר, העולם היהודי של דורות רבים, לא היה מקום לפקפוקים פנימיים רבים. מקיים המצוות ידע שאכן הוא מקיים מצוות, והעבריי ידע שהוא עבריי

ישר, צניעות, כוונת הלב, אינם ניתנים למדידה חיצונית, ואין להם דרכים מובהקות להגדרתם. נוסף על כך, כאשר אלה שנעשים ראשי העם הם אנשים שנבחרו בעיקרו של דבר מפני אישיותם הגדולה, הרי אף היא איננה

הרגיל. כאשר אנשים נמדדו, ואף מדדו את עצמם, בקנה המידה של הכתרים האחרים, היו בידם כלים אובייקטיביים של קביעה: אדם יכול להיות כהן, או שלא יהיה כהן; או קרוב לכך: יחסן או אינו יחסן. אדם יכול להיות במעמד חברתי וכלכלי גבוה יותר, דבר הנקבע לפי קני מידה חיצוניים, אבל מובהקים וברורים; וכיוצא בזה לגבי כתר התורה: בעיקרו של דבר, יש דרכים ברורות להבחין בין מי שהוא עם הארץ או תלמיד חכם, בין יודע ספר לגאון בתורה.

כיוון שאלה היו קני המידה, החיצוניים והפנימיים, הרי אין הם מותירים מקום רב לספיקות. השאלה אם אדם הוא עשיר או עני אינה עניין לבירורים פנימיים, אלא יש לה קני מידה חיצוניים. כיוצא בזה, גם אם הרב הגדול היה נוהג מנהג צניעות ועגווה, ומכנה את עצמו (כפי שהיה נוהג במקומות רבים לחתום מכתבים ומסמכים) "הקטן", או "הצעיר באלפי יהודה", מכל מקום היה ברור לא רק לאחרים, אלא גם לעצמו מעמדו כלפי אחרים וכלפי עצמו. בעולם שכזה, שהיה בעיקרו, בסופו של דבר, העולם היהודי של דורות רבים, לא היה מקום לפקפוקים פנימיים רבים. מקיים המצוות ידע שאכן הוא מקיים מצוות, והעבריי ידע שהוא עבריי; שהרי לכל אלה יש הגדרות אובייקטיביות וברורות. משהגיעה החסידות, ויצרה דמות מופת של אדם חדש: אדם שהצטיינותו היא באישיותו - הרי בתחום זה שוב אין דרכים ברורות וקבועות להגדרה.

האמת בדברים שאדם שומע מאחרים: האם הנביא המנבא דבר מה הוא אכן נביא או שהוא משקר, בשוגג או במזיד? אלא שלבעיה זו יש, על כל פנים, פתרון חיצוני, כאשר השומע יכול לבקש מהנביא אות או מופת שיוכיחו את אמיתותו. אף כי לעתים רחוקות יותר אנו מוצאים גם אנשים שמגיעים לחוויה עליונה, אבל אינם בטוחים לגמרי ביחס לטיבה - הנער שמואל, השומע קול, איננו יודע האם קול זה הוא חיצוני ומקרי, או שהוא קריאה פנימית שבהתגלות - אלא ששמואל יכול אז להיוועץ ברבו הגדול, ולקבל ממנו אישור לדבר. בתקופה מוקדמת יותר - גדעון, השומע אף הוא קול, גם הוא אינו בטוח לחלוטין לגבי מהותו ואמיתותו, ולפיכך אף הוא רוצה למצוא פתרון לספק הזה, שהוא יכול למצוא על ידי הוכחה של מעלה בניסים אובייקטיביים הניתנים לאימות.

הצדיק, אלפי שנים לאחר מכן, אינו זוכה למופתים כאלה; בין כשהוא שומע קול ובין כשהוא צריך להגדיר את מהותו העצמית, אין לו דרך חיצונית של קביעה. בעל כורחו הוא נזקק לחיות במשך זמן רב, ואולי כל ימיו, יחד עם ספק פנימי. וככל שאדם מעמיק יותר בשאלות אלה, הרי הן נעשות סבוכות יותר. גם כאשר אדם יכול לומר שיש לו הרגשות פנימיות שהן אמיתיות, גם אז אין בכך פתרון גמור המגיע לכלל החלטה גמורה. ואולם מלבד הכרת האמת האינסטינקטיבית, שבה ברור לו לאדם שאכן הוא רואה, מכיר ויודע

ניתנת לבדיקה חיצונית או פנימית בהירה. מי שהיה רבי של חסידים היה עשוי להיות גדול בתורה, או בעל מופת; אבל אלה היו תכונות נוספות, מעלות ייחודיות לאותו אדם, שאינן חלק מהותי ממעמדו המיוחד. הייחוד הזה של האישיות לעצמה הוא לפיכך בלתי בהיר מצד עצמו, וכיוון שאין לו קני מידה חיצוניים הניתנים לבדיקה, אין הוא יכול להיבדק אלא מתוך עצמו. מן הצד של קיום המצוות והדקדוק בהן, יכול אדם, במידה רבה, לעשות את חשבון עצמו, שהרי דברים אלה ניתנים לבדיקה ולכימות. מי שעוסק בתורה או מבטל תורה יודע על כך לפחות בעצמו, ואין לו מקום לספקות. ואולם כאשר נכנסים קני מידה שתלויים בערכם של דברים, בכוונת הלב, באמת הפנימית, בהזדהות שלמה - לכל אלה אין דרך בדוקה למדידה. לפיכך נפתח כאן המקום לשורה של תהיות הנוגעות למהויות, לדרגות פנימיות, לתחושות הלב - במקומות הללו אין דרכים בדוקות לברר את האמת, כיוון שאין דנים כאן במעשים ובמחדלים, בלימוד התורה ובידיעתה, אלא באמיתותו השלמה של כל אחד מהם. הרי אלה פותחים את השער לתהיות מרובות, שאין להן פתרון מובהק.

לחיות עם ספק פנימי

במשך הדורות היו פה ושם אישים שהיו להם ספקות לגבי אמיתותם של דברים. ספק כזה יכול להיות כלפי

הוא הולך לגן עדן או לגיהנום. אבל בדורות מאוחרים בהרבה, התהייה הזאת, שתהו אנשים כל ימי חייהם על מהות עצמם, היא חלק משמעותי מתבנית הנפש שלנו. המציאות הזו של אדם שיכול להיות, מכל צד, בגבהי מרומים - ועדיין הוא נתון לספקות, היא תבנית קבועה. בצד מסוים יכול הדבר להביא להיסוסים, ובאופן אחר הרי זה מכשיר תקיף מאין כמוהו, שדוחף את האנשים להגיע למעלה גבוהה יותר - לניסיון להגיע לנקודה האחרונה שבה אמיתותו של אדם איכשהו משיקה לאמת ה'.

דבר אמת, יש גם מבחני אמת אחרים: המבחן של חוסר סתירה, שדווקא בתוך החיפוש העצמי הוא מבחן לא פשוט: האם נפילה, ירידה, סטייה, באים להוכיח על חוסר אמת - או שאם נמצאים בתחום לעצמו? כיצא בו, קיים מבחן הנצחיות של האמת, שתמיד נשאר בגדר של ספק: חוויה, הרגשה, תפילה, יכולים להיות אמת באותה שעה, ואולם האם אלה ימשיכו להיות קיימים באותה מידה גם בכל זמן אחר?

אישים גדולים, ששיתפו אחרים בתהיותיהם, מביאים את עצמם לשאלה אחר שאלה, כאשר בכל פעם הם נוגעים בדקויות שאין להן משמעות לגבי אחרים, אבל הן מאוד משמעותיות לגבי עצמם. כאשר אחד הצדיקים הגדולים, שהיה מנהיג לאלפים ונערץ על כל סביביו, אומר על עצמו ש"אין הוא יודע אם יש אדם גרוע ממנו בכל העולם", הרי זו תהייה שבוודאי אינה עוסקת בדברים הפשוטים והגלויים, אלא בנבכי נפש, באיזה חוט שיערה שנדמה להם כהר גדול.

היו גם בעבר אנשים, שסמוך למותם, חשבו שלא עשו כל שהיה בידם לעשות, או שפחדו מכישלון של רגע אחרון. דומה שבדורות הראשונים יש לנו רק דוגמה אחת של אדם גדול שהיה נתון בעולם כזה של ספקות שאפשר, אולי, להבין את מקורם. מסופר (ברכות כח:) שבשעת מותו של רבן יוחנן בן זכאי, כשהוא מוקף בתלמידיו שפונים אליו בתור "נר ישראל", הוא עדיין תוהה אם

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

